Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemléző folyóirat

2024
6

Ballai László prózája | Kiss Judit Ágnes, Mórotz Krisztina, Takács Zsuzsa versei | Antal Balázs, Szajbély Mihály, Gintli Tibor, Bányai Éva tanulmányai | Hajós-Szabó Dóra képregénye | Csenki Nikolett és Nánia Hanna az *Ajtófélfámon jel vagy*ról | Kritikák Hayley Campbell, Szederkényi Olga, Lichter Péter, Christa Faust, Gary Phillips és Egill Bjarnason könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 23. évfolyam

Szerkesztők:
Pataki Viktor *(tanulmány)*, Vass Norbert *(főszerkesztő-helyettes, kritika)*,
Vincze Ferenc *(főszerkesztő)*, Zahari István *(repertórium)*, Zsávolya Zoltán *(szemle)*
Főmunkatársak:
Buda Attila, Zsolnai György
Olvasószerkesztő:
Szenkovics Enikő
Korrektor:
Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:
Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com
www.szepirodalmifigyelo.hu
Szerkesztőségi titkár: Konkoly Dániel

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén
Előfizetési díj: 4000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:
Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio, Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion, Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen, Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget, Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló, Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld, Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly, Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj, Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múzsa

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.
Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál
(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).
További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

SZEMLE

Kiss Judit Ágnes: *Húsz* (Mozgó Világ, 2024/10.) **3**
Pethő Lorand: *[láthatatlanul]* (Irodalmi Jelen, 2024/9.) **4**
Takács Zsuzsa: *Abelard és Héloïse* (Jelenkor, 2024/10.) **5**
Ocsenás Péter Bence: *Tealevelek* (Forrás, 2024/10.) **6**
Debreczeny György: *elkészül az ország pogácsája* (www.ujiras.hu, 2024/9.) **11**
Mórotz Krisztina: *holtidő* (Partium, 2024/3.) **13**
Benesóczky László: *Szürkül már, peregrinus* (Apokrif, 2024/3.) **14**
Ballai László: *Antonio Rincon Krakkóban* (Ezredvég, 2024/5.) **15**

MÓZES ATTILA

Antal Balázs: *A Mózes-novella „korszakai”* **23**
Szajbély Mihály: *Entre chien et loup* **32**
Gintli Tibor: *Azt idegenség színrevitelének eljárásai Mózes Attila elbeszéléseiben* **41**
Bányai Éva: *A „sarkig tárult csönd”* **51**

KÉPREGÉNY

Hajós-Szabó Dóra: *Csendélet babával* (Mózes Attila novellája nyomán) **61**

KORTÁRS OLVASATOK

Csenki Nikolett: *„itt kell növekedni, / itt kell elrohadni.”* **63**
Nánia Hanna: *A vers mint ösvény* **71**

KRITIKA

Krizsai Fruzsina: *Sose halunk meg?* (Hayley Campbell: *Minden élők és holtak. A balzsamozóktól a hóhérokig – Mindazokról, akiknek mestersége a halál*) **79**
Szeder Kata: „Ronda dolog a gyilkosság üres gyomorra” (Szederkényi Olga: *Krimik és krémek. Agatha Christie és Escoffier mester randevúja Gourmandiában*) **83**

Berényi Csaba: Analóg filmtörténet
(Lichter Péter: *A VHS gyermekei. A kilencvenes évek meghatározó filmélményei*) **87**
Kiss Tamás: *Ki nevet a végén?*
(Christa Faust – Gary Phillips: *A gyilkos tréfa*) **91**
Máté Mónika: *Izland, a világ formálója*
(Egill Bjarnason: *A megkerülhetetlen Izland*) **96**

■ REPERTÓRIUM

2024. szeptember–október (Zahari István) **100**

Számunk szerzői **120**

A tanulmányrovatunk vendégszerkesztője:
Bányai Éva (irodalomtörténész, egyetemi tanár,
Bukaresti Egyetem, Hungarológiai Tanszék).

Lapszámunk borítója Hajós-Szabó Dóra grafikájának
felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Kiss Judit Ágnes

HÚSZ

húsz éve álmodom veled
húsz éve mi lett volna ha
azóta benned egy szöveg
és vagyok a dallama

húsz éve szeret nem szeret
hazudj hazudj akáclevél
az első perctől tiszta volt
hogy nem leszel sosem enyém

húsz éve néha megjelensz
két évtized hogy meggyötört
nem hittem hogy eddig kitart
ráncosak lettünk mint a föld

mással élsz mással élek én
de szép család de szép család
senkinek nem kell már kaland
aludjuk át az éjszakát

ne félj nem bukkan senki rád
a verseimbe rejtelek
szemhéjam óvón rád csukom
húsz éve álmodom veled

Mozgó Világ, 2024/10.

Kiss Judit Ágnes 1973-ban született Budapesten. Verset és prózát ír.

Pethő Lorand

[láthatatlanul]

soha nem írtam a szerelemről
most sem fogok
hímzem arcomat a szélben
nyújtom kezem a csillagok felé
nehéz kabát lehúzza vállam
akaratlanul

most ha a szerelemről írnék
azt mondanám
búzavirág viháncol mögöttem
mert szoknyád csiklandítja köldökét

de csak a város és embertelen

hogyan is írhatnék a szerelemről
az azbesztről pattogó esőben
még homlokom mély ráncaiban
eltűnnek a madarak
láthatatlanul

csak rejtőzködőm
a tüdőmbe szorított levegő panasz
talán még meghallja valaki
ha kiengedem

Irodalmi Jelen, 2024/9.

Pethő Lorand 1983-ban született Bánffyhunyadon. Verset ír.

Takács Zsuzsa

ABELARD ÉS HÉLOÏSE

Rettentően hiányzol, az első nap a szó szoros értelmében
beteg voltam, mint akit megcsonkítottak.
K. I. levele, Szigliget, 1986. 05. 22.

A kés elvégezte dolgát, nem
gyógyult a seb. Hiába cseréltük rajta
a kötést, szüntelen átvérzett a géz.
A kék, fehér, zöld s megannyi hidegszín
változat, a lángoló és cikkanó vörös
a pólyán folyton-folyvást kiütött.
Jajgatott a sápadtbarna ragtapasz,
bőrödbe és bőrömbe tapadt.

Küldöncök jöttek, levelet hoztak.
Csatakos ágak az ablakon kopogtak.
Kérdezett a lámpás, tagadott a sötét.
Futott velük a jó és rossz szekér:
az elragadtatás és megszégyenülés.
A kés elvégezte dolgát, nem
gyógyult a seb. Hiába cseréltük rajta
a kötést, szüntelen átvérzett a géz.

Jelenkor, 2024/10.

Takács Zsuzsa 1938-ban született Budapesten. Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-, Babérkoszorú- és Kossuth-díjas.

Ocsenás Péter Bence

TEALEVELEK

Ott van bent, suttogja Tiborné, és a hálószoba ajtajára mutat. András kinyitja az ajtót, meglátja az ágyon fekvő postást, kék hálóing, csukott szem. Az ágy mellé lép, megfogja a csuklót. Végignéz a szobán, a kisasztalon üres pohár és Nemzeti Sport. Az első halottja.

Társa, Bodor őrmester két hete ment nyugdíjba. Ezekkel te is elbírsz már! A szomszéd falvak rendőrei is ott voltak az őrsön, gratuláció, taps, aztán Casablanca söröző. András cipelte haza a részeg társát, Bodorné fejcsóválva fogadta őket. Remélem, maga jobb rendőr lesz! Másnap előléptetés, új iroda, a hadnagy megígérte, szerez egy új kollégát, de azóta nem beszélt erről. Az előléptetés óta kétszer riasztották, a feleségét megint megverő Seregihez, aztán a pennys reklámtáblát graffitiző nyolcadikosokhoz.

Visszamegy a konyhába, előveszi a telefonját, megnyitja a jegyzeteket. Szép sorjában! Tiborné az asztalnál ül, komoran mered maga elé. A nővéremnél aludtam, egy órája értem haza, akkor már nem élt. Szegénynek régóta rossz volt a szíve! András leírja, szívproblémák. Szedett rá gyógyszert? Tiborné felemeli a hangját Hogyne szedett volna, napi kettő, reggeli előtt és vacsora után, én adagoltam neki! Tiborné összecsapja a kezét, jajgatni kezd, mi lesz most vele. András felírja, napi kettő. Rezeg a telefonja, Erzsi írt, megnyitja a chatfejet. Hétvégén jó a szüleimnek! Az eljegyzést még nem mondták el senkinek, András nem akart felhajtást a munka miatt, de tudja, a faluban így is hamar el fog terjedni. Ez lesz a második házassága. A második házasság az igazi, az elsőben még tapasztalatlan az ember, elnéz, elfojt, de a másodikba már tiszta fejjel megy. A falunapon ismerkedtek össze, tánc, hazakísérés, csók.

Tiborné a szemét törölgeti, András elrakja a telefont. Részvétem! Ha segítségre van szüksége, szóljon, de a napokban még számíthat rá, hogy meglátogatom. Kilép az udvarra, rágyújt. Nézi az erdőt, a templomtornyot a távolban. A hadnagy segített neki a válásban, pár nap alatt lerendezték a papírokat. Egyik este a munkából nem ment haza, nem bírta felesége sóhajtozását, a hideg kezét, a kávészagú leheletét. Megírta neki, hogy el fog válni, felesége nem írt vissza, de pár nap múlva megjelent az őrsön. Nem fogsz ilyen könnyen lerázni! A hadnagynak

kellett lenyugtatnia, rendőrautóban vitték haza. András azóta elkerüli járőrözésnél a templom melletti utcát.

Meglátja Szikszayt, a falu orvosát, görnyedt háttal teker be az udvarra. Nézte a Fradi-meccset? András a fejét rázza. Háromnullról hozták vissza a bitangok! Vesztettem ötezret. András bólint, elnyomja a cigit. Meghalt a postás. Rossz volt a szíve. Szikszay a ház felé fordul. Úgy emlékeztem, a tüdeje rossz. De meglehet, annyi a betegem, mint a rosseb. Hétvégén jön horgászni? Bemutathatna a kedvesének! András megvonja a vállár. Nem szeret horgászni. Mindketten mosolyognak, aztán elnéznek egymás válla felett. Na, jól van, mondja Szikszay, bemegy a házba. András benéz az ablakon, nézi Tibornét, a lassú mozdulatait, a görnyedt tartását.

A tévé előtt ül, Erzsi a vállának dőlve szuszog. Bárhol elnyomja az álom, elég neki két perc. Andrásnak kiskora óta gondjai vannak az alvással, egyedül képtelen aludni. Alsós korában az anyja mellé feküdt be, gimi alatt mindig akadt egy lány, akihez mehetett, ha pedig éppen nem volt kapcsolata, a barátainál aludt. Erzsi minden hétvégén a szomszéd faluba utazik a rokonaihoz, olyankor András vitaminokat szed, lefekvés előtt nem iszik, nem eszik, de minden hasztalan. Csörög a telefonja, Erzsi megmozdul, fintorog. A városból hívják, András megkérte a labort, vizsgálják meg a postást. Sűrűn bólogat, leteszi a telefont. Erzsi András combjára teszi a kezét. Ki volt az? András a szőnyegre mered, leveszi Erzsi kezét a combjáról, feláll. A halál oka mérgezés, mondja. Felveszi a csizmáját.

Benéz az ablakon, a konyhában ég a villany. Kopog az ajtón. Bentről székhúzás, libben a függöny. Mit akar már megint? András Tiborné szemébe néz. Ne nehezítsük meg egymás dolgát, jöjjön ki! Tiborné eltűnik az ablakból. Nem csináltam semmit! András lenyomja a kilincset, az ajtó zárva. Ne csinálja itt a fesztivált! Ide akarja csődíteni az egész falut? András hallja a fel-alá csoszogó Tibornét, megfordul, a szomszédnál felkapcsolódik a villany, valahol kutyák ugatnak. Hátralép. Utoljára figyelmeztetem! Újra libben a függöny. Nincs joga fenyegetni! Várjon csak, amíg a fiam hazajön, vele nem fog így beszélni! Tiborné meglátja András fegyverét, jajgatni kezd, eltűnik az ablakból. Lang kilép a szomszéd ház ajtaján, a telefonjával világít. András újra lenyomja a kilincset, vállával próbálja belökni az ajtót, nem enged. Lang belép az udvar kapuján. Mi történt, biztos úr? András megfordul, leinti Langot, előveszi a fegyverét. Bentről köhögés, zihálás, majd halk puffanás. Hagyja már azt a szegény asszonyt, mondja Lang, András az

ablakhoz ugrik, meglátja a földön fekvő Tibornét, fegyverével betöri az ablakot, Lang a fejét csóválja. Bodor nem csinált volna ilyeneket! András Tiborné mellé térdel, megfogja a csuklót. Az udvarban egyre több utcabeli jelenik meg, leskelődnek, valaki videóz. András a test melletti poharat és az üres fehér fiolát nézi.

Leendő apósa mosolyogva mer a levesből, leendő anyósa elé tolja a sót. Erzsi nem várja meg őket, halkan szürcsöl. Andrásnak feltűnt, hogy az eljegyzés óta hízott, főleg a vádliján és a felkarján látszik. Mély levegőt vesz, kezébe veszi a kanalat. A volt feleségével is átesett a közös vacsorán, a szülők ugyanígy néztek rá, de elégedettségük inkább szólt a szakmájának, mint a személyének. Leendő apósa megkérdezi, került-e már életveszélybe. Leendő anyósa rászól, András elmosolyodik. Amikor későn jön haza a kocsmából, szól bele Erzsi. Nevetnek. András megkóstolja a levest, bólint, dicséri. Tudja, hogy az előző kérdés nem az ő féltéséből, inkább lányuk jövőjének féltéséből adódott. Megtörli a száját, a leendő apósa felé fordul. A munkámban mindig benne van a veszély. Érzi a tekintetek mögötti aggodalmat, felhozza a korai nyugdíj lehetőségét és a biztos fizetést. Mosolyognak. Erzsi végez, eltolja a tányért, az apjához fordul. Inkább a falut kéne féltened. Ma mondták a hivatalban, hogy Tokodit is a hétvégén temetik, rossz volt a mája. Lassan nem marad férfi az utcánkban. De ennek legalább András örülhet! Erzsi nevet, apja a fejét csóválja. Mindig mondtam neki, mást se csinált, mint ivott egész nap. András leteszi a kanalat, kérdezni akar, de leendő anyósa rájuk szól, ne az asztalnál. A többiek esznek, András a zsírfoltokat nézi a leves tetején.

Benyit a söröző ajtaján, a kocsmáros a székeket teszi fel az asztalra. Meglátja András, jólesően felsóhajt. Végre valaki! Maga biztos tud valamit, mi ez az őrült járvány? Már azt beszélik, hogy a sörbe került valami, de biztosítom, hogy soha nem adnék ki fertőzött sört a kezem közül! András értetlenül néz, a kocsmáros hátralép egyet. Hát maga sem tud semmit! Összecsapja a kezét, jajgat. Tönkre fogok menni! Senki nem mer idejönni, a virágárus már gyilkosnak nevez a hátam mögött! De magának tudnia kell, hogy nem csináltam semmit! Ugye tudja? Andras leinti. Mi történt? A kocsmáros a fejét csóválja. Hol van Bodor? Ő tudni fogja a választ! András dobbant. Beszéljen, vagy bevitetem! A kocsmáros elsápad. Én nem csináltam semmit! Hullanak a törzsvendégeim, először a Seregi, aztán a postás, tegnap meg Trau bácsi! András pár pillanatig a pult mögötti üvegekre mered, aztán kilép a kocsma ajtaján.

Harangoznak. Lassan vezet, lehúzza az ablakot, beáramlik a meleg levegő. Macskák sütkéreznek az út közepén, az árokban az udvarból kiszökött csirkék. András telefonja rezeg. Egymás után kerülnek ki a posztok a falu Facebook-csoportjában, a plébános szerint ez járvány, az iskolaigazgató szünetet rendelt el, a polgármester azt mondta, mindenki nyugodjon le a fenébe. András leállítja a motort, kinyitja az ajtót, az ülésnek dönti a fejét. Erzsi szabadságot vett ki, a mai napon többször is hívta, de András nem vette fel. Az eljegyzésnél mondta, lesz pár alkalom, amikor nem lesz ideje rá. Erzsi nem mondott semmit, csak mosolygott. Megint csörög a telefonja, ezúttal a hadnagy. András pár pillanatig nézi a nevet, aztán felveszi. A hadnagy sóhajt. Megőrült ez a kurva falu, András! Már Bodor is.

A koporsót nézi, hallgatja a pap egyhangú beszédét. Az egész falu tiszteletét teszi a temetésen, a szomszéd falu rendőrei is eljöttek. Két férfi lép a sír mellé, homlokuk izzadt, erőlködve engedik le a koporsót. András elfordul, az emberek között járkál, fekete szoknya, harisnya, átizzadt ing, nyakkendő. Két férfi egymásnak sugdos. Azt mondják, rossz volt a gyomra. András megáll Erzsi mellett. Erzsi a vállára teszi a kezét. Jól vagy? András nem válaszol, észreveszi Bodornét. Áll a sír előtt, lehajtott fej, görnyedt hát, összekulcsolt kéz, nézi a koporsót, mintha látná a benne fekvő férjét. Erzsi mondani akar valamit, de nem szól, elhúzza a kezét. Némán állnak egymás mellett.

András a ház felé fordul, nem lát senkit, visszadől az ülésre. Három napja követi Bodornét. Reggel a piacon vásárol, napközben az udvaron köt, este a tévé előtt ül. Felsóhajt, a hátsó ülésről Győri Édest vesz a kezébe. Erzsit a temetés óta nem látta. Többször is csörgött a telefonja, de csak nézte a villogó nevet, hallgatta a csengőhangot, nem volt kedve felvenni. Ropogtat, közben a visszapillantó tükröt nézi. Az első éjszaka egyáltalán nem aludt, a másodikon sétált, aztán bekapcsolta a rádiót, podcast, a harmadikon pár órára sikerült elszenderedni. Arra is gondolt már, hogy feleslegesen vár itt, Bodor is nevetne, ha látná, a feleségét figyeli. Mély levegőt vesz, hátradönti a fejét.

Reggel ötkor meglátja Bodornét. Még mindig feketét visel, kilép az ajtón, a kapuhoz siet, az erdő felé fordul. A fák között Sereginé tűnik fel. A kapunál sutyorognak, Bodorné átad valamit, Sereginé egyből a zsebébe teszi, megölelik egymást. Egyszerre fordulnak meg, Bodorné vissza a házba, Sereginé vissza az erdei útra.

Mély levegőt vesz, megérinti a fegyverét. Sereginé számtalan találkáját figyelte ki, mind hajnalban, csak asszonyokkal, kint a kapunál,

suttogva, görnyedt háttal, párnak fehér fiolát nyomott a kezébe. Kihúzza magát, kopog. Bentről csoszogás, nyílik az ajtó. Sereginé végigméri, nem mond semmit, megfordul, bemegy a házba. András követi. Hideg konyha, ecetszag, fekete terítő. Sereginé kimegy a spájzba, kulcscsörgés hallatszik. Visszajön, kezében tálca. Még meleg! András a poharat nézi, benne a barna folyadékot. Felemeli, beleszagol, nem érez semmit. Tudok mindent! Sereginé értetlenül néz, András gúnyosan mosolyog. Megérte a sok halott? Sereginé arca lassan fintorba vegyül, szeme felvillan. Ha tudná, milyen ember volt az én uram valójában! Pár pillanatig némán nézik egymást, aztán András az ajtóhoz lép. Sereginé megigazítja a kendőjét, mintha András ott sem lenne, kimegy az udvarra, magától ül be az autóba.

Az asztalnál ül, Erzsi teát főz. András a nyomozásról beszél, a hadnagyról, aki szerzett egy új kollégát, a szabadságáról, pár napig itthon lesz. Erzsi nem mond semmit, sípolás, leveszi a tűzről a vízforralót. A szekrényből poharat vesz elő, teafiltert dob bele, ráönti a meleg vizet. András Erzsi mozdulatait figyeli. Tényleg nem tudtam felvenni a telefont! Erzsi az asztalra teszi a poharat, nem néz Andrásra. Tévézek. Bemegy a nappaliba. András követi a tekintetével, felemeli a poharat.

Megáll a keze. Nézi a barna folyadékot, az apró tealeveleket. Pár pillanatig az asztalra mered, aztán feláll, kiönti a teát.

Bemegy a nappaliba, Erzsi vállának dől. Lehunyja a szemét, csak pár perc, és elnyomja az álom.

Forrás, 2024/10.

Ocsenás Péter Bence 2001-ben született Budapesten. Prózát ír.

Debreczeny György

elkészül az ország pogácsája

ha az ébresztőt ébresztőórát
felfuttatjuk a tejben
akkor reggel el fogunk aludni
és elkésünk a munkahelyünkről
már amennyiben van nekünk olyan
de csak most veszem észre
hogy nem az ébresztőt hanem az élesztőt
futtatjuk mint valami rosszlányt a strici
vagy egy karóra karórára felfuttatjuk
a meglangyosított cukros tejben
akkor látni fogjuk a pontos időt
amennyiben nem felejtettük el
kicserélni benne a gombelemet
és ha a lisztet összemorzsoljuk
a margarinnal és a sóval azzal elvisszük a show-t
hozzáadjuk a tejfölt a tojássárgáját
és az újraélesztett langyos konyharuhát
a kelletlenséget duplájára kelesztjük
lisztezett munkanapon vagyis munkalapon
kezünket lábunkat kinyújtjuk akár a tésztát
amelyet háromszor megkerülünk
az óramutató járásával megegyező irányban
majd 30 percig megpihenünk
azután pedig azt hajtogatjuk
hogy végeztünk az utolsó hajtogatással is
ujjunkat kinyújtjuk kábé ujjnyi vastagra
megkenjük tojássárgájával
és megszórjuk reszelt sajttal
de lehet töménnyel köménnyel is
mert az igen jó hatással van a szervezetre
majd lisztbe mártott apró szaggatóval
a pogácsát kiszaggatjuk ruhánkat megszaggatjuk
miután tepsibe tettük még kicsit kelletlenkedünk
azaz 10 percig kelesztjük

előmelegített sütőben pirosra sütjük
és elkészül az ország pogácsája
mert mi kéremszépen ezzel is
támogatjuk a cselédeket vagyis a családokat
megesett cselédlányok rendeznek
jótékony célú gyűjtést a Margit híd felújítására
a langymeleg napsugarak hatására
előmerészkednek a teknősök a teknők alól
jönnek az asszonyok mosni sikálni
mocskos folyóvízben dörgölni a véres lepedőt
és a teknősök hosszú órákon át
melegítik a napon ékszerüket: a páncélzatukat

www.ujiras.hu, 2024/9.

Debreczeny György 1958-ban született Budapesten. Verset ír.

Mórotz Krisztina

holtidő

szembenézni magaddal
mint hód harapta idő
forgácsaival félelmetes
a nyári nap kegyetlen
gyűri a földet gaia mély ráncaiban
mumifikálódott egér a napraforgó
méltósága mellett
minden fotó memento mori
de jaj neked ha nem
siratod el a földed agóniáját
a száskák is eltévednek a hét
csapáson ne félj az „ember”
hónaptól októberi platánok játékától a cédrus
négy gyökere rád vár éneked a libanoni alatt
lassan felívelő tiszta dallam
erős a kéreg de a korona novemberben a legszebb
fenyvesek alatt nyugszol miknek neve illúzió
és pár tűlevél pirossá érik a holtidő fehérében
cernunnos szarvasisten erdejében sírnak a fák
a termékenység tündéi táncukat járják
lelkünk mélyén mind állatok vagyunk

a vén tölgy is egyszer lépi át az árnyékát

Partium, 2024/3.

Mórotz Krisztina 1967-ben született Kapuváron. Verset és prózát ír.

Benesóczky László

SZÜRKÜL MÁR, PEREGRINUS

elbuktad vizsgáid, peregrinus,
nem fognak felvenni bolonyába,
téves kanállal etted az eget
ámítson bár az Isten
végessége, ásítson az élet
másra szabott vonala

itt volnék, soha nem lehetek ott –
peregrinus, szedelőzködnek már
az árusok az árkádok alatt,
a toronyóra sötétbe borul a
városház tetején, miért jöttél?

hiszen másból rügyez ki már a vándor tudósszellem,
más tudja szakajtóra inni a bort
Rotterdami Erasmus bölcsességeit idézve,
neked csak a félig megevett kásák maradtak,
gyapjúkabátban, római romokon.

(és szétverted lantjaid immár:
késő, középkori terápia.
szentlélek nincs, csak faládák,
széthányt, hónapos szobák,
sötétüljön most el a kép.)

Apokrif, 2024/3.

Benesóczky László 1992-ben született Budapesten. Verset ír.

Ballai László

ANTONIO RINCON KRAKKÓBAN

Antonio Rincon Krakkóban találkozott Hieronymus Laskyval 1527 őszén. A régi családból való spanyol lovag annyira gyűlölte a Habsburgokat, amiért ők lettek az uralkodók a hazájában és számos országban, hogy I. Ferenc szolgálatába lépett, pedig a régi, erődszerű udvarházban, ahol nevelkedett, miközben a Meseta jeges szelei hiába ostromolták, vagy éppen a nyári ájult forróság ellen nyújtott védelmet, még a franciákkal vívott küzdelmekről énekelt csillogó szemű hallgatóságának a dalnok. Az ifjú lengyel arisztokrata egyáltalán nem gyűlölte a Habsburgokat, de azokban az időkben, amikor valami nevenincs teológiai doktor protestálhatott a pápa ellenében, és annyi követőre talált, hogy szinte nem maradt német fejedelem, amely katolikus hiten maradt volna – a Habsburgokat kivéve, persze, akik ellenben a Róma feletti politikai dominanciára törtek –, így a legkeresztényibb francia király a protestánsokkal kényszerült szövetségre lépni, sőt, a pogány oszmánok felé is tapogatózott, tág tér nyílt a diplomaták, főleg azok előtt, akik világi személyek lévén nem ijedtek meg a fegyverropogástól vagy egy lovas hajszától, sőt, örömmel rúgtattak a szabadság felé bármely, menlevelüket, státusukat el nem ismerő vám- vagy járőrparancsnok lézengő emberei között.

L. Ferenc, aki két gáláns kaland között szívesen foglalkozott államügyekkel, érdeklődéssel hallgatta meg Szapolyai János levelét, amelyben bejelentette neki a trónra lépését, egyszersmind azt, hogy számít az általa életre hívott cognac-i liga jóindulatára és szövetségére a kialakult helyzetben, tudniillik, mihelyst hazája törvényei és szokásai szerint Szent István örökébe lépett, a Habsburgok a Mohács utáni nehéz helyzetben nem átallottak Ferdinánd osztrák főherceg személyében ellenkirályt állítani, és fegyveres támadásuk csupán azért késlekedik, mert az osztrák főherceg erőit is Itáliába irányították éppen a liga csapatai ellen, amelyek győzelméért Szapolyai nemcsak forró reményeit fejezte ki, de megígérte, hogy imádságaiban is fohászkodni fog érte. E gesztus, és nemkülönben az a tény, hogy Szapolyai esküdt ellenségei hátában állt – még ha nem is túl erős lábakon –, arra indította a francia királyt, hogy tüstént, még a zordon februári időben követet indítson önjelölt szövetségeséhez, aki persze nem lehetett más, mint a sokat próbált Antonio Rincon.

Tolmácsold neki, lovagunk, mennyire sietünk örömünket kifejezni trónra lépése felett, nem kevésbé pedig afelett, hogy az Európa békéjéért felelősséget érző, bölcs uralkodók táborához kíván csatlakozni azok ellenében, akik a hit mézesmázosságával ajkukon a leggyalázatosabb ármánykodásra, sőt, tettekre készek a kereszténységgel szemben. Egyébként nem kerülhetjük el az erős aggodalmat amiatt, hogy országában azok, akik a királyválasztás letéteményesei, részben ellene fordultak, és hogy vetélytársa miatt gondjai vannak. Álljon a talpára és védje meg bátran a jogait, annál is inkább, mert a római pápa, Anglia hatalmas királya, a Velencei Köztársaság, s kiváltképpen magunk nem fogjuk segély nélkül hagyni legújabb szövetségesünket, azért sem, mert ellenségünk, a császár testvére, ha Csehország koronájához Magyarországét is elnyerheti, elbizakodottságában idővel mások zaklatására is vérszemet kapna. Rinconom, tehát szorgosan értesíts bennünket, mint állnak Szapolyai dolgai, országának mely része, a főurak közül ki tart vele, mennyi és miként felszerelt vára és városa, mennyi ágyúja és fegyveres ereje, mekkora pénzforrásai vannak, hol és milyen segítséget kíván tőlünk, valamint azoktól, akiket barátság és szövetség köt hozzánk. Szándékaink pecsétjéül pedig felkínáljuk őfelségének a lehetőséget, hogy királyi házunk nőrokonságából, tehát a legszebb és legérdemesebb hölgyek közül nyerhessen feleséget.

Rincon az osztrák tartományokon nem juthatott át, ezért Észak-Itália felé került, amelyet ugyan a császár csapatai árasztottak el, de ez a legkevésbé sem tetszett az ottaniaknak, zord hágók titokösvényein segítették őt, amelyekről szívdobogtató látványt kínáltak a sziklafalakkal körülkerített tengerszemek, teljesen elvész az ilyen utazásban az ember, és valóban, május elseje lett, mire megpillanthatta a Szent Márk-székesegyház harangtornyát. A Signoriához bejelentkezve ugyan nem vehetett kézhez egy, a liga új tagjához intézett üzenetet, ám a világ legkiválóbb titkosszolgálatának ágensétől megtudhatta, a határ túloldalán már várják is érkezését – Ferdinánd orgyilkosai. Mire a követ Budára ért, amely szépségében bármely kisebb francia várossal felvette a versenyt, a császár zsoldosai új helyzetet teremtettek Itáliában, amennyiben csaknem eltörölték a föld színéről Rómát, felgyújtották, polgárai felét lemészárolták, a másik felét a legkegyetlenebbül megsarcolták, és végül több ezer apácát kényszerítettek prostitúcióra. A liga, a pápa tönkreverve. Az olasz területekről jó kedéllyel visszaérkező zsoldosaival tehát Ferdinánd megkezdhette felvonulását a magyar határra.

A legkeresztényibb király küldöttét Budán úgy fogadták, mintha egyenesen az ég küldte volna. Szapolyai megköszönte I. Ferenc jóindulatát, mentegetőzött, hogy az ő követe, Hieronymus Lasky Ferdinánd zárlata miatt nem érhetett el Franciaországba, és lelkesen megadta a választ I. Ferenc király minden kérdésére, így a megegyezés napok alatt megszületett. Rincon lovag Sarlós Boldogasszony ünnepén már nagymisét celebráltathatott a budai várban Magyarországnak a cognaci ligához való csatlakozása örömére. Az egybegyűlt tömegnek Werbőczy István kancellár hirdette ki a szerződés szövegét, miszerint a felek bejelentik a Habsburgok elleni összefogásukat, Franciaország pedig pénzt küld és fegyvert szállít Magyarországnak. Rincon nemcsak I. Ferenc nevében írta alá az okiratot, hanem az egész liga nevében. Hogy még uralkodójától, nemhogy a cognaci liga többi tagjától sem volt erre felhatalmazása? A diplomácia a rögtönzés művészete. Végzetes taktikai hiba lenne elmulasztani a helyzetet egy új front megnyitására a Habsburgok hátában, különösen, amikor a fő hadszíntéren nehézségek támadtak, a segély összegét pedig nem kötötte ki. Mindenesetre sürgős levélben tudósította Velencét is az eredményről, nevezetesen, hogy János király elfogadta a liga nevében neki ajánlott segítséget, és haladéktalanul meg kellene kezdeni a támogatását, mert most még kevéssel is elérhetik Ausztria megtámadását, amire utóbb nagy áldozatokkal sem lesznek képesek.

Csakhogy Ausztria főhercege és Csehország királya, Ferdinánd támadta meg Magyarországot, a Szapolyainak addig hűséget színlelő főurakat, mindenekelőtt Török Bálintot magával rántva, méghozzá olyan lendülettel, hogy a váratlan szövetség örömére megsütött ökör csontjairól a hollók már az ő közeledtére rebbentek el Budán. Franciaország, de még Velence is hol? – temette kezébe a fejét Szapolyai János. De Krakkó közel, azzal Rincon már nyergeltetett is, hogy Zsigmond királyt a liga és annak új tagja, a magyar uralkodó nevében addigi semlegességének feladására bírja a Habsburgokkal szemben. A lovag misszióját Szapolyai, Werbőczy és más, jó lengyel kapcsolatokkal bíró nagyurak is igyekeztek támogatni, csakhogy közben védekezés nélkül feladták Budát, így a Wawelbe betérő Statileo prépostot kerekperec elutasították. Rincont, aki ellenben egy nagyhatalom képviseletében járt el, és I. Ferenc nevében még némi pénzsegélyt is ígért, igyekeztek csaknem két hónapig a jó lengyel malacpecsenyével és vodkával elkábítani, mire végül Zsigmond király közölte vele, semmit nem óhajt jobban a legkeresztényibb király szövetségénél, aki már annyiszor a nemesség

és elkötelezettség példáját adta Európa uralkodóinak, egyszersmind fiaként szereti Szapolyai Jánost, de Franciaország messze van, ráadásul annak a birodalomnak a túloldalán, amellyel innen Lengyelország határos, és ha konfliktusba keveredne a cseh királlyal, a császár öcscsével, nem csupán abból az irányból számíthatna megtorlásra, de Moszkva is azonnal hátba támadná, hiszen igényt formál Kelet- vagy talán egész Ukrajnára.

Rincon lovag, akinek immár nem kellett Budáig, csupán Tokajig nyargalnia, hogy fellelje Szapolyait, éppen a Wawelből való kegyes elbocsátásakor találkozott a Krakkóba befutó Hieronymus Laskyval, akinek észak felől kerülve igenis sikerült eljutnia Párizsba. Ott I. Ferenc, még június derekán, szívesen fogadta, főasztalnoka, főpohárnoka és főlovászmestere gondjaira bízva meggyőzte arról, hogy sehol a világon nem tölthető el kellemesebben az idő, mint a francia udvarban, majd a császári csapatok római győzelmére hivatkozva mindössze szerencsét tudott kívánni a magyaroknak a törökök elleni harchoz, s legföljebb annyit ígérhetett, hogy ha majd az itáliai bajok elmúlnak, segít Magyarországot megvédelmezni. De hiszen Szapolyai azon levelében, amelyre reagálva őt követségbe küldte az uralkodó, szó sem esett a törökök elleni harcról, dühöngött Rincon. Egy pillanat alatt összeomlik a diplomáciai mű, kapkodás, hozzá nem értés miatt, és elveszhet egy nemzet. Mindenekelőtt a két követnek kellett tisztáznia magát, Rinconnak Párizs felé, hogy ő mindenben a kiadott utasítás szerint járt el, Laskynak pedig azért, mert engedély nélkül vállalt követjárást Szapolyainak. Hogy is? A két diplomata összedugta a fejét. Rendes fickó ez a Lasky, jól bírja a bort, hát még az égetett szeszt. Kemény legény ez a Rincon, amikor a krakkói magyar követ, Statileo prépost alpári módon szidalmazta, hogy „Magyarországot belerángatta a háborúba", bátran visszaállatozta, és olyan csavart alkarmozdulatot tett, amitől a prelátus hanyatt-homlok menekülni kezdett, holott még a kardgombjához sem ért hozzá. Te, a mi ügyünk nem számít, ragadta meg a harmadik pint bort ajkához emelő lengyel nemes karját a spanyol lovag, te lejtesz néhány tánclépést, én írok egy jó levelet, de Magyarországon, amelyért egy éve fáradozunk, ki segít? Mert sem Franciaország, sem Anglia, sem a pápa, sem Velence, Lengyelország pláne nem.

Mi ketten? Mi legalábbis megtalálhatjuk a megoldást. A teljesen elszigetelődött Magyarország képtelen ellenállni a Habsburgoknak. Apropó, török, Rincon Velencében azt hallotta, hogy a szultán segítséget akar küldeni Szapolyai vajdának a főherceg ellen, csapatai készen

állnak. Igen? Azt az értesülését – miután megegyeztek az egymást kínálás sorrendjében, és mindkettejük ujján ott fénylett a malacpecsenye zsírja – Statileo is megosztotta Rinconnal, hogy Zsigmond király nem tudná helyeselni, ha Szapolyai az oszmánok segítségét venné igénybe, mert ez a dolog nagyon istentelen és veszedelmes, ugyanis Magyarországot ennek örve alatt könnyebben elfoglalhatják és megszállhatják a törökök, amin az egész kereszténység kétségkívül felháborodik majd, és szövetség helyett örökös ellenségeskedés támadna. Valami más módot kell keresni a megoldásra. Mondja Zsigmond, aki, mint szomszéd, szinte a szultán karjaiba lökte Magyarországot? – hördült fel Lasky. Azt viszont, hogy a magyarok folyamodhatnak-e a pogányok segítségéért a Habsburgokkal szemben, János királynak kell eldöntenie.

A két nemes férfiú hanyatt-homlok igyekezett Szapolyaihoz – aki időközben Tokajnál már döntő vereséget szenvedett a Török Bálint csapataival támogatott Habsburg hadaktól –, hogy minden értesülésükkel a segítségére legyenek. János király csak hüledezett, bizony ilyen odaadást, igyekezetet és együttérzést a saját véreitől soha nem tapasztalt. Elhatározásához még a Bibliát is segítségül hívta: „minden ő általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett". És ki lesz az a hű és bátor lovag, aki Sztambulnak veszi útját? Antonio Rincon semmiképp, bár vonzotta a feladat, hanem missziójának teljesítésével most már igazán vissza kellett térnie Párizsba, Hieronymus Lasky ellenben királyától megkapta a felhatalmazást ahhoz, hogy „kedves fia" diplomáciai szolgálatára legyen. Lehet e gesztust valamely titkos lengyel–magyar szövetségként is értelmezni, éspedig nem is a legutolsóként, mert egy kiváló koponya hadseregekkel felér.

Laskynak az ügy sürgőssége miatt szultáni menlevél híján kellett nekivágnia a veszélyes utazásnak, de azt nem is sejthette, hogy nem rablók vagy oszmán portyák jelentik a legnagyobb veszélyt a fejére, hanem az a pillanat, amikor az őrparancsnok bólintására beléphet a szeráj első udvarába, ez a Janicsár udvar, mondja valaki, majd másvalaki, hogy itt várjon, egy újabb parancsnok pedig, hogy ott, vagyis körbejáratják vele az udvart, tehát semmivel nem jut előrébb, és abban a pillanatban, amikor az ember már azon gondolkozik, mi az egyáltalán, hogy előre, már valami nagyon nagy úr elé lökik, a földön kell csúsznia, persze a nagyon nagy úr fel fogja emelni, nevetve, hogy mit csinál, hiszen ő nem a szultán, hanem hogy ki, azt a félelem jeges izzadságában vergődve nem is érti, ha egyáltalán elhangzik is a címe, és mit parancsol hűsítőnek, friss naranccsal szolgálhatnak neki ebben az évszakban, ha

szereti, ja, igen, hát Ibrahim nagyvezír előtt áll, lássuk csak, itt is vannak a János király nevében hozzá, meg a pasákhoz és a velencei dózse sztambuli bankárához, Lodovico Grittihez vitt ajánlások, á, Gritti, ismerjük, persze a velencei dózse fattya, nagyon gazdag, majd rázúdul, hogy urad elfelejtette a szultántól kérni az országot. A mi urunk a budai várat azért hagyta bántatlanul, mert rövid idő múlva vissza szándékozott oda térni. Uradnak nem most kellett volna ide követet küldenie, hanem már korábban, mielőtt fejére tette a koronát. Tudjuk mi, mit sürgetett, amikor még úgy érezte, hatalmában az ország. Most csak azért keresi a legnagyobb úr kegyelmét, mert szorongatja holmi osztrák főherceg.

Laskynak pedig, miközben Damoklész kardja felette lebeg, azt kell mondania, hogy ura nem hűbérbe kéri az országát, hanem szövetséget ajánl a magasságos szultánnak, akitől a Szerémséget is visszakérné, legfőképpen Nándorfehérvárt, adó megajánlásáról szövetségesek között pedig szó sem lehet, erre kacagva börtönbe vetik, ott meglátogatja az olasz kalmár, Gritti, aki egy magyarországi püspökséget kér a szolgálatáért, azt Lasky megígéri, át is fut a fején, hogy a szerémségit, de azért ez már, de azért szövögetik egymás között a szálakat, Gritti pedig tesz-vesz a díványban, majd a lengyel hirtelen Szulejmán szultán előtt hasal, aki kegyesen felemelteti, magas trónjáról jól megszemléli, majd nem szól semmit. A fermánban azután, amelyet a díványban átnyújtanak, ott állt: „Szulejmán sah, a császárok császára, a fenséges Jánosnak, Magyarország királyának megesküdött a magasságos Isten mindenhatóságára, szentségére, fényére és jóságára, a mennyekre, a napra, a holdra, a csillagokra, a földre és a szentséges Mohamedre, ősatyjára, hogy őt még legsúlyosabb szükségében sem fogja elhagyni, még ha valamennyi birodalma és országa veszendőbe menne is."

Lasky, mintha csak abban az eltelt hónapokat egybesűrítő pillanatban engednék el a torkát, amikor a szeráj – belülről nézve – utolsó kapuján is kilovagolhat, és az őrparancsnok csak biccent, nem túrja fel a poggyászát, immár felfigyelhet a kóbor kutyák üdvözletére, a madarak fecsegésére, sőt, az ég magasságára, ahová felszárnyalnak, majd leejtve a pillantását, amint távolodik az ázsiai Üszküdárral szemközti palotaegyüttestől, úgy tárul fel előtte az az isteni színkép, amelyben a Márvány-tenger, a Boszporusz és az Aranyszarv-öböl egymásba ér, vagy egymásból kinyílik. Azaz nem, félelemről szó sincs, a látkép csupán futólag bűvölheti el, a mesés Kelet képei előtte, ó, micsoda gazdagság, a lépteket puha szőnyegek nyelik el, rafinált, fűszeres illatokat

lebegtetnek tova a selyemfüggönyök, minden ajtószegély arany, nem aranyozott, csak a harmadik vezíren több ékszer, mint a legkeresztényibb királyon, igen, ő, Hieronymus Lasky immár megjárta a Topkapit, keresett diplomata, akinek a nevét egy uralkodóéval együtt mondják be, és e bejelentés beteljesülés lesz Budán, a Louvre-ban, csakúgy, mint Krakkóban. Tényleg, ott, a jövő előszobájában ismerkedtek meg Antonio Rinconnal.

Ezredvég, 2024/5.

Ballai László 1963-ban Budapesten. Prózát ír.

MÓZES ATTILA

A század hamutartója című, 2024 áprilisában Kolozsváron rendezett Mózes Attila-konferencia előadásai a kissé marginalizálódott, a kánonból kikerült szerző életművét vették szemügyre, nem titkolva: az újraértelmezés, figyelemfelhívás céljából. A Mózes-epika a múlt század kiüresedett, elembertelenedett világának a lenyomata, az elporladt, kiégett vagy eleve hamvába holt illúziók hamutartója. E lapszámba válogatott írások elsősorban a Mózes-életmű rövidprózáját vizsgálják többszempontú, komparatív módszerekkel, a novellákban és elbeszélésekben megjelenő köztesség, átmeneti lét, idegenség, otthontalanság, valamint az elhallgatás- és csendalakzatokra fókuszálva.

Antal Balázs

A MÓZES-NOVELLA „KORSZAKAI”*

Mózes Attila 1978 és 1990 között megjelent novelláskötetei jól látható mintázatban rendeződnek el a pályáját mintegy „szakaszoló” nagyepikai munkái körül. Első két kisprózagyűjteménye [*Átmenetek* (1978); *Fény, árnyék átdereng (*1980)] az *Egyidejűségek* többszólamú hangütéséhez illeszthető kísérletező sokféleségével: fontos egy olyan narratíva, amelyben a sokszor kevéssé megragadható cselekményt lirizált prózanyelv beszéli el, a hangulatiság, az impresszionista és a szürreális betétek dominálnak, melyek a cselekményközpontú narrálást oldják. A következő két elbeszélésgyűjtemény [*Üvegcsendélet* (1982), *Füstkorom* (1984)] *A Gonosz színeváltozásai* „előfutáraként” egy erőteljesen lecsupaszított, a történetmondásra kihegyezett, nyers szövegvilágot teremt meg: a jellegzetes Mózes-novellát. Ennek tipikus helyszíne a külváros és a peremvidék, jellemző témája az erőszak, nyelve áttetsző, díszítetlen, helyenként már-már minimalista. Az 1990-ben megjelent *Yesterday, Az Oroszlán Hava és más történetek* című kötete ettől kissé eltávolodik, az álomszerűen elmosódó kontúrok visszatérnek, de a könnyed impresszionista hangulatiság helyett gyakrabban inkább egy (még) komorabb tónusú expresszionista sötétség érződik – miként a kötetet követő *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket* című regényben is: a nosztalgikus érzések között a kiábrándultság és a keserűség a meghatározó. Témájára az *utániság* a jellemző – ez viszont helyenként esszészerű, absztrakt, tulajdonképpeni cselekmény nélküli szövegekben kerül elő. A *Zsibvásár* mindezeknek kései „visszhangja”, melyben majd’ minden jellemző eljárása helyet kap.

Mindeközben a kulcsszavak változatlanok: átmenetiség, között-lét, otthontalanság, idegenség, erőszak – különböző formákban, különböző értelemben, de többnyire mindig pontosan kitapinthatóan, változatos szüzséken át: a poetikus-lirizáló esszénovellától a cselekményesig. És bár az utóbbi a jellemző (lásd a tipikus „Mózes-novellát”), annál érdekesebb az előző.

Én most itt arra teszek kísérletet, hogy a kevésbé jellemző írásmódjának eredjek a nyomába, megmutassam a Mózes-novellák másik

* A kutatómunkát a Nyíregyházi Egyetem Tudományos Tanácsa támogatta.

típusát is – ahol a „jellemző”-t meg a „másik”-at a magam szempontjából fogalmazom meg, mivel javarészt, néhány írást leszámítva, engem is a két „középső” elbeszéléskötet hosszabb és rövidebb darabjai érdekeltek jobban eddigi munkáimban.[1]

Mostanában viszont egy ideje különösen érdeklődöm a jelen konferencia[2] címében is szereplő kicsiny terjedelmű írás, a *Yesterday…* kötetet nyitó *Hamutálca (Bevezető gyanánt)* iránt. Annak idején, amikor alaposabban olvastam végig a könyveket, kicsit elment mellettem a hosszabb, látványosabb cselekményeket implikáló darabok között. Nem is novella igazából – egyrészt terjedelmileg a karcolattal határos, másrészt az esszé határvidékén egyensúlyoz töprengősebb, kommentálóbb jellegével, szemtelenül átlépve az elbeszélő és a szerző közé odaértett határvonalat. Mózes kevés személyes jellegűként felfogható megszólalásainak egyike ez az írás, inkább a *Zsibvásár*ban lehet majd látni hozzá hasonlókat – előzményei azonban fellelhetőek a korai kötetekben, hiszen az atmoszférikusságukkal vibráló darabok a kezdetektől ott vannak az œuvre-ben,[3] hogy aztán egy időre eltűnjenek, s majd csak két teljesen másféle gyűjtemény, és ilyesmit szinte nyomokban sem tartalmazó kisregény-hármas után bukkanjon fel ismét ez a beszédmód.

Az előzményeket a korai kötetek monológjaiban érzem leginkább kitapinthatóknak, noha nagyon sok szempontból másféle mintázatot mutatnak az írások. Elsősorban és legélesebben a fikcionalizáltságukban, valamint az öntükröző gesztusok hiányában a narrátorokat illetően.

A monológforma – amelyet a megszólító jellege miatt megkülönböztetek a homodiegetikus elbeszéléseken belül is – az első kötet talán két legérdekesebb szövegét működteti. A *Szememben árnyékkal virágzik* és a *Monológ a füstön* jellemzően másféle szituációkból bomlik ki, mint ami Mózesnél megszokott. Az elsőben egy idősödő nő beszél a nála fiatalabb szeretőjelöltjéhez, az *édes kicsi fiúhoz*, ahogy hangzik a szövegben. A másikban egy cigány férfi beszél vélhetően egy nőhöz, akiről közelebbit nem tudunk meg. Azt sem tudjuk, a másik fél hallja-e a beszédet, vagy az inkább belül hangzik el. Az utóbbira több jel van. Egyik beszélő sem szokványos Mózesnél narrátorként, de a beszédpozíció igen, hiszen mindketten sajátosan idegenek: az asszony saját házassá-

1 Legfőképpen a monográfiámban: Antal Balázs, *Történet polcnyi könyvvel. Mózes Attila írói világa,* Marosvásárhely, Lector, 2019.

2 *A század hamutartója – Mózes Attila-konferencia*, Kolozsvár, 2024. április 25–26.

3 Ez a korai recepció fontos megállapításaiban is látható: Marosi Péter, *Monológok füstökön,* Utunk 1979. július 6., 2–3; Egyed Péter, *24 és 0 h között,* Igaz Szó 1979/10., 328–331.

gától idegenedik el, majd a nőiségétől is, szembenézve szeretőjelöltje és a maga életkorával, a korkülönbséggel, míg a cigány férfi – nem a legszerencsésebben játszva ki néhány sztereotip képzetet – kiválik közegéből, de nem tud beilleszkedni mások közé, mert azoknak ő, ahogy a velejéig hatoló idegen szó jelentését inkább megérzi, mint érti: *dzsípszi*. A két novellában egymásra íródnak az időbeli rétegek, ahogy az emlékezés elmossa köztük a távolságot. A *Monológ a füstön* a hiábavaló beilleszkedési kísérletet mondja el, a másik pedig a nőiség hiábavaló keresését: minél inkább igyekszik, a két beszélőnek annál inkább kicsúszik a kezéből az, amit keres. Ezt viszont nem feltétlen kudarcként élik meg, hanem abban a pillanatban átlendülnek a negatív élményen, amikor már-már nevetni tudnak a korábbi önmagukon. Ez a végső, önironikus oldottság, a feszültség kioltása, amikor is a konfliktus nem oldódik meg, hanem egyszerűen átértelmeződik a szituáció, gyakori megoldás ebben a szövegvilágban. Egy apró mozzanatban megváltozik a szöveg fókuszpontja, átbillen valami másba: és az énvesztésről referáló szövegek épp egy részben/egészben új én megtalálásáról szólnak. Az optimista befejezés nem tartozik éppen a Mózes-szövegek sajátosságai közé, itt is sajátos ellenfényben tételeződik.

Ebben a mózesi monológban éppen az tartogatja a csavart, hogy a szöveg ironikus alaphangoltsága a végkifejletből ered, amely végkifejlet, életfordulat magát a beszédet kiváltó/elindító aktus: az elbeszélő a végéről értelmezi át a saját addigi életét – de ezt az olvasó nem tudja. A kettős hangszerelése innen magyarázható, ahogy a különben nem túl pozitív – hiszen csalódásról szóló – történetet átlengi valamiféle keserűségében is édeskés vagy legalábbis könnyed atmoszféra. Sajátosan modellezi a tudati működést ez a próza: mindkettő tekinthető tudatfolyam-narratívának is, egy új énkép megszületésének a mozzanatait beszéli el végül is analizáló jelleggel: egy olyan új személyiségnek a kiformálódását, aki a régi szorongásokat legyűrte, azzal együtt, hogy annak feszültségei megmaradtak.

Miközben a szövegeken belüli idő elmosódik, éveket fognak át az emlékezések, egyetlen kitartott pillanat áll a beszéd középpontjában, oda térnek vissza folyton a beszélők. Ennek a pillanatnak az eseményeit aztán az egész szövegen keresztül nem fedik fel. Ez adja tulajdonképpen a felszíni feszültséget: az olvasó nem tudja, mi történt, de az eredményt, az esemény hatását szép lassan megérti. Amikor a *Monológ a füstön* utolsó soraiban az elbeszélő végre kimondja, mit súgtak össze gúnyosan a füle hallatára róla a vonaton, az olvasó már össze tudja rakni

maga is. Mire az elhallgatásból kimondás lesz, addigra a jelentésképzés már kész: ez a fajta késleltetés az olvasó bevonásával játszik el, szinte már felesleges is az affirmáció.

Ezek a szövegek azok közé tartoznak, amelyek a pályakezdő Mózes hatásaiban Krúdy felé mutatnak. Ezt le is írják a korai kritikák,[4] és annak ellenére tételezett marad, hogy a későbbiekben annyira háttérbe szorul, hogy a bizonyos „jellegzetes" Mózes-novellákban nincs is ott, vagy csak nagyon áttételesen. A későbbiekben azonban nemcsak visszatér, hanem jobban el is mélyül ez a hatás, és a korábbiaknál is látványosabbá válik.

A *Hamutálcá*t köztes helyzetbe hozza az alcím, kiugratja a kötet különben változatos cselekményű írásai közül: nem novella, hanem bevezető, de még annak is megszorítással olvastatja, vagy legalábbis úgy is lehet érteni: egy szöveg, amely – bár nem az – bevezetőként olvasódik. Ilyen módon viszont rögtön összekapcsolódik a kötet többi írásával, kontextust teremtve azok köré/mögé, értelmező mozzanatokat adva hozzá az olvasó jelentéstulajdonító eljárásaihoz. Persze kulcsként olvasni közel sem egyszerű, nem egyértelmű: talán az egyik legpoétikusabb írás ez az egész kötetből, lebegő mondataival, melyek atmoszférikus töltöttsége azonnal érezhető. Ugyanakkor tisztán elkülönült kontúrok köré szerveződő szerkezet látható.

A középpontban a család, az apák, a háborúkhoz és történelmi kataklizmákhoz fűződő „áthagyományozott" családi emlékezet áll. Ezt az emlékezetet az első pillanattól kezdve kétely vagy inkább finom kétkedés övezi, amelyet ugyanúgy old a szöveget átható hangulat, mint ahogy a háborús emlékeket is: mindez meseszerűvé válik, egy meleg családi otthon tartozékává. Ezt az irónia eszközével éri el a szöveg: ennek révén finom mozgatással csúszik át a családi szóbeszédben tengerinek nevezett kagyló eredete a szárazföldre (ami nonszensz, mert egyszersmind azt is jelenti: nem is kagyló) – majd vissza. A déd- és nagyapák, apák és fivéreik háborúi is ennek révén lesznek a vereségeikben is dicsőségesek. Egyáltalán: az irónia folyamatos mozgása hol komoly, hol oldottabb légkört teremt a szövegben. Ennek kiemelkedő pontja a tüdőrák egyik fajtájának a beemelése, mely bár nehezen érthető másnak, mint ami, mégis olyan kedélyesen említi fel a szöveg, mintha valamely nagyapa fura nevű (Tóbiás) régi ismerőse lenne – amiképpen persze az is, csak máshogyan. A világháborúkat átélő apákat végül ő intézte el – mint egy nagyon keserű, végső abszurd húzás.

4 Pl. Elek Tibor, *Az egyidejűségek írója,* Alföld 1987/2., 71–78; Bertha Zoltán, *Mózes Attila újabb könyveiről,* Tiszatáj 1993/8., 88–96.

Az emlékezésrétegek a lehető legkonkrétabban érintkezéses alapúak, bár szűk kört leíró sajátos érintkezés határozza meg a szöveg logikáját: akik belehamuztak a kagylóba, azok válnak szereplővé, mintha az elnyomott csikkekkel együtt belepréselnék az emlékeiket is. A cigarettamárkák jelzik az idő múlását, egyúttal azonban ciklikus rituálé is a különböző márkákkal ugyanannak a mozdulatsornak az ismétlődése. A két nagy háború egymásba csúszik az egymásba csúszó apák és fivéreik szerepeltetésével, elvegyülnek egymással a hadszínterek, de egyáltalán a közösségi történelmi emlékezet csalóka voltára is finoman utal a monológ (*Izoncó*, amit már soha nem lesz képes senki sem így mondani, ahogy az elbeszélő sem). A rövid, a karcsú kötetben is mindössze háromlapos írás horizontja több mint száz év lesz a finom mozgások és kilengések révén. A háború szerepeltetése azt is mondja, hogy bár bevezetőként olvasódik az írás, valójában inkább kivezető jellegű: az utániság, a túliság az uralkodó hangulat. Akik a hamutálhoz közel kerülnek, jellemzően túl vannak már mindenen, a történetek lezajlottak az életükben, vagy úgy tekintenek rá – mert a valóságos fájdalmat „virtuális” örömök próbálták meg elfeledtetni velük, amelynek emléke „élő” maradt –, mint Karády Katalin képeslapja. Karády Katalin a Horthy-korszak Monarchia-nosztalgiájának jelképe – amely kétszeresen nosztalgikus a román cigarettamárkák világában: miközben magáról a korszakról az iróniánál is nyíltabb pesti vicc beemelésével az amerikaiaknak küldött hadüzenetről egyenesen komikus képet ad – holott azt is lehet érteni, hogy ennyire nem komikus a valóság, vagyis hogy inkább tragikomikus.

Ha már rituális ciklikusság: a recsegő-ropogó rádió és a vele feleselő apák is egy boldog világ tartozékai a boldogtalanságukkal együtt – itt válik az egyetlen nem hazug hanggá az énekes-színésznőé. Akitől azonban nyilvánvalóan hazugság a kapott fénykép üzenete. Mindehhez sajátos nyelv is tartozik. A Monarchia-nosztalgiát dédelgető és a régi polgári vagy mindenképpen polgáribb világ modorosnak érzett és mutatott szavai (*póstázta)* vagy éppen összekevert, elrontott szavai (*nájdivat, újmódi*) mellett a Karády-sláger megint a cigarettához vezet vissza: Mózes madeleine-jéhez, ami újra és újraindítja az emlékezés aktusát.

Maga a Karády-dalfoszlány belevegyül a novella hangmotivikájába: a tengermoraj helyett ugyan még csöndet hallani a kagylóban, de aztán jön a recsegés a rádióból, sivít a srapnel, becsapódik a V-2, Karády búgó hangját leváltja a Bee Gees fiúk mezzoszopránja, a rádió a végén már csak suttog, és még mindig a csöndes zsörtölődés kíséri,

ellenpontként pedig mindvégig ott van a süket kagylóba való hallgatózás. A két tényleges tett végül is ez, az emlékezés mellett: bele-belefülelni a kagylóba, meg belehamuzni. Az előbbi „nem képzelődik el" az apákkal, mintha nem is tettek volna próbát a kagyló eredetiségével, az utóbbi meg tényként kezelt, mintegy egymás folytatásai a mozdulatok, csak a cigarettamárka cserélődik. A márka más, de mindig füstszűrő nélküli. A betegség-egészség kép a vereség-győzelem kép párja. Hogy a háborúk vesztesek, arról a román cigarettanevek mindent elmondanak, és ha a háború nem hozta, hát ezek elhozzák a halált: mint valami régóta, a háborúk elvesztése óta várt végzet, bár a tartás és az attitűd győztes és egészséges.

A mondatszerkesztés finom játékai is szembetűnőek: mint a mérleghinta ingása, úgy indázik egyik-másik mondat a felütéstől a vele ellentétes hangulatú-értelmű zárlatig, az előbb már idézett, hanghatásokat halmozó rövid mondatban így: *„Szeretettel Katitól" a srapnel sivítása és a V-2 becsapódása között.* De ebben az írásban az igazán izgalmas mondatok hosszasan kígyóznak, többszörös mellé- és alárendelésekkel: a monologizáló egyetlen, tágan értett grammatikai egységbe sűrít össze sok évtizedet, melyek a szöveg horizontját kitágítják, és sorsfordulókat, több ellentétet és kiegyenlítődést is hoznak egy erősen lebegős, idő- és térbeli kontúrok nélküli hullámzásban. Ilyenformán minden durva meghurcoltatás csak mellékesnek hangzik, mint amilyen egy mellékmondat egy ilyen terjengős retorikai szerkezetben.

Ez a fajta, árnyalt impressziók közötti áthajlásokat, finom mozgásokat percepcionáló prózatechnika a korai Mózes-novellák Krúdy-hatásokról referáló kritikáit idézi újra. Az apák és fivéreik tűnnek elsősorban Szindbád-szerű, tünékeny ködlovagoknak a maguk csatáival és háborúival, megörökölt vereségeikkel, és a nagy evészetek és ivászatok helyett a tüdőre szívott háborús és békebeli cigarettáikkal, láthatóan a múltra vissza-visszarévedezve, még ha sokszor nem is a valóságosra.

Mindez az íróasztalon „találkozik", ahol a hamutálca helye van ma. A fikcionális távolság szerző és elbeszélő között a szöveg felütéséből is azonnal sugárzóan egynéhány lépéssel kisebb, mint más homodiegetikus írások esetében, még olyankor is, amikor különben tudjuk a személyes hátteret, mint például az első kötet *Történet falkányi kutyával* című kicsiny remekében. Az elbeszélő a legnagyobb természetességgel közli, hogy az ő íróasztaláról van szó, sőt, mielőtt magát a kagylót egy nagyon szép líraiságú mondatban leírná, közvetlenül és keresetlenül rábök: „Ez itt, az íróasztalomon, a század hamutartója." Innentől kezd-

ve képtelenség nem közvetlen személyes megszólalásként olvasni, bár egyáltalán nem a „realitás” teremti meg a szöveg epikai hitelét, hanem a szövegformáló eljárások maguk.

Mindezek után, ha mint tényleges kontextusteremtő bevezetőt olvassuk, mit is kapunk a kötet egészére vonatkozólag? Talán az emlékezés, a nosztalgia, a fanyar és édesbús hangulatok azok, amelyek valóban végigkövethetők a kötet írásaiban, de sem a személyesség, sem a család történetei nem folytatódnak itt. Ennél is nyíltabban személyes, egyenesen öntükröző írást találni azonban a *Zsibvásár* című, elegyes szövegeket közreadó kései felvillanás tételei között. Ilyen a *Levél a szerető(k)nek,* az *Erdélyi (l)étlap* s más darabok, ahol maga Mózes Attila szólal meg, igaz, ezúttal már sokkal határozottabban esszé a szöveg, mint novella. Ha viszont tőrőlmetszett novellát keresünk – mert a *Hamutálca* minden határműfajisága ellenére is az –, a családi történetet, a személyesség egy visszafogottabb artikulációját a kötet talán legjobb írásában találjuk meg: a *Megfakult képek*ben.

Ez az írás egyértelműen a *Hamutálca* párdarabja – ezúttal az apák helyére egyetlen nagymama kerül. A novella tulajdonképpen sűrű, kivonatos életelbeszélés, mely a végén nyílik fel egy metaleptikus lépéssel, amikor kiderül, hogy mindentudó elbeszélő helyett az „én” beszél. Ez az én nem nevesül, mint az esszékben, ugyanúgy lebeg, ahogy a *Hamutálca* „én”-je. Nyilván mindenki tudja, kiről van szó, és minden bizonnyal ő maga is. Az bizonyos, hogy ha az unoka szólal meg, akkor olyan eseményekről is beszámol, amelyeknél nem lehetett ott, így a kiterjesztett családi emlékezet lép működésbe itt is, az unoka pedig, mint a végére kiderül, korlátozottan mindentudó lehet csak, ahogy az utolsó bekezdés a szentenciák helyébe hirtelen odaálló bizonytalanságot kifejező, megengedő szerkezete, majd a zárlat kérdése jelzi az olvasónak (*Ki tudja, Nagymami?!).* Tulajdonképpen innen olvasódik vissza és értelmeződik át a szöveg, mert ami első olvasásra már-már gúnyosan maró vagy éppen kegyetlen volt, egészen másféle színezetet kap a zárlat fényében.

Itt is a Monarchia-nosztalgiától indul az elbeszélés szála, mely érezhetően keserű. De ezzel itt is beléptünk az ironikus játékok világába. Mariskának Göndör a vezetékneve, és göndör a haja is. A *Hamutálca*hoz hasonlóan kétesen hangzó történelmi események javarészt észrevétlen mennek el mellette – mint egy távoli, talán nem is létező világ eseményei, amelyeknek semmi közük őhozzá. Ugyanakkor Mariska valóságos képes- és levelezőlapokat kap – a régi Monarchia

minden sarkából, de még az Újvilágból is. Neki azonban lusta a teste és az esze is, bár a képzelőereje élénk. A családtörténet itt kap először jelzést a könyvek felé való mozdulásra: ami a férfiaknak a rádió, az Mariskának a könyv. Láthatóan feszült gócponthoz ért itt az elbeszélés: gyorsan fel is tűnik egy átkozódó dédapa, világháborús veterán, akiben nyilván a *Hamutálca* egyik alakját kell sejtenünk: nem öröm számára, hogy a leánykáját ennyire érdekli az irodalom. Ha már a rádió párja itt a könyv, akkor a cigaretta helyett is megtaláljuk a Mariskához illőt: a csokoládét. És bár füst itt nem száll, de száll a kifutott tej édeskés illata, Mariska keresztje, amiről az egész környéken ismerik, és amely egyfajta *tejüveg* mögé rejti őt, vagy inkább a világot rejti el előle a mögé.

Ami látványosan másmilyen: az apák és fivéreik sorra eltűnnek, csak egymás leváltása révén érződik az állandóságuk. A nagymama viszont örök, bár őt is súlyos betegség gyötri, ami ugyanúgy összefüggésben van a csokoládéval, mint a cigaretta a tüdőrákkal: az nem derül ki, hogy ez keltené a betegséget, az viszont igen, hogy vélhetően ezzel tompítja. Ideje az örök jelen, de szemben az apák aktív életével, ő egyfajta nem-vagyok állapotban éli az életét. Különösen ez a szakasz értelmeződik át a szöveg végi metalepszis észlelésével: az elbeszélő a külvilág ítéletét veszi át, és a legkíméletlenebb akkor, amikor az önszeretetről beszél. De ezt is átszínezik az olyan érzések, amelyek meg érezhetően inkább saját tapasztalatok a nagymamáról: mint amilyen az örök szomorúság. Göndör Mariska története a joviális kiegyensúlyozottságból inkább az egyértelműbben sötét regiszterek felé tart. Férje elhagyja, szülei meghalnak, magára marad, unokái az elején ketten vannak, aztán meg csak egy van már – tudjuk meg mintegy véletlen elhangzó félmondatokból. Mariska, akinek jelenléte és élete szinte nincs is, akiről a novella nem mondja ki, de azt sugallja, hogy vegetál, megsokszorozódott magányban él a végén, amikor az italhoz nyúl: a végéről beláthatóan önreflektívnek bizonyuló megjegyzés szerint nem olyan mértékben, mint *egyetlen megmaradt unokája*. Életét a halála sem szervezi történetté: csak szilánkjait élte meg akármely történetnek, mondja az elbeszélő.

Az ő világának is megvan a maga nyelve, mely több ponton átfedi az apák világának a nyelvét: egyrészt az udvarlóitól kapott lapok mondatai, másrészt a szöveg nélkül dúdolt slágerek szövegei: az *engem is csak égve dobtak el* mind a két írásban megvan, mint azon kevés dolgok egyike, amely kapcsolatot teremt a férfi és a női felmenők világai között. Ez a sajátos szövevény itt már sokkal határozottabb vonalvezetésű narrációval társul. A narrátor nagyon is figyel az idő múlásának érzé-

keltetésére, párhuzamosan azzal, hogy Mariska életének ürességét, áttételesebben az asszonyi sors ürességét mutatja meg. Ugyanakkor ez az asszonyi sors, ahogy az első kötet monológjai kapcsán jeleztem, a végén gyökeresen átfordul, és az olvasó megérti: javarészt az adja az írás témáját, amit a külvilág látott a nagymamából. A végül érthetővé váló unokai ragaszkodás egészen másféle minőségekkel tölti fel az asszony alakját. A szeretet a lényének mégiscsak a középpontjában áll, hiszen egy önző nagymamát az unokái nem látogatnának úgy, mint ahogy itt előkerül.

Ebben a szövegben az illuzórikus érzelmességtől mentes mózesi narrátori attitűd dominál. Ha a *Hamutálca* kapcsán a finom hullámmozgás a jellemző, akkor itt végül is ridegebb, élesebb ellentétek érezhetőek, az a keserédesség bár jelzőkben megvan, mégis hátrébb húzódik. Nem annyira az otthonos jóérzés vezeti a visszaemlékezést, ami ilyen módon nem is nosztalgikus töltöttségű elsősorban, de áttételesen megvan az is, hiszen Mariska valamiféle nosztalgiáktól és álmoktól átitatott világban él a valóság helyett. Annál erőteljesebb a zárlat ráismerése, mely tehát visszahat-visszacsap az előzőekre. A szöveg tárgya röviden akár a félreértés, a félreismerés is lehetne. És annak a keserűsége, hogy Göndör Mariskát már nem is fogja igazán megismerni senki.

Mózes kedélyes írásai mélyén is nyomasztó tapasztalatok rejlenek, melyeket felold az emlékezés fanyar engedékenysége. Dehát ez az engedékenység a megmásíthatatlanság belátásából fakad: a megmásíthatatlan viszont véletlenekből áll össze. Lehetett volna másképpen is az a véletlen, és akkor egy másik véletlen lenne megmásíthatatlan. Így maradnak az életükben sorsuktól, világuktól elidegenedettek a két írás megidézett alakjai, mint ahogy némileg az unoka ezektől az emlékektől, amelyeket annyira kéteseknek lát, mégis, talán mivel nincs más, továbbadja.

Mindezek csak szilánkok egy elmondatlan családtörténetből, amelyek arra a regionális kánonban mindenképp szokatlan kísérletre vállalkoznak, hogy sorstörténetekkel kapcsolják össze a modernista prózahagyomány „légiesebbnek” elgondolt Krúdy–Kosztolányi–Márai-vonalát, a realizmustól látszólag hátrébb lépve, de valamiképp mégis inkább emelve tétjeit, legalábbis személyes tétjeit: erre talán Karácsony Benő óta (legalábbis arányaiban) nagyon kevés emlékezetes próbálkozás akadt e kánonban. És bár a harmadik Forrás-nemzedéket eleve össze szoktuk kapcsolni az urbanizáló irodalom képével, ezen belül is különös csúcspontok a régi polgári-kispolgári attitűd hangulatainak életre keltésében e rövid, de nagy hatású darabok.

Szajbély Mihály

ENTRE CHIEN ET LOUP

A köztes lét kilátástalansága Mózes Attila prózájában

Asztalos Veronka Örsikének

„Amint a szürkület sűrűsödni kezdett (amire a francia azt mondja igen érzékletesen, hogy entre chien et loup), ők is furcsán kezdtek viselkedni." E mondatot a *Történet falkányi kutyával* című novellából emeltem ki, mely 1978 márciusában jelent meg az Utunkban,[1] majd helyet kapott Mózes debütáló, *Átmenetek*[2] című kötetében is.

Szürkület, a se itt, se ott állapota, az átmenet, a köztes.

Mózes Attila az Igaz Szó 1979. szeptemberi számában kritikát írt[3] Vásárhelyi Géza *Én ezt már úgyis álmodom* című verseskötetéről.[4] Úgy látta, Vásárhelyi költői ihletének eredője a kötélen táncolás kényes egyensúlya, a bizonytalanság, mert „a *között* állapotát a lehetségesek sokasága veszi körül". Vásárhelyi Géza az Igaz Szó 1983. júniusi számában kritikát írt Mózes Attila *Üvegcsendélet* című novelláskötetéről.[5] Az írás így kezdődik: „Mózes Attila egyik kritikájában részletesen kifejti a között-érzés fogalmát, a »se itt, se ott« helyzettudatát mint költészeti alapindulatot, mely szervező közepét is jelentheti egy verskötetnek, költői életműnek."[6] Majd úgy folytatja, hogy Mózes könyvét olvasva ugyancsak a „között-helyzet, között-érzés, között-tudat" kötetszervező szerepére figyelt fel: kül- és belváros határán élő kamaszhőseinek tudat- és érzésvilágát a *se itt, se ott* létállapot határozza meg, helyzetük életkoruk szerint is köztes, szüleik társadalmi státusza ugyancsak bizonytalan.

A két írás úgy cseng össze, hogy közben különböznek egymástól. Míg Mózes absztrakt létélményként beszélt a köztes helyzetről, addig Vásárhelyi konkretizálta, földrajzi, társadalmi és életkori értelemben lokalizálta azt. A fogalom relevanciája mindkettőjük művészetében

1 Mózes Attila, *Történet falkányi kutyával,* Utunk 1978. március 17., 3.
2 Uő., *Történet falkányi kutyával* = Uő., *Átmenetek*, Kriterion, Bukarest, 1978, 89–99.
3 Uő., *Szilánkjait villantó egység,* Igaz Szó 1979/9., 240–244.
4 Vásárhelyi Géza, *Én ezt már úgyis álmodom,* Kriterion, Bukarest, 1979.
5 Uő., *Kamaszváltozatok,* Igaz Szó 1983/6., 513–517.
6 *Uo*., 513.

kétségtelen, ezt Mózes esetében igazolja Antal Balázs monográfiája, mely többször felhívja a figyelmet a között-helyzetek különböző megjelenési formáira.[7] Én egyenesen úgy látom, Mózes Attila életművéről létrehozható egy olyan leírás, melynek nyomán munkái a köztes létre adott különböző válaszok egységeként mutatkoznak. Ez az egység azonban nem írja felül az egyes művek információhiányos helyzeten alapuló, az átmeneti állapoton való túllépés kilátástalanságát sugalló lehetséges világainak autonóm működését; láthatóvá éppen ezért csak egy pontosan definiált közteslét-fogalom nézőpontjából válhat.

Itt és most – Mózes absztrakt fogalomhasználatából kiindulva – köztesnek a *bent* és a *kint* közötti állapotot nevezem: amikor a hős – saját akaratából vagy kényszerűen – elhagyja az ismertet és megérkezik az ismeretlenbe; amikor a *régi* már nem, az *új* még nem az övé. Nem is lesz és nem is lehet az övé, mert ahová megérkezik, az számára örök idegen zárványlét. Szokásrendje elől nem térhet ki, alkalmazkodnia az integrálódás esélye nélkül kell. A köztes helyzetből jól látszik a zárványlét élhetetlensége, melyben mégis élni kényszerül – mint Mózes egyetlen, *Egyidejűségek* című regényének[8] a tanára –, ha nincs visszaút a régibe. Akik beleszülettek és benne élnek, nem szenvednek, mert a napi rutin eltakarja helyzetük kilátástalanságát. Számukra ez a saját, ez az otthonos.

E ponton Mózes Attila írói világa mélyen rokon Bodor Ádáméval.

Akik mégis szenvednek, néha útra kelnek, de csak a köztes helyzetig jutnak. Mózes írói világában nincs értéktelített állapot, nincs hová megérkezni. Nincsenek egyszerű ellentétpárok: van ugyan *bent* és a *kint*, *saját* és *idegen*, *régi* és *új*, de mindkét oldal zárványként jelenik meg, közöttük legfeljebb a beleszületettség otthonosságérzése tesz különbséget.

Az egyes novellákban és kisregényekben a helyváltoztatások mentén létrehozott lehetséges világok valójában zárt töredékek. Töredékek abban az értelemben, hogy a történetek információhiányosak, nem világosak a *honnan,* a *miért* és a *hová* koordinátái. Az utazás már folyik, amikor bekapcsolódunk a történetbe, és csak sejtjük a végét, amikor kikapcsolódunk belőle. Mégis zártak, mert nem keltenek teljességhiányt: a köztes helyzet egy, a maga törvényszerűségei szerint működő, zárt világra, a társadalom egy zárványára nyújt rálátást.

7 Antal Balázs, *Történet polcnyi könyvvel: Mózes Attila írói világa*, Lector, Marosvásárhely, 2019, 25, 39–40, 51–52, 55, 59, 70.

8 Mózes Attila, *Egyidejűségek,* Kriterion, Bukarest, 1980.

Mózes írói világának egysége akkor válik leírhatóvá, ha különböző írásait egymás interpretánsaiként olvassuk. Könnyen belátható ez a kötetkompozíciót alkotó írások esetében. De könyvei éppen úgy párbeszédet folytatnak egymással, mint a bennük helyet foglaló, egymással – alkalmasint kötethatárokat átlépve – dialogizáló novellák. A könyvek közötti párbeszéd felismerését segítik a köztes állapotokat kifejező kötetcímek. A pályakezdő *Átmenetek* után a *Fény, árnyék átdereng*[9] a látható és láthatatlan köztesére utal, *A gonosz színeváltozásai*,[10] játékba hozva Jézus színeváltozását, az átlényegülésre, *A vénasszonyok nyara*[11] az évszakok köztesére, az *Üvegcsendélet*[12] a törékeny tárgyak átmeneti épségére. Az *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket* cím értelmezését a kisregény első mondata tereli a *köztes* irányába: „SZILVESZTER azon az éjjelen miután félálomban elképzelte, milyen lehet meghalni valamikor nulla óra egy perc és egy között, valahol az idő e senkiföldjén, a szokottól eltérően álmodott valamit."[13] A hős neve pedig, csupa nagybetűvel szedve, ugyancsak az egymást váltó évek közti senkiföldjére utal.

Innen nézve Mózes zárt töredékekből összeállított könyvei is egymással dialogizáló zárt töredékek. Az életmű egysége a különböző szinteken párbeszédet folytató darabok összefüggésrendszerének feltérképezése nyomán bontakozhat ki. Ez a feladat azonban nem oldható meg egyetlen tanulmány keretei között. A továbbiakban mindössze arról lesz szó, hogy *Füstkorom* című, 1984-ben megjelent novellás-könyvének[14] néhány írása hogyan hozható egymással interpretációs viszonyba, és mit látunk, ha az interpretációt elvégezzük.

De előbb még néhány elméleti meggondolás.

Egymást legtermészetesebben olyan történetek értelmezhetik, amelyek cselekménymodellje azonos. A cselekménymodell fogalmát a Bernáth Árpád által bevezetett értelemben használom.[15] Ő Heinrich Böll munkásságának olyan leírására törekedett, melynek nyomán

9 Uő., *Fény, árnyék átdereng*, Dacia, Kolozsvár-Napoca, 1980.
10 Uő., *A gonosz színeváltozásai*, Kriterion, Bukarest, 1985.
11 Uő., *A vénasszonyok nyara,* Dacia, Kolozsvár, 1991.
12 Uő., *Üvegcsendélet,* Kriterion, Bukarest, 1982.
13 Uő., *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket,* Kriterion–Szépirodalmi, Bukarest–Budapest, 1990.
14 Uő., *Füstkorom: Történetek ellenfényben,* Kriterion, Bukarest, 1984.
15 Bernáth Árpád, *Narratív szövegek irodalmi magyarázata,* Literatura 1978/3–4., 191–196; illetve Uő., *Heinrich Bölls historische Romane als Interpretationen von Handlungsmodellen = Studia Poetica 2. Literary semantics and possible worlds / Literatursemantik und mögliche Welten,* szerk. Csúri Károly, Szegedi Egyetem, Szeged, 1980, 63–124.

a különböző írások narrációinak közös eredője válik láthatóvá. Ennek keresése vezette a Böll-történet cselekménymodelljének felismeréséhez. A Böll-történetet három figuratípus egymással érintkező mozgása hozza létre. *A* és B_1 mozgásuk során egy ponton találkoznak, de C_1 közbelépése elválasztja őket. Ez ismétlődik: *A* és B_2 találkoznak, de C_2 közbelépése elválasztja őket. Találkozásainak sora folytatódik, míg csak el nem jutunk a zárótörténethez, amikor a találkozás vagy véglegessé válik, vagy végérvényesen ellehetetlenül: Bernáth értelmezése szerint így vagy zárt, vagy nyílt befejezés jön létre. A modellt Böll különböző írásai különböző módon realizálják. A *Der Zug war pünktlich*[16] (1949) című elbeszélés például két előtörténetből és egy zárótörténetből áll: „Andreas és a francia lány Amiens közelében találkoznak, majd a hadnagy parancsa következtében szétválnak. Andreas és a német lány Dortmundban találkoznak, majd az »öblös hang« szétválasztja őket. Andreas és Olina Lembergben találkoznak, és a bordélyház tulajdonosnője nem tudja szétválasztani őket."[17]

Cselekménymodelljük alapján rokon írások csoportjait lehet elkülöníteni Mózes Attila életművén belül is, interpretációs helyzetbe hozásuk pedig alkalmas eszköz szépírói munkásságának a különféleség egységét mutató leírására. A *Füstkorom* novelláinak cselekménymodellje hasonló a Böll-történetéhez: a történetet itt is három figura egymással érintkező mozgása hozza létre. *A* és *B* találkoznak, de *C* elválasztja őket. Eltérés, hogy a Mózes-történeten belül nincsenek ismétlődések, vagy ha mégis, azok utalásszerűek: ez következik a zárt töredék műfajából, mely mindig egyetlen elemet tesz láthatóvá a kapcsolódó események láthatatlanul maradó sorából. Vannak elutazás-megérkezés-elutazás, és vannak visszatérés-megérkezés-elutazás történetek, de mindegyik a megérkezés állapotát részletezi, az *előtt* és az *után* csak jelzésszerű, máskor csupán odaértett. További különbség a Böll-történethez képest, hogy a kiindulópont nem feltétlenül találkozás, hanem együttlét, s hogy *C* nem feltétlenül személy, hanem körülmény; de ha személy is, közbelépését a körülmények determinálják.

Kondor a börtönből szabadulva felkeresi volt feleségét, de a csörgő fal elválasztja őket *(Egy történet vége)*. Fűszál és Dalma mezítelen egymásra találásának a vadászok érkezése vet véget *(Csurdé-tó)*, Cuca és a szőke fiú alkalom szülte együttlétének pedig társadalmi státuszuk

16 Heinrich Böll, *A vonat pontos volt,* ford. Fáy Árpád = Uő., *És száját nem nyitotta szóra. Kisregények,* Európa, Budapest, 1980, 5–138.

17 Bernáth, *I. m.*, 195.

különbözősége *(Napnyugati vándorlás).* Az újságíró és Tánya élettársi viszonya hirtelen lezárul, amikor a gyilkossá vált hajdani szerető szabadul a börtönből *(Közkegyelem).* Lökös és a nehézfiúk ismételt találkozásának oka az ikertestvér halála, elválásuk mögött pedig a halál körülményeinek tisztázódása áll *(Tüköртánc).* A kiküldött és Elvira megint csak alkalom szülte együttlétének a kiküldetés lejárta vet véget *(Füstkorom),* a Pál Melániával való virtuális találkozásnak pedig a vonat indulása *(Közjáték).* Az előadó és a rokokó lány egymásra találását egy nem létező nap, június 31-e teszi egyszerivé *(Rokokó halál).* Egyedül a *Változat egy városra* alcímet viselő *Történet falkányi kutyával* cselekménymodellje eltérő. A főcím a már említett pályakezdő novellára utal, de a főhős itt nem a kutyák áldozatává válik, hanem a kutyákkal együtt válik a megváltozott körülmények, a tömbházélet áldozatává. És ugyan az előbb említett novellák hőseihez hasonlóan ő is elutazik, majd visszatér, a narráció nem az utazást, hanem az utazás előtti és utáni, mit sem változó állapotot részletezi. A kettő közötti eltérésnek – látjuk majd – a kötet történeteinek egymást értelmezése szempontjából fontos szerepe lesz.

A *Napnyugati vándorlás* énelbeszélője, a szőke fiú, egy cigánykaravánhoz csatlakozva tér vissza a saját városába. Hogy miért ezt a visszatérési lehetőséget választja, nem derül ki. Az sem, hogy ki ő, nincsen neve sem. Csak egy bizonyos: nem cigány. A történet egy életút kimetszett része, az elbeszélő azt rögzíti, mintegy önmaga számára tudatosítja, amit éppen átél: a köztes létet. Nem válhat részévé az idegen világnak, de amíg benne van, nem térhet ki szokásrendje elől. Belülről lát rá, miközben kívülálló marad, s e köztes helyzet sodorja életét veszélybe. Az olvasó pozíciója a kukkolóé: mintha egy éppen íródó naplóba tekintene bele, miközben az előzmények és a későbbi történések egyaránt rejtve maradnak előtte. Arra a kérdésre, hogy mi motiválhatta a fiú saját világából való kiszakadási kísérletét, egyáltalán: milyen lehet az ő saját világa, a kötet egymást interpretáló írásai nyomán formálódik válasz.

A *Rokokó halál* című novella elbeszélője külső, mindentudó elbeszélő. Ez a forma eleve olvasót feltételez: valaki valaki(k)nek elmond egy történetet valaki(k)ről. Következésképpen kevésbé információhiányos, sokat megtudunk az utazó személyéről, utazásának céljáról, alteráló viselkedésének motivációiról. Van neve (Fabriczius), foglalkozása előadó, vidéki múzeumokban üveghutákról és üvegtárgyakról

tart előadást. Járja a „bensőségesen gyűlölt”[18] országot. De hogy kik és honnan küldik vidéki körútjaira, homályban marad; a mindentudó elbeszélői helyzet ellenére a cselekmény ezúttal is egy történet kimetszett darabja. A hőst nem vezetik idegen világokba utazásai, unalomig ismert vidéki városok egyforma előadótermeiben mondja ugyanazt, ugyanannak az unott közönségnek. A tárgytól nem térhet el, valaki mindig „figyeli, nem csempész-e be előadásába valami szokatlant”.[19] De a mostani utazás, a mágikus realizmus eszköztárát segítségül hívva, mégis idegen (köztes) világba vezet. Monoton egyformasággal zakatol vele a vonat, az utazást részeg zenészek agresszivitása teszi pokollá. Ez még az ő világa. De a zenészek leszállnak, és a sűrűsödő alkonyatban „olyan nyugalom szakad a kattogó kerekeken gördülő kocsira, amilyen a nemrégiben meglátogatott, gótikus fellegváracska temetőjében honolt”,[20] ahol a csendet lágyan betöltő kis harang szavában a múlt idegenné vált világának otthonos másságára ismerhetett, de arra is, hogy „a történelem hangja nem érvényes a mára”.[21]

A jelen alternatíváját nem a múlt, hanem egy nem létező nap, június 31-e teremti meg. Az unottan lézengő közönség soraiban felbukkan a rokokó arcú lány, nézik egymást, és ő most, mert végre van miért és kinek, eltér előadása tárgyától: „ma egy színes és törékeny világról lesz szó, mely leginkább az én képzeletemben él, s velem együtt örökre eltűnik”.[22] Aztán a lány, ujjait kifejtve vőlegénye kezéből, melléje szegődik, és vele megy szállodai szobájába. De a nem létező nap történései éppen úgy átmenetiek, ahogyan a *Napnyugati vándorlás* hőse számára átmeneti a cigánykaraván világa, a cigánylánnyal létrejött szerelmi kapcsolat. Nem folytatható egyik sem, bár lehetséges, hogy a novella mágikussá váló világában Fabriczius véglegesen ott marad június 31-e reálison túli világában. A monotonon zakatoló valóságból azonban nincsen kilépés. Csak a halál: Fabriczius, akit többé nem látott senki, talán mégsem a két hónap közötti senkiföldjén tűnt el, hanem az alagútban történt vonatszerencsétlenség felismerhetetlen áldozatai között végezte.

A *Napnyugati vándorlás* és a *Rokokó lány* egymásra olvasása érzékelhetővé teszi, hogy a cigánykaraván hoz való csatlakozás a szőke fiú

18 Mózes Attila, *Rokokó halál* = Uő., *Füstkorom,* 224.
19 *Uo.*, 229.
20 *Uo.*, 227.
21 *Uo.*, 227.
22 *Uo.*, 234.

számára június 31-ének a homológja. Saját világából való kiszakadásának a motivációi hasonlók lehettek Fabriciuséhoz: tüntetés a zajos vonatutazás ellen, amely a törékenység szakértője számára az őt körülvevő világ durvaságának, kíméletlen erőszakosságának a kifejezője. S amit kifejez, azt megint más elbeszélések bontják ki. Így válik megfoghatóvá, hogy milyen az a világ, amely számukra elviselhetetlen, és amellyel szemben alternatívát keresnek. Közülük most a már említett *Történet falkányi kutyával* címűt emelem ki. Azért éppen ezt, mert belőle nemcsak az válik világossá, hogy milyen a *saját világ,* hanem az is, hogy a saját világ ugyancsak kényszer szülte, történelmi köztes lét, melynek nincsen alternatívája.

A köztes helyzet mindig feltételez egy saját és egy idegen világot. Távolodás a sajáttól, közeledés az idegenhez: átmenet. De Mózes prózájában a köztes nemcsak a hős állapota különböző világok között, hanem a hőst körülvevő világ köztes állapota. Amikor a köztest a történelem hozza létre, a *saját* hátrahagyott régiként, az *idegen* elérendő újként mutatkozik. Abban az országban, amelyben Mózes Attilának élnie adatott, s amely az általa teremtett lehetséges világok médiumaként szolgált, ez az állapot végtelenül hosszúra nyúlt. A második világháború rombolását Kelet-Európában nem egyszerű újjáépítés követte, hanem a megmaradt régi tudatos (tovább)rombolása, a rombolás árán születő új világ hamisnak bizonyult ígéretével, egyféle személyiségtorzító vákuum-lét realitásával. Ceaușescu Romániájában ráadásul „vasgárdista-sztálinista-maoista" fordulattal[23] az 1970-es évek első felétől kezdve.

Mózes Attila életműve leírható úgy is, mint folyamatos reflektálás erre az állapotra. Mindig külső nézőpontból, még akkor is, ha elbeszélője énelbeszélő. Mert az énelbeszélő történetét a külső nézőpontot elfoglalni képes író szervezi, aki nem ismeri a régi iránti nosztalgiát, de nem ismeri az új iránti lelkesedést sem. Éppen ellenkezőleg: mintha a sivár *régi* helyén még sivárabb *új* bontakozna ki. Materiálisan és mentálisan egyaránt. Hiányzik belőle az a századok során formálódott tartás és értékrend, amely szervezte a közösséget – még ha az organikus mozgás premisszái a kívülről érkezettek számára érthetetlenek vagy éppen barbárok is. Ilyen az *Egyidejűségek* helyszíne, a világgal csak napi három buszjárattal érintkező Göcsön araszoló élet, míg a *Változat*

23 Tamás Gáspár Miklós, *Magyarnak lenni Romániában, 1977-ben* = Uő., *Kolozsvári esszék,* szerk. Balázs Imre József, Kolozsvár, transtelex.ro, 2024, 116.

egy városra alcímet viselő *Történet falkányi kutyával* az új idők köztesét festi, ahonnan a *Napnyugati vándorlás* szőke fiúja, a *Rokokó lány* előadója a maguk történetének köztes világába érkeznek.

Az itt folyó életet a falusias külvárosok helyén létrejövő, megalomán tömbháznegyedek szervezik, amelyek tömegek sorsát terelték végérvényesen a köztes lét helyzetébe. A rombolás árán létrejött egyforma (egyformán kietlen) városrészek nemcsak azért visszatérő helyszínei a Mózes-írásoknak, mert Románia szocialista átalakulásának ez volt a legfeltűnőbb, legtöbbek életét közvetlenül felforgató eleme, hanem mert az egész társadalmat átforgató folyamat ezen a tematikán keresztül mintegy lombikban (át)látszik. És jól megmutatható, hogy a tömbházakban lakók kilátástalan életének elvileg ugyan két alternatívája is van, gyakorlatilag azonban egy sincsen.

Az egyik a pusztulásra ítélt patriarchális világ, mely még látszik a tömbházak ablakából: bontásra váró családi házak és szépen művelt kertek, disznóólak és kerti budik. Ide azonban nincs visszaút, és keresni sem érdemes. Az *Egyidejűségek* világa nem vonzó világ, még ha mögötte olyan érték- és szokásrend körvonalazódik is, mely szervezni képes egy zárt közösség életét. A *Történetek egy falkányi kutyával* énelbeszélője mégis elhagyja családját, hogy alternatívát keressen önmaga számára. Kétségbeesett és kudarcra ítélt kísérlet. Míg a kötet többi novellájának hőséről nem tudjuk, honnan érkeznek azokba az alternatív világokba, amelyekben találkozunk velük, addig róla csak azt tudjuk, hogy honnan menekül, azt viszont nem, hogy merre jár menekülés közben. Illetve tudjuk mégis, köszönhetően annak, hogy a kötet novellái egymást interpretálják: annak az útnak az ismeretlen homológját járja be, amelyen a szőke fiú járt a cigánykaravánnal, ahová a *Rokokó lány* előadójának útja vezetett. E novellák ismeretében nyilvánvaló, hogy szökése nem lehet sikeres, miközben a *Történetek falkányi kutyával* olvasása nyomán világossá válik, hogy mi elől menekül a szőke fiú és az üveghuták szakértője.

A kilátástalanságot nem enyhíti a másik, kifejtetlenül maradó alternatíva sem, melynek létezésére a *Történetek falkányi kutyával* Király Lászlónak szóló ajánlása utal. *Ajánlott elbeszélés a Házam küszöbén címére,* pontosítja ajánlását Mózes, s ezzel interpretációs viszonyba hozza saját novelláját Király elbeszélésével.[24] Utóbbi történetének hősei Nyugat-Európát járó erdélyi magyar írók. A *Rokokó lány* Fabricziusa

24 Király László, *Házam küszöbén,* Igaz Szó 1980/12., 501–515.

bensőségesen gyűlöli az őt körülvevő világot; a *Házam küszöbén* Z. és L. monogrammal jelölt írói *idegenként csodálják* a nyugat-európait. A kettőt egybefűzni, *bensőségesen szeretni* lenne jó, de erre nincs esélyük, sem otthon, sem idegenben. A novella e belátásról szól, és arról, hogy ha már nem adatik szeretniük, legalább a bensőségességhez ragaszkodnak. Holland házigazdájuk felteszi a kérdést: „Nem akartok végleg ittmaradni?" – és felajánlja a padlászobát, „ameddig szerzünk nektek valami helyet". Z. válasza ironikus: nem fogadhatja el az ajánlatot, mert nem nagyon szereti a holland kosztot. „Különben minden rendben volna, otthagynám, ugye, a gyerekeimet, a könyveimet, a kutyámat, az utcámat a hársfákkal, a temetőt halott ismerőseimmel, a barátaimat, s még sok mást is."[25]

Így vonja be Mózes Attila ajánlása Király elbeszélését saját novellái – zárt töredékei – egymást interpretáló játékába. Hasonló eltulajdonításokkal máskor és más szerzők esetében is élt; ezek feltárása és értelmezése azonban nem a mostani tanulmány feladata.

25 *Uo.*, 510.

Gintli Tibor

AZT IDEGENSÉG SZÍNREVITELÉNEK ELJÁRÁSAI MÓZES ATTILA ELBESZÉLÉSEIBEN

Az idegenség élményének megjelenítése Mózes Attila elbeszéléseinek visszatérő és meghatározó sajátossága.[1] Ennek a tapasztalatnak két különböző aspektusát viszik színre szövegei: egyrészt kirekesztettségként mutatják meg, azaz elszenvedett állapotként, másrészt a kívülállás tudatosan vállalt pozíciójaként,[2] amely egyfajta függetlenséget, sajátos szabadságot biztosít, melynek azonban ára van: az érzelmi kapcsolatok végletes elszegényedése.

Mózes Attila prózájában véleményem szerint öt narratív eljárás jut jelentős szerephez az idegenségtapasztalat megjelenítésében: 1. szereplői pozíciók, 2. szereplői viselkedésmódok és érzelmek, 3. elidegenítő hatású testleírások, 4. a környezet megjelenítése, 5. alkalmazott és áthangolt műfaji kódok. Terjedelmi okokból közülük most csupán kettőről, a szereplői pozíciókról és viselkedésmódokról fogok szólni.

Az idegenség élményének megjelenítése a szereplők pozicionálásán keresztül alapvetően kétféle módon valósul meg Mózes Attila prózájában. Ezek egyike a leginkább kézenfekvő narratív séma alkalmazása: a főhős új, ismeretlen közegbe kerül, az ottani zárt közösség nem fogadja be, és mindvégig gyanús idegenként kezeli. Ebben az esetben a szereplő kirekesztettségérzetének közvetítése révén valósul meg a diegetikus világ idegenségének megjelenítése. A másik jellegzetes szereplői pozíciót ezzel szemben az jellemzi, hogy a történet főhőse bennszülöttje, őslakosa a bizarr, szokatlan vagy félelmetes világnak, amelynek különleges voltát maga nem érzékeli, de az olvasó a maga normalitásról alkotott kognitív elképzelései alapján a diegetikus világban uralkodó viszonyokat különösnek és nyomasztónak látja.[3]

1 Mózes Attila életművéről írott monográfiájában Antal Balázs is kitér az idegenség atmoszférájának szerepére a szerző novelláskötetein. Vö. Antal Balázs, *Történet polcnyi könyvvel: Mózes Attila írói világa*, Lector, Marosvásárhely, 2019, 36, 39, 80.

2 Ez az egyik aspektusa annak a között-tudatnak, amelyről Vásárhelyi Géza írt az *Üvegcsendélet* című kötetről szóló recenziójában. Vö. Vásárhelyi Géza, *Kamaszváltozatok*, Igaz szó 1983/6., 513–514.

3 Ezt a változatot Marosi Péter egykorú kritikájában pontosan jellemezte, amikor így fogalmazott: „[A narrátor] úgy beszél abszolút természetellenes körülményekről és

Mózes Attila jelentős elbeszéléseinek többsége a kívülről érkező idegen szereplői pozíciójára épülő narratív szerkezetet alkalmazza. A *Történet falkányi kutyával* és a *Füstkorom* című műve egyaránt ezen a szituáción alapszik. Az előbbi autodiegetikus elbeszélője önmagát egyfajta vándor szerepkörben láttatja, akinek munkaköréből adódóan állandó lakhelye az ő szavaival élve: a kabátja és a zakója, aki csak heteket, legfeljebb hónapokat tölt egy-egy állomáshelyen. A névtelen narrátor elbeszélésében az idegenség mindkét – az önként vállalt és a kényszerűen elszenvedett – aspektusa szerephez jut. Önjellemzése arra enged következtetni, hogy óvakodik közeli kapcsolatba kerülni a helybeliekkel: „[I]gyekszem kitapasztalni a bennszülöttek szokásait, de mindig olyan távolságból, hogy csak az ő szavaik érhessenek el hozzám, én csupán néző lehessek […]”.[4] Azon az állomáshelyén azonban, ahol az általa elbeszélt történet játszódik, olyan eseményeket kell átélnie, amelyek a távolságtartásnak ezen a számára kényelmes formáján messze túlmennek, ezért ez az újfajta idegenségtapasztalat szorongást és félelmet vált ki belőle. A *Füstkorom* főszereplője kiküldöttként érkezik az idegen városba, akárcsak Kafka földmérője, ahol minden igyekezete ellenére képtelen közel kerülni a helyiekhez. Csak a megfigyelésére és szórakoztatására kirendelt félprostituálttal kerül közelebbi kapcsolatba, de a közvetlenség, a nyíltság ebből a viszonyból is hiányzik: „[Elvirának] nem voltak titkai [előtte], mégis titokzatos maradt, mert az egyetlen élőlény volt a városban, akit a kiküldött félig ismert. De csak félig, s ezért még titokzatosabbnak tűnt.”[5]

A *Napnyugati vándorlás* autodiegetikus narrátorának pozíciója összetett képletet mutat. A fehér bőrű, szőke fiatalember vándorcigányokhoz csatlakozva szülővárosába tart. Nem kényszerből cselekszik így, vonzódik a romák független életmódjához. A cigányok ugyan megtűrik maguk között, de mindvégig idegennek tekintik, szinte átnéznek rajta, mintha nem is létezne, folytonosan éreztetik vele, hogy nem tartozik közéjük. A szereplői elbeszélő viszonyulását a vonzódás, az idegenségérzet és az azzal járó szorongás egyformán jellemzi. A *Tükörtánc* főhőse egy újabb szereplői pozíciót, a közösséget egykor

a belőlük fakadó konfliktusokról, mintha ezek a legtermészetesebb körülmények és konfliktusok lennének.” Marosi Péter, *Egyetlen életérzésből kilenc elbeszélés,* Utunk 1982/48., 2.

4 Mózes Attila, *Történet falkányi kutyával* = Uő., *Átmenetek,* Kriterion, Bukarest, 1978, 89–90.

5 Mózes, *Füstkorom* = Uő., *Füstkorom. Történetek ellenfényben,* Kriterion, Bukarest, 1984, 204.

önszántából elhagyó, s ezért az ottmaradók szemében renegátnak mutatkozó, visszatérő hős típusát képviseli. Lökös Egy ikertestvére állítólagos öngyilkosságáról értesülve szülővárosába utazik, hogy eltemesse Lökös Kettőt. A holttesten azonban furcsa sérüléseket észlel, ezért mindinkább megerősödik gyanúja, hogy gyilkosság történt, s testvérét valószínűleg az a bűnözői kör ölte meg, amelynek egykor – mielőtt elhagyta a várost – ő maga is tagja volt, akárcsak testvére. A mérnökké vedlett egykori vagányt a banda tagjai és a rendőrség egyaránt gyanús figurának tekinti, akit mielőbb a városon kívül szeretnének tudni. Lökös Egy maga is idegennek érzi az időközben átalakult várost, bár jól ismeri a helyi középsúlyú bűnözők világát és annak törvényeit. Nyomozása során meglehetős biztonsággal alkalmazza az egykor elsajátított magatartásformákat, azaz működésbe lép személyisége elfeledettnek hitt rétege, ugyanakkor nem érzi otthon magát egykori társai között, a régi galerinek pedig esze ágában sincs őt visszafogadni. Miután Apu, a helyi alvilág főnöke végül közli vele, hogy ő ölette meg Lökös Kettőt, mert kettős ügynökként a rendőrségnek is dolgozott, Egy légüres térbe kerül. Elutazik a városból, ezzel maga mögött hagyja egykori identitását, ugyanakkor ikertestvére halálának körülményeit megismerve nem azonosulhat maradéktalanul a civil mérnök identitásával sem, hiszen másik énjét egy alvilági leszámolás során vesztette el, melynek a zsiványbecsület értelmében vett „jogosságát" kénytelen volt maga is belátni.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az imént említett elbeszélések közül kettő esetében a szereplői pozíciót hatványozott idegenség jellemzi. A *Napnyugati vándorlás* szőke fiatalemberét a romák nem fogadják be, de nem tartják maguk közül valónak a „fehérek" sem. Amikor az egyik útba eső faluban vizet kér egy öregasszonytól, az felháborodva utasítja vissza azt, amit a településen szétszéledő üstfoltozó romáktól sem tagadott meg. Dühét éppen az kelti fel, hogy a fiú „fehér ember létére" a romák életformáját választotta. Lökös Egyet nemcsak a helybeli alvilág figyeli gyanakvással, hanem a rendőrség is. A banda tagjai attól tartanak, hogy a gyilkosok kilétét megismerve, bosszút áll, a rendőrség pedig azt feltételezi, hogy mindig is kapcsolatban maradt bűnöző ikertestvérével, s valójában sohasem adta fel korábbi életmódját. Lökös Egy ráadásul úgy érzi, hogy az egész város őt figyeli, nemcsak Apu csapatának tagjai, nemcsak az olyan félvilági alakok, mint Tüdőrózsi, az öregedő prostituált vagy Egérke, az alvilág gnóm informátora, hanem a civilek is.

A szereplői viselkedésmódokat vizsgálva feltűnő a szokatlan reakciók és magatartásformák gyakori előfordulása. Az egyik visszatérő jelenség a szereplők szenvtelen magatartása, illetve az érzelmi reakciók elmaradása olyan helyzetekben, amelyekben az olvasó az általánosan elfogadott normák szerint az empátia, az érzelmi bevonódás vagy a részvét megnyilvánulásaira számítana. A *Történet falkányi kutyával* szereplői elbeszélőjét alkonyatkor üldözőbe veszik a falu falkába verődött kutyái, amelyek fantasztikumba hajló metamorfózisuk során szinte démonikus alakot öltenek. Az elbeszélő menekülése közben érzékeli, hogy a helyiek a házak függönyei mögül figyelemmel kísérik ezt a horrorisztikus hajszát, és értetlenül áll afölött, hogy eszükbe sem jutott beavatkozni, holott nyilvánvalóan életveszélyben volt: „csak azon csodálkoztam, hogy a falusiak nem siettek a nyilvánvalóan bajba jutott idegen segítségére".[6] Az *Egy történet vége* alaphelyzete arra épül, hogy az élettársa ellen gyilkossági kísérletet elkövető Kondor nevű szereplő, büntetését letöltve kiszabadul a börtönből, és meglátogatja egykori áldozatát. Ebben a kényes helyzetben egyáltalán nem viselkedik elfogódottan: „olyan nyugodtan nyomta meg a csengőt, amilyen nyugodtságot csak a szenvtelenség kölcsönözhet az embernek".[7] Egykori áldozatából sem vált ki intenzív érzelmeket a férfi megjelenése, amin Kondor kicsit meg is lepődik:

> Kondor leült, aztán nem kajánul, még csak nem is érdeklődéssel mondta:
>
> – Nem sikoltoztál, amikor megláttál.
>
> – Nem.
>
> – Még csak meg sem ijedtél. Csak meg se lepődtél. Semmi.
>
> – Miért? – mondta fanyar-vékony, szinte mozdulatlan ajakkal az asszony. – Vagy talán szeretted volna?
>
> – Nem. Nem szerettem volna. Csak úgy gondoltam…
>
> – S ha sikítok, az jobban esett volna? – billentette meg a fejét a nő.
>
> – Talán.
>
> – Mert akkor lecsillapítottál volna. Duruzsoltál volna meg minden. Meg magyaráztál volna…
>
> – Megmagyaráztam volna – dünnyögte a férfi.
>
> – De így, hogy semmi…

6 Mózes, *Történet falkányi kutyával,* 94.
7 Mózes, *Egy történet vége = Füstkorom,* 5.

– Így… valóban… semmi…
– Ne haragudj – mondta az asszony. – Nem tudok sikítozni. Még félni sem.[8]

A szenvtelen beszélgetést követően az asszony megmutatja a jól látható heget a bordái között, majd mindketten egyetértenek abban, hogy a szúrás nem volt szakszerű, tulajdonképpen „kontár munka".

A *Közkegyelem* az előbbi novellához hasonlóan a börtönből szabaduló gyilkos történetsémájára épül. Butykó Tánya, a roma származású tervezőintézeti rajzoló megtudja, hogy első szerelme, Pandula András, aki évekkel ezelőtt meggyilkolta Tánya akkori élettársát, közkegyelemmel szabadlábra került. A fiatal nőn egyre jobban elhatalmasodik a meggyőződés, hogy első szerelme megkeresi és bosszút áll hűtlenségéért. Hisztérikussá fokozódó félelme valószínűleg abból fakad, hogy úgy érzi, megtagadta identitását. Elhatározza, hogy kimegy apja elhagyott, városszéli putrijába, és ott várja be Pandula bosszúját. Jelenlegi élettársa és annak barátja elkísérik az elhagyott cigánytelepre, de miután eredménytelenül próbálják rábírni a hazatérésre, némi tanakodás után otthagyják. Bár felmerül bennük, hogy Pandula esetleg valóban meggyilkolhatja Tányát, végül elhessegetik ezt a kellemetlen gondolatot, és sorsára hagyják a lányt. A barát felveti, hogy Tánya élettársa, aki újságíró, esetleg megírhatná az esetet novella formájában.

A *Tükörtánc* cselekményében az alvilág szabályai szerint történnek az események, ahol az érzelmek helyett a nyers erő és a csupasz érdekek határozzák meg az események menetét. A *Füstkorom* cselekménye azzal indul, hogy a kiküldött és az őt szállító sofőr a város felé közeledve akasztott embert pillant meg az erdőszélen. A kiküldöttet megrázza a látvány, a sofőr azonban érdektelen marad, megtagadja, hogy segítsen a hulla levágásában, és azt is jelzi, ha a kiküldöttnek mégis sikerülne levágni a tetemet, ő semmiképpen nem szállítja be a hullát a városba. Ennek hallatán a kiküldött ugyan felháborodott, „de titokban hálás volt a sofőrnek, hogy ilyen határozottan döntött".[9] A sofőr ezek után még viccelődik is az esettel, amikor útközben a kiküldött megkérdezi, hogy milyen fák azok, amelyeket éppen akkor lát, a sofőr így válaszol: „Akasztófák! – aztán hosszasan hahotázott, mintha nagyon humoros lenne ez az egész."[10] Amikor a kiküldött bejelenti a halálesetet a polgár-

8 *Uo.*, 6.
9 *Uo.*, 167.
10 *Uo.*, 170.

mesternek, az „csaknem közönyösen" kérdez rá a helyszínre, „mintha valami, nem túl érdekes ügyvitelről lenne szó".[11] A város egyetlen lepusztult szállodájának portása így biztatja a kiküldöttet, a hotel egyetlen vendégét, miután elcsodálkozik, hogy valaki betévedt az elképesztő állapotban lévő épületbe: „Ha szüksége lenne valamire, ne forduljon bizalommal hozzám!"[12]

A *Szeptember végi csontzúzás* retrospektív, autodiegetikus elbeszélése az egykori szereplői perspektívát, a gyermek nézőpontját helyezi előtérbe. A sintértelep mellett felnőtt kisfiú szeretett csatangolni a krematóriumi maradványokból felgyűlt, kiterjedt csontmezőn, s kedvenc foglalatossága az volt, ha maga is részt vehetett a csontok szétzúzásával megbízott Varas nevű szereplő munkájában. A felidézett események idején nemcsak a kutyákat fogták be, hanem az embereket is gyakran vitték el ballonkabátos emberek. Egy napon a kisfiú édesapját is letartóztatják az állambiztonságiak. Öccse elsírja magát, az ő reakciója azonban váratlan:

> – Elvitték apát? – kérdezted reménykedve, mert még kora délután volt.
> – Igen – hüppögte rád sem pillantva.
> – De kocsival! – tetted hozzá egy picit büszkén.
> Bólintott.
> – Messzire? – nőtt benned a remény.
> – Ühüpp.
> Az öcséd már felrángatta a tiszta alsót és abbahagyta a bőgést. Intettél: lehet menni a Besei útra.[13]

Az idősebb fiút, az elbeszélő egykori énjét nem érdekli édesapja sorsa, holott öccséhez hasonlóan sejti, hogy apja veszélyben van. Csupán saját meghökkentő kedvtelésével látszik törődni, mielőbb csontokat akar törni. A szöveg a maga ideális olvasójának megrökönyödését azzal igyekszik fokozni, hogy újra szóhoz juttatja a fiú megelégedését. Amikor Varas megkérdi az apát emlegető hüppögő testvért hallva az idősebb fiútól, hogy elvitték-e az édesapjukat, az így felel: „El, hálistennek, azért lehetünk itt."[14]

11 *Uo.*, 171.
12 *Uo.*, 179.
13 Mózes, *Szeptember végi csontzúzás* = Uő., *Yesterday, Az oroszlán Hava és egyéb történetek*, Kriterion, Bukarest, 1990, 54.
14 *Uo.*, 56.

A legutóbbi példa olyan szituációt mutatott be, amikor a közeli családtagok természetes érzelmi kötődésének nyomát sem találjuk a szereplő reakcióiban. Ehhez a viszonyuláshoz áll közel az a Mózes Attila elbeszéléseiben feltűnően gyakran ismétlődő mozzanat, amikor a szeretők kapcsolatából hiányzik az érzelmi intimitás, amikor viszonyuk lényegében csak a szexuális érintkezésre korlátozódik.

A *Napnyugati vándorlás* fiatal cigánylányának az érdeklődését fölkelti a „szőke ember", esténként a naplemente szemlélésének ürügyén mindig őt nézi, ami a többi romának is föltűnik. Anyja ugyanakkor szemére veti a lánynak, hogy valójában nem is szereti a fiút, csak a különössége vonzza: „– Neked nem is kell. Neked csak úgy kell, mint a Klaudia neved." A lány csak ennyit válaszol: „Szőke."[15] Borgó mamó véleménye a cselekmény előrehaladtával beigazolódik. A lány két alkalommal is szeretkezik az idegen fiúval, akinek a sorsa ennek következményeként bizonytalanná válik. Amikor megkérdezi a lányt az eshetőségekről, az szenvtelenül arra utal, lehetséges, hogy meg fogják gyilkolni: „Sok itt a hely. Sok itt a szakadék, a sziklarepedés… – felelte kitérően s a múltkori kegyetlen és önző közönnyel a hangjában."[16]

Lökös Egyet azzal próbálják megvezetni a galeri tagjai, hogy azt sugallják, valószínűleg szeretőjének óriás termetű férje lehetett Lökös Kettő gyilkosa. Amikor Egy fölkeresi a családot, világossá válik számára, hogy a férfi tehetetlen, puhány alak. Ikertestvére szeretőjéről pedig kiderül, hogy korántsem sorvadt bele a Kettő halála miatt érzett bánatba, csupán szexpartnere hiányzik neki. Egy úgy gondolja, hogy a nő nimfomán, szinte bárkivel lefeküdne. A közös lerészegedésbe torkolló látogatás után nem megy haza, reggel a nő mellett ébred. Mikor azon töprengett, hogy vajon mi történt köztük az éjjel, „nemsokára választ is kapott a fölriadó asszony lesújtó, dühödt és gyűlölködő tekintetéből, amely pont úgy fénylett, mint tegnap a lámpavilágnál. […] Egy hallani vélte, amint a foga között szűri a szót: »Hasadt-tökű!«"[17]

A kiküldött a füstös városban tartózkodásának teljes ideje alatt szexuális kapcsolatot tart fenn az ellátására kivezényelt félprostituálttal, akivel valamiféle érzelmi kapcsolata is kialakulni látszik. Ez a szerény érzelmi impulzus azonban gyorsan elsorvad. A kiküldött egyik szeretkezésüket ilyen technikai tárgyilagossággal reflektálja: „Elvira mohó volt, megadó, síkos, önző, hangos, de hamar ernyedő és nagyon

15 Mózes, *Napnyugati vándorlás* = *Füstkorom*, 46.
16 *Uo.*, 50–51.
17 Mózes, *Tükörtánc* = *Füstkorom*, 105.

hálás. »Az ideális szerető« – gondolta a kiküldött, s rövid kapcsolatra el sem tudott képzelni megfelelőbbet."[18] Amikor az utolsó este közönyös hangon bejelenti, hogy elhagyja a várost, „nem is akart semmiféle szánalmat érezni".[19] Az asszony erre aljasnak nevezi, majd közli vele, hogy egy utolsó nemi aktusra még feltétlenül igényt tart.

> – Erre az éjszakára még jogom van – mondta kihívóan és ellentmondást nem tűrően a nő. – Elismered?
>
> Később aztán, elalvás előtt, mély hangon duruzsolta a fülébe:
>
> – Ugye, milyen aljas vagy?[20]

A szexuális aktus érzelmi lefokozása tekintetében a *Gumimagány* című írás megy a legmesszebbre. Az autodiegetikus narrátor közvetlen, csevegő hangon számol be róla, hogy elvált felesége egy guminőt küldött neki ajándékba Amerikából egy rövid levél kíséretében, melyben mindössze ez állt: „Használd egészséggel!"[21] A szereplői elbeszélő részletesen beszámol róla, hogyan helyezte a használati utasítást követve szinte teljesen üzemkész állapotba a mesterséges örömforrást. Elsőként a felfújás eseményéről ad plasztikus leírást, amelyet az alábbi, erősen groteszk mozzanattal rekeszt be: „Egy posszantás kíséretében kirántottam a fenekéből a pumpa csövét. Ott térdelt előttem, hívogatóan, négykézlábi pozitúrában, kopaszon-csupaszon, gumianyaszült meztelenül, égnek meredő farral."[22] Az autodiegetikus narrátor ezután ironikusan számba veszi a szóba jöhető pozitúrákat, és figyelmesen áttanulmányozza a tartozékokat: a különböző színű, cserélhető parókákat és fanszőrzeteket, s meghallgatja a guminő koponyájában elhelyezett apró magnón lejátszható extatikus hangeffektusokat. A figyelmes vizsgálódás közben párhuzamot von Zsuzsa és mesterséges változata között, mi több, a műhölgyet Susy babának nevezve azonosítja őket egymással: „Hát igen, sejthettem volna: Zsuzsa feküdt előttem, lehunyt szemmel, egy eléggé jól kiválasztott Zsuzsa, csak a haja volt kissé rövidebb, mint amikor utoljára láttam."[23] Merő csintalanságból benyúl a baba szeméremajkai közé, és fölfedezi, hogy gondos kezek

18 *Uo.*, 207.
19 *Uo.*, 212.
20 *Uo.*
21 Mózes, *Gumimagány: Ellenpornó* = Uő., *Zsibvásár*, Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy – Ráció, Kolozsvár–Budapest, 2010, 10.
22 *Uo.*, 11.
23 *Uo.*, 12.

a higiénikus, kivehető és mosható hüvelybetétbe egy tubus vazelint is elhelyeztek.

Az olvasó előtt egyre inkább igazolódik az elvált feleség és Susy baba között vont párhuzam. Elsőként nemi aktusaik egy visszatérő mozzanatának felidézése erősít rá erre a megfeleltetésre. Zsuzsa általában minden érzelmi intimitás mellőzésével kínálta fel testét férjének, akárcsak egy tárgyat, hogy saját orgazmusa után szexpartnere is kielégüljön: „[Zsuzsa] legalább annyira figyelmes most, mint akkor, amikor én, a gyöngéd és betegesen monogám férj elodáztam saját örömömet, hogy végigvigyem az övét, s mikor jóllakottan konstatálta beteljesületlen vágyaimat, ugyanazzal a sivár humorral közölte: »Ott a lyuk!«”[24] A Zsuzsa meglepetésszerű betoppanását követő események azután végképp eloszlatják az olvasó esetleges gyanúját, hogy az azonosítás alaptalan, s nem más, mint az elhagyott férj frusztrációjából fakadó, rosszindulatú gúnyolódás. Megérkezése után ugyanis Zsuzsa hamarosan vetkőzni kezd, majd így unszolja elvált férjét, hogy lépjen a tettek mezejére: „Na, mire vársz?! A stábra?”[25] Az utóbbi rövid kérdéssel a szöveg közvetlen utalást teszt a pornófilmforgatás és az éppen kibontakozó jelenet közötti párhuzamra. Amikor a férfi erogén zónáinak intenzív ingerlése sem hozza meg a kívánt állapotváltozást, az asszony sértődötten magára kapkodja ruháit, és a *Tükörjáték* korábban már említett jelenetére emlékeztető módon összegzi a történteket: „Te vén fatökű.”[26] A szituáció tehát megfordult: az elvált feleség guminőt küldött a szereplői elbeszélőnek, hogy azon élje ki szexuális késztetéseit, a történet zárlatában azonban ő akarja egyfajta biológiai vibrátorként használni élete egykori párját. Ugyanakkor az autodiegetikus narrátortól sem idegen a szexuális aktus személytelen, merőben praktikus, pusztán biológiai felfogása. Amikor a Zsuzsával átélt affér előadásának berekesztése után röviden összefoglalja, hogyan telnek azóta napjai, szexuális életével kapcsolatban így fogalmaz: „Néha nőt is felhozok ide, mint bármelyik magányos férfi.”[27] Joggal feltételezhető, hogy korábbi önjellemzése („én, a gyöngéd és betegesen monogám férj”) sem nélkülözi az öniróniát.

Mózes Attila novelláinak jellegzetes narratív megoldásai közül azokat igyekeztem közelebbről szemügyre venni, amelyek az idegen-

24 *Uo.*, 13–14.
25 *Uo.*, 15.
26 *Uo.*
27 *Uo.*, 16.

ségtapasztalatot a szereplők sajátos pozicionálása és szokatlan viselkedése révén jelenítik meg. Gyakori alaphelyzet, hogy a novella főhőse szokatlan, számára érthetetlen szabályok szerint működő közegbe érkezik. A főhős pozicionálásának másik jellegzetes változata, amikor a szereplő nem mozdul ki saját világából, ahol kifejezetten otthonosan érzi magát, azonban az ott uralkodó viszonyok szinte provokálják az implicit olvasó normalitásról alkotott elképzeléseit. Újabb változatot képvisel az élettörténetének korábbi helyszínére visszatérő szereplő, aki már nem érzi sajátjának egykori környezetét, idegenül mozog az egykor otthonosnak érzett közegben. A szereplők viselkedése az idegenség érzetét leginkább azzal kelti fel, hogy a figurák a másik ember iránti empátiának többnyire még a minimális jelét sem mutatják. Ennek a sajátos viszonyrendszernek az olvasóra gyakorolt hatása különösen akkor erőteljes, amikor közeli kapcsolatokban érvényesül a szenvtelenség, az önzés és a teljes érdektelenség. A szexualitásra csupaszított intimitás és a családtagok érzelemmentes viszonyainak megjelenítése visszatérő megoldása a novellák narratív poétikájának.

Bányai Éva

A „SARKIG TÁRULT CSÖND”

Mózes-novellák csendváltozatai

„– Kezdetben hányni fogsz tőle, de aztán megszokod.
– Biztos.”[1]

Mózes Attila – elsősorban – korai prózája, novellái olvasásakor szinte elkerülhetetlen a Bodor Ádám prózájával való összevetés. A Mózes-féle csendváltozatok és elhallgatásalakzatok tárgyalásánál óhatatlanul felmerül, hogy ha ez a *sarkig tárult csönd*, az elhallgatás, eltűnés nem következik be idejekorán a szerző írásművészetét illetően – mint ahogy többször elhangzott a Mózes Attila műveit tárgyaló konferencián[2] is –, akkor lehetett volna belőle egy Bodorhoz hasonlóan ismert és elismert író, azonban – ahogy Antal Balázs fogalmaz monográfiája előszavában – „Így aztán Mózes Attila megmaradt helyi érdekű legendának”.[3] A történettudományi értekezésekhez hasonlóan nekünk sem érdemes a „mi lett volna, ha” típusú gondolatmenetekbe bonyolódni, egy konferencia és néhány lapszám[4] pedig arra hivatott, hogy leporolja a kánonokat.

Mózes Attilára is érvényes, ami Bodor Ádámmal kapcsolatban számtalanszor elhangzott: prózauniverzumuk egyik szövegformáló komponense a csend, az elhallgatás alakzatainak következetes megjelenése. Az elhallgatás helyén „megszólaló” szövegdarabok réseiben a titokzatosság, a rejtély, az elrejtettség, a megmutathatatlanság vagy az elutasítás válik „láthatóvá”, az elhallgatás is csak a kimondás révén válik érzékelhetővé.

A kihagyott, elhallgatott dolgok – miként az emlékezetes Bodor-novellában – „ott vannak, csak nem látszanak”.[5] S bár időnként eleve

1 Bodor Ádám, *Sinistra körzet: Egy regény fejezetei*, Magvető, Budapest, 1992, 23.
2 *A század hamutartója – Mózes Attila-konferencia*, Kolozsvár, 2024. április 25–26.
3 Antal Balázs, *Történet polcnyi könyvvel: Mózes Attila írói világa,* Lector, Marosvásárhely, 2019, 6.
4 Jelen Szépirodalmi Figyelő-lapszámon kívül a konferenciát követően megjelent egy kolozsvári Helikon-szám is a konferencia keretén belül szervezett szépirodalmi esten felolvasott szövegekből: Helikon 2024/12. (június 25.), https://www.helikon.ro/lapszam/xxxv-evfolyam-2024-12-890-szam---junius-25 (utolsó hozzáférés: 2024. szeptember 13.).
5 Bodor Ádám, *Tanyai lány* = Uő., *Plusz-mínusz egy nap. Novellák, karcolatok*, Kriterion, Bukarest, 1974, 38.

kudarcra van ítélve, ezt az elrejtettséget próbálja felszínre hozni, láthatóvá tenni az értelmező is: „Amit túlzott szándékoltsággal keresünk, azt nem érjük el, a felismerések és értékek ezzel szemben megjutalmazzák azt, aki elmélkedő életében képes volt feltárni azok spontaneitását."[6] Maurice Merleau-Ponty *A közvetett nyelv és a csend hangjai* című tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a nyelv és a jelentés nem esik egybe: „Létezik a nyelv homálya: sehol nem ér véget, hogy tiszta jelentésnek hagyjon helyet, semmi nyelven kívüli nem korlátozhatja, a jelentés pedig csupán a szavakba kódolva jelenik meg benne."[7] Vagyis a jelentéssel bíró nyelv nem fedi le a nyelv egészét: „A jel hiánya adott esetben jellé válhat […]. *A nyelv kérlelhetetlenül szól, amikor lemond magának a dolognak a megnevezéséről*."[8] Amikor elhallgatást érzékelünk, akkor szól a nyelv a maga megfoghatatlan konkretizálhatatlanságában, s amint jelentést tulajdonítunk az elhallgatásban megszólaló nyelvnek, antropomorfizáljuk. Ezekben a prózákban az értelmezhetőség nehézsége éppen ebből fakad, a nyomokat érzékeljük – Merleau-Pontyval szólva – a csend hangjait, és ezeknek egyértelmű jelentésekbe való átfordításának kudarcát. „Márpedig ha kiverjük a fejünkből az *eredeti szöveg* gondolatát, melynek nyelvünk a fordítása, avagy kódolt változata volna, beláthatjuk, hogy a *teljes* kifejezhetőség gondolata nonszensz, hogy minden nyelv közvetett vagy utalásszerű, vagy ha úgy tetszik, néma csend."[9]

Sartre szerint „[a] hallgatás korántsem azt jelenti, hogy néma valaki, hanem hogy nem hajlandó beszélni, tehát mégiscsak beszél".[10] Az elhallgatásban ott van a ki nem mondottak nyoma, ami nemcsak megszüntetést, hanem teremtést is jelez. „A csend az, amikor semmi nem hangzik (vagy még nem hangzik) – a hallgatás az, amikor senki nem beszél (vagy valaki – személy – nem beszél). Hallgatás csak az emberi világban (és csak ember számára) lehetséges"[11] – írja Mihail Bahtyin, tehát a csend a nyelv csendje, mely kívül marad az emberin. A csend megfoghatatlan, dezantropomorf, tőlünk független entitás, antropomorfizálásával válik megfoghatóvá, hallgatássá, elhallgatássá. Mózes Attila írásaiban – Bodor Ádáméhoz hasonlóan – a szövegcsend

6 Maurice Merleau-Ponty, *A közvetett nyelv és a csend hangjai*, ford. Szávai Dorottya = *Kép, fenomén, valóság*, szerk. Bacsó Béla, Kijárat, Budapest, 1997, 177.
7 *Uo.*, 144.
8 *Uo.*, 145–146. (Kiemelés – B. É.)
9 *Uo.*, 145. (Kiemelés az eredetiben – B. É.)
10 Jean Paul Sartre, *Mi az irodalom?*, ford. Vígh Árpád, Gondolat, Budapest, 1969, 44.
11 Mihail Bahtyin, *Beszédelméleti jegyzetek* = Uő., *A beszéd és a valóság*, ford. Orosz István, Madách, Bratislava, 1986, 519.

a megismeréshez, az elmondhatósághoz, a megnyilatkozás hitelességéhez való hozzáférés kételyét is tematizálja.

Nemcsak szavakkal, szövegrészekkel, hanem a szerkezettel is bizonyítani lehet az elhallgatást, a Mózes-szövegek fragmentáltsága, az eseményekben, történetrészekben való bemutatás, a folytonosság hiánya is a töredékességet, az elhallgatást implikálják.

A csend, az elhallgatás viszonyfogalom is: valaminek a következménye, egy átmeneti léthelyzet egyik állomása is lehet. Ez szorosan összefügg a Mózes-prózára jellemző átmenetiséggel,[12] átmeneti létállapotokkal, a térképzettel, határléthelyzetekkel, az úton léttel, valamint a másság/idegenség,[13] a közöttiség[14] megjelenítésével. Már az első novelláskötet tartalmazza az imént felsorolt szövegkonstruáló jegyeket: az *Átmenetek*[15] a Forrás-kötet, a *Kalandorok* pedig az első novella címe: „Most sarkig tárult a csönd, a végtelen hallgatás egy darabját sejtették benne, s ezt nem lehetett kibírni.”[16] Az első novella két kis kalandor, egy (alig) hat- és hétéves testvérpár céltalan vonatozásával indít: a fülke utazóközönsége nem vesz róluk tudomást, mert mindenki a másikhoz tartozónak véli őket, a kalauz megjelenésével pedig kiderül a turpisság: a két kisgyerek elszökött otthonról, s elindultak céltalanul vonatozni. Miután kiderült, hogy csak viccelődnek azzal, hogy a szüleik meggyilkolása után indultak világgá, – az útirányt jelző vasúti táblához hasonlóan – a feje tetejére állt, groteszk helyzetet az üresség váltja fel: „A fülkében egy pillanatra mindenki úgy érezte, sehova sem utazik, csak zötyög itt, a vonat mellett elfutó ürességben ezzel a két kisgyerekkel.”[17] A novella végén a (kissé kelletlen) vidámság oldja a feszültség által keltett és keletkezett csöndet: „Az egész fülke egyetlen tanácstalan, ideges röhögés volt, beleröhögtek az őszbe.”[18]

„A tér nem egy olyan közeg, amelyben elrendeződnek a dolgok, hanem médium, amely által elrendeződnek a dolgok”,[19] írja Maurice

12 Az elhallgatásalakzatokra, valamint az átmenetiségre is sokszor utal Antal Balázs is a monográfiájában. Vö. Antal, *I. m.*

13 Lásd: Gintli Tibor, *Az idegenség színrevitelének eljárásai Mózes Attila elbeszéléseiben*, Szépirodalmi Figyelő 2024/6., 41–50.

14 Lásd: Szajbély Mihály, *Entre chien et loup: A köztes lét kilátástalansága Mózes Attila prózájában*, Szépirodalmi Figyelő 2024/6., 32–40.

15 Mózes, *Átmenetek: Szövegek különböző hangulatokra*, Kriterion, Bukarest, 1978.

16 Mózes, *Kalandorok* = Uő., *Átmenetek: Szövegek különböző hangulatokra*, Kriterion, Bukarest, 1978, 11.

17 *Uo.*, 10.

18 *Uo.*, 11.

19 Maurice Merleau-Pontyt idézi Faragó Kornélia, *Térirányok, távolságok,* Forum, Újvidék, 2001, 7–8.

Merleau-Ponty, tehát a tér viszonyokat teremt, a viszonyok pedig teresülnek. Viszonyreláció van a Mózes-próza terei és a helye(ke)t benépesítő emberek között: a tér befolyásolja az emberek viselkedését, és ezek a viszonyhálók teresülnek, az emberek belső és külső viszonyai révén képződik meg a tér. Két fontos szövegtér, a Telep és a *Történet falkányi kutyával* helye/tere alkotja a kezdeti Mózes-próza térképzetét: mindkettőre jellemző, hogy az odaérkező idegen próbál beilleszkedni, de mássága, idegensége nem szűnik meg, a köztesség a meghatározó. Ezt emeli ki monográfiájában Antal Balázs is a két szövegtérrel kapcsolatban:

> Mindkettőben közös, hogy a váratlannal, a különössel, a groteszkkel, sőt a transzcendenssel vannak szoros érintkezésben, de ennél is jellemzőbb és fontosabb, hogy mind a két, egymástól gyökeresen különböző tér azonnal konstituálja a csak ezekhez a szövegekhez tartozó beszédmódot és a homogén problematikát, melyeknek egymástól való különbözésükben is alapvető szervezője a szereplők/elbeszélők idegensége e helyszíneken. Mózes írásainak állandó alapproblémája az idegenség, a másság, a beilleszkedési kényszer és az elutasítás. Szereplői többnyire kényszerűségből elszakadnak egy otthonos(nak érzett) világból, és idegenbe kerülnek, ahová elemi egzisztenciális érdekük lesz betagozódni.[20]

Ugyanerre hívja fel a figyelmet Szajbély Mihály is, amikor köztesnek a *bent* és a *kint* közötti állapotot nevezi: „amikor a hős – saját akaratából vagy kényszerűen – elhagyja az ismertet és megérkezik az ismeretlenbe; amikor a *régi* már nem, az *új* még nem az övé. Nem is lesz és nem is lehet az övé, mert ahová megérkezik, az számára örök idegen zárványlét. Szokásrendje elől nem térhet ki, alkalmazkodnia az integrálódás esélye nélkül kell."[21]

Viszont visszaút sincs: úgy vélem, nem létezik, legalábbis nem találtam nyomát egy jól körülhatárolt, otthonosnak mondható világnak, amiből kiszakadt és útnak indul bármelyik szereplő; ennélfogva megérkezés sincs, mintha örökös bolyongásra, kitaszítottságra, migrációra ítéltettek volna a Mózes-alakok. Átmeneti létállapotuk a meghatározó több szinten is: a Telepet benépesítő figurák többnyire kamaszok, az egyik kiemelt kamaszfigura – Kolbászka-Antika határléthelyzetét

20 Antal, *I. m.*, 39.
21 Szajbély, *I. m.*, 33. (Kiemelés az eredetiben.)

a kerítésen, tehát a külső-belső tér határán való üldögélése is biztosítja, de szintén kiemelt, a jelen írásban ki nem fejtett toposzai a Mózes-prózának a belváros-külváros köztessége, a háború utáni léthelyzet, a csonkolt életek, az apátlanság.

A tértől való elidegenedés egyaránt érinti a falusi és a városi teret, ez utóbbi elidegenedés sok esetben a bontás, valamint az azt követő építés/építkezés révén kontextualizálódik. „Esetleg egyszerűen csak a véletlen műve volt ez az egész, mint a városképek kialakulásának általában ezeken a vidékeken. Számba vette a múlt jellegzetes épületeinek helyén emelkedő új bérházakat, üzletsorokat, s akkor már az egész városkép-alakulásban szándékos pusztításvágyat, a múlt nyomtalan eltüntetésének rosszindulatú és megfontolt jelét vélte fölfedezni."[22] Ezekben a szövegekben a visszatérő szemszögéből látunk rá az önmagától is elidegenedett városokra, amelyekben az erőszakos térrendezés óhatatlanul visszatekintő történelmi konnotációkat is kap: „Lépésről lépésre ellentétes és ellentmondó érzések zavarták az emlékezést, a hangulatokba lépten-nyomon betolakodott a jelen megmagyarázhatatlan többértelműsége, mintha csak ez a jelen ködösíteni szeretne mindent, amire – végül is – épült. Mintha a város önmagát akarná tagadni… Ez a város egészen olyan, *mintha lenne* – gondolta."[23]

Ugyanakkor a falusi, vidéki, természeti tér sem otthonos a prózaszereplők számára. Egyvalamit enged közel magához a narrátor: a csendhez, az elhallgatáshoz kapcsolható magányt. „Mondják: van úgy, hogy éppen környezeted kényszerít bele a magányba, ha akaratán kívül is, mert nem tud emberileg (és szellemileg) megkötni."[24] A *Történet falkányi kutyával* alaptörténete ismerős helyzetet idéz: idegen érkezik egy zárt településre, egy világvégi faluba, ahol szembesül az „entre chien et loup" léthelyzetével: a sűrűsödő alkonyatkor nemcsak a kutyák kezdenek másképp viselkedni, hanem azt a falusi közösség is jóváhagyólag tudomásul veszi és aszerint is él. Az átmeneti létben domesztikálódott farkas-, vagyis kutyatörvények uralkodnak: ősi, elemi ösztönből alkonyatkor elkezdenek falkába tömörülni, noha napközben házi életet élnek. A falubeli emberek is a zárt közösségek, önmagukba záruló terek és életek mintái szerint élnek, nem várnak már külső segítséget, mert nincs kitől:

22 Mózes, *Tükörtánc* = Uő., *Füstkorom. Történetek ellenfényben,* Kriterion, Bukarest, 1984, 105.
23 *Uo.* (Kiemelés – B. É.)
24 Mózes, *Történet falkányi kutyával* = Uő., *Átmenetek,* Kriterion, Bukarest, 1978, 89.

> az emberek magukra és egymásra voltak utalva, valószínűleg megvolt a véleményük a kívülről jövő segítségről. Egymásról mindent tudtak, de idegent nemigen tájékoztattak viszonyaik felől, még a haragosok is jobbnak látták, hogy ellenségük fojtsa meg őket, semhogy idegenek segítségét s főleg tanácsát kérve kiszolgáltassák *magukat*. Annyira egyformán viselkedtek az idegennel szemben ezek az emberek, hogy jobbnak láttam még az olyan apró dolgok felől sem érdeklődni, mint kutyáik különös viselkedése.[25]

A társadalmi elidegenedés következtében kivész az emberi szolidaritás, az önmagába forduló zárt közösségekben mindenki csak magára számíthat és csak magának számít. A narrátor ugyanakkor nemcsak a környezetétől való óhatatlan elkülönülésével szembesül, hanem a teljes magárahagyatottsággal:

> Akkor már jól benne jártunk az első hóban, s én régóta figyeltem a kutyák különös viselkedését. A nyár folyamán számomra teljesen közömbös állatok szervezkedésében volt valami, ami ezt a közömbösséget tartalommal töltötte meg, a külön-külön jellegtelen kutyák a falkában valami uniformisra valló jellegzetességet nyertek, volt egy lényegi vonásuk, *amelyet megfogalmazni nem tudok s talán nem is merek, de lehet, kiderül a történtekből*.[26]

A nyelvi kifejezhetőség elégtelen volta, az elmondás és elmondhatóság határai a hárítással korrelálnak: az elbeszélő nem tudja, de – a hallgatásra ítélt közösség szabályait betartva – *nem is meri* elmondani, ami történt, ezért a hárítás, az el-beszélés aktusa konkretizálódik.[27]

A csend változatai, az üvöltésbe való átmenet érzéki-lírikus szinteket üt: a csöndet horzsoló neszből surrogás lesz, majd a sok egyenletesen kecegő köröm zaja lihegéssé, zihálássá, a kutyák torkában mocorgó morgássá fokozódik, „a körmök karcolta fehér csend szinte sebzett", aztán üvöltés, hosszas vonítás, majd ismét a mindent ellepő csend nyer teret.[28]

25 *Uo.*, 91.
26 *Uo.*, 92. (Kiemelés – B. É.)
27 Egy következő tanulmány témája lehetne az *Egyidejűségek* vizsgálata, ahol ez a történet faluregénnyé terebélyesedik, más dimenziókat kap, és sokkal bőbeszédűbb lesz bizonyos helyzetekben. Lásd: Mózes, *Egyidejűségek*, Kriterion, Bukarest, 1980.
28 „Néhány lépés után ismeretlen, csöndet horzsoló neszre kaptam hátra a fejem." A csöndet horzsoló neszt a „jellegzetes surrogás [követi], amelybe sok egyenletesen kecegő köröm zaja olvadt. […] a távolság annyira csökkent közöttünk, hogy lihegésüket is hallottam. […] A kutyák torkában mocorgó morgás olyan volt, mintha egy egész falkányi

A *Történet falkányi kutyával II.*[29] című novella tere a *Tüköröántc*hoz hasonló városi teret idézi. Itt a térbeli átmenet képződik meg: a lebontott házak helyén gazdátlanok lesznek a kutyák, a gazdájuk nem viszi őket az új, az egykori gazdák háza, kertje, földje helyére épülő blokklakásba, ahol az elidegenedés olfakciós jellege kerül előtérbe: „egészen más a szag: akasztott ember padlásán ilyen a huzat”.[30] A kényszerűségből kivert kutyák a bűzben, szemétben lelnek átmeneti otthonra, amíg a sintérek össze nem szedik őket. Ugyan falkában élnek itt is, de ez már a kivert kutyák szociokulturális közege, amely átvetíthető az ember, a társadalom mindent, közvetve a diktatúrát is elviselő képességére: az emberek is csak apró morgásokkal jelzik a változás – a tulajdonuktól való megfosztás, a kitelepítés – önmagukra vonatkoztatható következményeit, vagy még azzal se, elhallgatással beletörődve az új világ rendjébe, ellökve maguktól a hűséges ebeket. Az alkalmazkodásra képtelen kutya elpusztul, az épülő új világ alapjaiba nem élő-, hanem *dögáldozat* kerül. Nem véletlen a két novella címazonossága, mintegy keretezik a különböző csendváltozatokat, ez utóbbi novella a teljes elidegenedés, kiüresedés, elmagányosodás, elcsendesülés irányába mutat. Az első *Történet falkányi kutyával* novellában a közösség ebek harmincadjára hagyja a széttépendő embert, a II.-ban az emberek marják szét egymást: „Ez a legrosszabb, ha már mindenki fél mindenkitől. Ebek harmincadja kerüli el az embert. Egymás harmincadjára jutottunk?”[31]

A lüktető, csaholó csend ugyancsak az elhallgatás irányába mozdul, mindkét történetben a zajforrás (le)tagadása, negligálása lép érvénybe, bodori dialógusok formájában:

„– Maga hallott valamit akkor öste?

– Mikor? – néztem rá álnokul. – Nem hallottam én semmit!

– Akkor jó – dörmögte mintegy magának az öreg. – Jó annak, aki nem hall semmit.”[32] – hangzik el az első idézett novellában,

„– Hallotta, mi történt az éjszaka?

éhes gyomor követett volna dühödten korogva, s a körmök karcolta fehér csend szinte sebzett. […] Ebben a pillanatban hangzott fel az üvöltés, amilyent kutya torkából eddigelé még nem hallottam. Hosszan, riasztóan vonítottak, mindenik más-más hangon, csalódottan és dühösen, aztán egész éjszaka a fel-felszökő vonítást hallgattam, s utána még napokig.” Mózes, *Történet falkányi kutyával*, 92–97.

29 Mózes, *Történet falkányi kutyával II.* = Uő., *Napnyugati vándorlás*, Mentor, Marosvásárhely, 2000, 273–294.

30 *Uo.*, 275.

31 *Uo.*, 287.

32 Mózes, *Történet falkányi kutyával,* 98–99.

– Nem – próbálod szárazon kikerülni.
– Az nem lehet. Azt nem lehetett nem hallani.
– Így van – mondod értelmetlen kétértelműséggel.
– Mi van így? – kacsint rád.
– Amit mond."[33]

Az egyes szám első személyű narrátort felváltja egy önmegszólító második személyű elbeszélő, amely szintén az elidegenítés gesztusát és a közöttiségi létélményt jeleníti meg, a közelítés és távolítás egymásba játszó mozgását.

A vándorlét-motívum is az átmeneti állapotot mutatja: az örökös útonlét örökös helybenjárás is, talán ez biztosítja leginkább az otthonosság érzetét: „állandó lakhelyem a zakóm meg a kabátom, az évszaknak megfelelően; vagy ha úgy tetszik: a vándorélet"[34] – jellemzi magát a *Történet falkányi kutyával* narrátora. A vándorlás, úton lét másik kiemelkedő prózadarabja a *Napnyugati vándorlás*,[35] amelyben a hirtelenszőke fiatalember (vélhetőleg, mert a pontos okát nem tudjuk) unalom elűzése és kíváncsiság miatt egy vándorcigány csapathoz verődve tapasztalja meg a közöttiség létállapotát, ugyanis a látómező határán levő narrátor folyamatosan érzi a közösség általi kirekesztettséget: átnéznek rajta, mintha ott se lenne, közben nagyon is jelen van, de ő is úgy érzi, mintha nem is létezne: „Nem vagyok, csupán a puszta jelenlétem van."[36] Időnként megpróbál deklaratíve is azonosulni a csapattal, felvállalná a cigánylétet, az útba ejtett falusiak azonban átlátnak rajta, s onnan is kirekesztődik. A köztességben a jelenléte nemlétet formál, úgy beszélnek róla a jelenlétében, mintha ott se lenne: „Már jól megnéznek maguknak, s mivel nem tudják, hová is tegyenek, nemlétezőnek nyilvánítanak",[37] ez a bodori „Ott vannak, csak nem látszanak" ellentéte: a szőke cigány *látszik*, nagyon is jelen van, ennek ellenére a hiánya testesül meg.

Az útközbeniségben, a senki földjén, a köztesség terében él ez a közösség, ugyanakkor időnként bekapcsolódnak a kortárs kultúrába legalább egy-egy mozifilm révén, amely mint gyereknemző aktor a nevekben testesül meg. Klaudiának tartja magát a fiatal cigánylány, mi-

33 Uő., *Történet falkányi kutyával II.*, 283–84.
34 Uő., *Történet falkányi kutyával*, 89.
35 Mózes, *Napnyugati vándorlás* = Uő., *Napnyugati vándorlás*, Mentor, 2000, Marosvásárhely, 127–155.
36 *Uo.*, 129.
37 *Uo.*, 135.

közben őt Cucázzák, Marlonbrandó Gábor pedig Klaudia (Cardinale) egyik reménybeli, de elutasított jövendője. Archaikus törvények szerint élnek a cigányok az útközbeniségben: „Csak útitörvény volt, otthon, a városban, amikor peremterületi polgárokká vedlettek át, az ország törvényeit tartották tiszteletben.”[38] A feszültség a levegőben és a prózaszövegben egyre inkább eluralkodik, s az elbeszélő azért úszhatja meg ép bőrrel a kalandot, mert nem kell potenciálisan sem tanúskodnia, a megszúrt figura, Puci Vidor megélése az ő túlélését is biztosítja. Ebben a zárt közösségben nem működne a korábbiakban megjátszott színlelt nemtudás, nincs biztosítva a civilizációs közegben megszokott hárítás lehetősége.

A csend, az elhallgatás, az eltűnés és a hiány mise en abyme-jaként olvasható *A tolmács hiánya* című elbeszélés.[39] A névtelen tolmács elkíséri külföldre a pöffeszkedő, úrhatnám írókat, Dé, Ef, Zé és Cé művészurakat egy tó melletti kastély-alkotóházba, ahol azok a nyelv ismeretének a hiányában, de annál magabiztosabban akarnak érvényesülni. A tolmácsnak anyanyelve a célországban beszélt nyelv, de jól beszéli azok nyelvét is, akiket kényszerűen, olykor megalázó helyzetekbe keveredve kísérnie kell, akiknek tolmácsolnia kell. A kastélyszálló emeleti folyosóját két végről egy-egy tükör borítja, amely ezáltal a végtelen öntükrözés, az önreflexió egyik formájaként tételeződik:

> ám mielőtt meglelte volna a lejáratot, ösztönösen meghőkölt: a hosszú folyosón, amint fejét felütötte, hirtelen a saját értetlenkedő arcával találta szemközt magát, egy ideig csak »bámult egymásra«, aztán elmosolyodott. Hát a folyosó két végében egész falfelületet betöltő tükör miatt tetszett oly végtelennek a távolság, […]. Megfordult, eljutott az átelleni tükör elé, ismét megbámulta magát, s nagy sokára sikerült csak megtalálnia a cselesen elrejtett lejáratot.[40]

Ez a folyosóbeli végtelen öntükrözés leképezheti az írói önkeresést, amint az alkotó „bámul egymásra”, önmaga másikára, valamint a nyelv mint kifejezőeszköz, mint közvetítő eszköz keresését, mindennek a végtelenített kivetülését és az ebben való elnyelődést, elhallgatást is:

38 *Uo.*, 147.
39 Mózes Attila, *A tolmács hiánya* = Uő., *Napnyugati vándorlás*, Marosvásárhely, Mentor, 2000, 259–272.
40 *Uo.*, 260.

aztán elindult szobája felé, s a kétes fényben úgy érezte, kilométereket gyalogolhatna, mert ez a folyosó a végtelenbe, az ismeretlenbe, vagy talán »egy másik dimenzióba« tart. Hirtelen átvágyott valahová, csak ne kelljen már fordítania, ne kelljen üres frázisokkal udvariaskodnia, ne kelljen sehová se tartoznia, aminthogy tulajdonképpen sehová tartozónak is tekintették, s ezt mindenki meg tudta volna indokolni a maga módján. Elindult a tükör felé, de még viszolygott az ismeretlentől, s ettől egyszerre a kényszerű tolmácslét másnapja is kívánatosnak tetszett. Ezzel egy időben a tükrökben kihunytak a már nem is emberi távolságokból derengő fények.[41]

Az örök átmenetben, két nyelv között, két világ között az elbeszélő felszívódik a végtelenben, s a korábban kissé kapatosan, vidáman fraternizáló(dó) művészurak csak a tolmács hiányát veszik észre: a hiány válik láthatóvá. A tolmács hiányában a kényszerű elhallgatást, különvonulást, elkülönülést választják, mert a közösen értett nyelv hiányában bármi félreérthető. A sarkig tárult csönd a tolmács hiányával bezáródik:

Néhány lépést tett az egyik, majd a másik irányba, és egyszerre összeborzadt: jól tudta, hogy mindkét irányban tükör van, s most egyikben sem látta magát. Vaktában elindult, hogy valamiről – bár maga sem tudta, miről – meggyőződjék, s közben érezte, helyesebb lenne visszamennie szobájába, s épp azért, mert ezen a végtelenre nyíló folyosón immár semmi sem tűnik titokzatosnak. Olyan egyszerű és természetes, amint gyalogol itt, mindig valahol két pont között, két nyelv között, két véglet között, örökké félúton, gyér zöld fényben, szabadon.[42]

41 *Uo.*, 267.
42 *Uo.*, 272.

CSENDE'LET BABA'VAL

MÓZES ATTILA NOVELLÁJA ALAPJÁN

KÉSZÍTETTE: HAJÓS-SZABÓ DÓRA

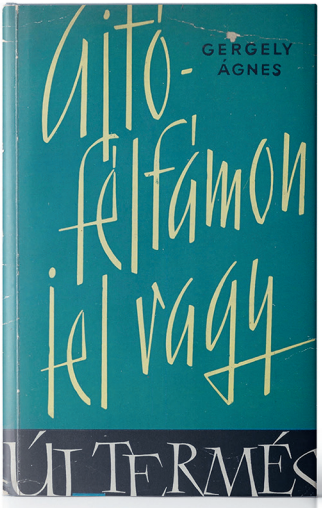

Gergely Ágnes: *Ajtófélfámon jel vagy,* Magvető, Budapest, 1963.

„Az Olimposzra vezető első kaptatón túl van, már eljutott egy-egy költeményig (nagy szó ez!), s ismeri a költői műhely gondjait. Hogy a további emelkedőkkel, hogy fog megbirkózni, az ma még nem tudható; egy-egy sora, jelzője, sikerült találata azzal biztat, hogy talán nem áll meg azon a ponton, ahová már sokan eljutottak, de ahonnan a továbbrugaszkodás csak keveseknek sikerült. A legfontosabb azonban az, hogy egységes költői koncepciója legyen; ezt még nemigen venni észre. E koncepció hiányának tulajdonítható, hogy kötete tartalmilag, stílusban és igényességben egyaránt heterogén. Még túlságosan a külső forma foglya, még kevés az olyan munkája, amelyet az indulat elemi erővel sajtol ki belőle. Ott a legjobb, ahol apró konkrétumok és tömören filozofikus kifakadások ötvözetét tudja létrehozni, elsősorban az Esés című versben."

Timár György, *Gergely Ágnes: Ajtófélfámon jel vagy,*
Élet és Irodalom 1964. 01. 11., 6.

Csenki Nikolett

„ITT KELL NÖVEKEDNI, / ITT KELL ELROHADNI."

Gergely Ágnes pályakezdéséről az Ajtófélfámon jel vagy *(1963) tükrében*

A kortárs irodalomtörténeti diskurzusban kevés szó esik az ötvenes-hatvanas évek költészetéről, mivel azt elfedi az ún. lírafordulat, amely többé-kevésbé a Petri–Tandori–Oravecz-fellépéshez köthető, akik formabontó poétikai megoldásaikkal a magyar költészet megújulásához járultak hozzá az 1970-es években.[1] Arról azonban nem feledkezhetünk meg, hogy az „ötvenes-hatvanas évek irodalompolitikája a képviseleti alapú költészet eszményét állította a középpontba, mely szerint a költő a közösség nevében, elsősorban a közösséget érintő problémákról szólal meg. A költészet ebben a felfogásban egy kitüntetett, a hétköznapiság színtereitől elkülönülő cselekvésforma, melynek gyakorlói éppen ezért prófetikus küldetéstudattal bírnak."[2] Ha ehhez hozzávesszük a hatvanas évek magyar líráját meghatározó kultúrpolitikai gyakorlatot, amely három csoportra (tiltott, tűrt és támogatott) osztotta fel a művészeti alkotásokat, a viszonylagos hallgatás okai érthetőbbé válnak. „Agárdi beosztása szerint az 1963–1973 közötti időszak az aczéli „három T" kultúrpolitika harmadik alkorszaka, a magyar művelődéspolitika nagy korszaka, valamint Kádár János egész politikai szerepének is talán a legtermékenyebb, mondhatni »klasszikus« periódusa […]".[3] A „három T" címszó nem egy merev szabályrendszert foglalt magában, sokkal inkább egy olyan gyakorlatot, amely az aktuálpolitikai fejlemények függvényében alakult, azaz a politikai bürokrácia „írásos szabályok" nélkül, így mindig az éppen aktuális politikai eseményekhez igazodva állította fel kritériumait.[4] (A gyakorlat ellen nyilvánosan először 1981-ben Eörsi István emelte fel a hangját, és egy cenzúrahivatal felállítását kérte, amely segítséget nyújthatott volna a tilalmak között

1 Balajthy Ágnes, *A lírafordulatról általában = A kortárs magyar irodalom*, szerk. Szirák Péter, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2021, 22.
2 *Uo.*
3 Eörsi László, *Ideológiai pragmatizmus és (Ön)cenzúra: A három „T" kultúrpolitikája*, Világosság 2008/11–12., 81.
4 *Uo.*

való eligazodásban.[5]) Azt is meg kell jegyeznünk itt, hogy a múlt században a líra kezdett fokozatosan háttérbe szorulni az epikai formákkal szemben. Többek között Lukács György mutatott rá 1916-os, *A regény elmélete* című munkájában[6] arra, hogy a regény a modernitás korának, azaz a széttöredezettségnek azért tudott a legjobb kifejezőeszközévé válni, mert képes volt megragadni azt a fragmentáltságot, amelyet a líra kevésbé tudott a szélesebb közönség felé artikulálni. A regény 20. századi vezető műfajjá történő válását Theodor W. Adorno *Ästhetische Theorie* (1970) című munkájában azzal magyarázza, hogy míg a líra a szubjektív érzelmeket és tapasztalatokat közvetlen módon teszi hozzáférhetővé, addig a regényre olyan epikus formaként tekinthetünk, amely a világ totalitását közvetíti. Jonathan Culler *Irodalomelmélet* című munkája a lírának azt az aspektusát emeli ki, miszerint a költemény mint „intertextuális konstrukció" eredendően nem tudja mediálni az egységet, csupán a „múlt költészetének visszhangjai energetizálják" azt.[7]

Ennek a visszhangnak a jelenléte Gergely Ágnes 1963-ban megjelent *Ajtófélfámon jel vagy* debütkötetében is megmutatkozik, amelyben már érzékelhetőek a formai fegyelemnek és filozofikus mondanivalónak azon sajátosságai, amelyek a későbbiek során egységgé formálódnak majd. Gergely Ágnes pályakezdése – Buda Ferenchez, Ladik Katalinhoz vagy Tőzsér Árpádhoz hasonlóan – is a szocialista rendszer és a kádári kultúrpolitika homlokterében formálódott, ugyanakkor a centralizált irodalmi tér ellenében (vagy inkább annak hatására) költészetük jelentős esztétikai újításokat is magukkal hozott. Míg Ladik Katalin lírája az avantgárd költészet és a hangköltészeti performansz irányába mutatott, és testközpontú szövegei megkérdőjelezték a hagyományos

5 Szilágyi Ákos, *Igazoló jelentések kora. Vallomás és dokumentum*, 2000 2021/3., 26.

6 Vö. „Olyan korokban, amelyeknek ez a könnyedség már nem adatik meg, a vers száműzetik a nagyepikából, vagy váratlanul és szándékolatlanul lírai verssé változik. Olyankor csak a próza foghatja át azonos erővel a szenvedést és a babért, a harcot és a megkoronázást, az utat és a megszentelést; csak a próza kötetlen képlékenysége és ritmus nélküli kötöttsége ragadja meg azonos erővel a meglelt értelem jóvoltából immár immanensen felragyogó világ bilincseit és szabadságát, adott súlyát és kivívott könnyedségét. Nem véletlen, hogy a dallá vált valóság széthullása Cervantes prózájában a nagyepika szenvedésteli könnyedségévé nőtt, míg Ariosto versének derűs tánca játék, líra maradt; nem véletlen, hogy az epikus Goethe idilljeit versbe öntötte, a *Meister*-regény teljessége számára viszont a prózát választotta." Lukács György, *A regény elmélete. Történetfilozófiai kísérlet a nagyepikai formákról*, ford. Tandori Dezső, Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2009, 57–58. (Kiemelés az eredetiben.)

7 Jonathan Culler, *Irodalomelmélet. Nagyon rövid bevezetés*, ford. Füzi Péter – Pikó András Gáspár, Balatonfüred Városért Közalapítvány (Tempevölgy), Balatonfüred, 2022, 96.

női szerepeket, addig Tőzsér Árpád első kötete, a *Mogorva csillag* (1963) a népies líraeszmény szellemében formálódott, amelynek nóvumát filozofikus látásmódja képviselte. A hatvanas években a fiatalabb nemzedékek mellett azonban még mindig meghatározóak voltak az idősebb, már a két világháború között is aktív alkotók; Illyés Gyula, Nagy László és Juhász Ferenc költészete még ekkor is és a későbbiekben is figyelemre méltó teljesítményt tudott felmutatni.[8] A hatvanas évek lírája tehát egyszerre volt a tradíciók újragondolásának és a radikális esztétikai kísérletezésnek az időszaka, amelyben a korszak társadalmi-politikai kihívásai, valamint a személyes, egzisztenciális kérdések is hangsúlyos szerepet kaptak.[9]

Gergely Ágnes *Ajtófélfámon jel vagy* című kötetét, amely a Magvetőnél jelent meg, a kritika szinte visszhangtalanul fogadta, csak a Kortárs és az Élet és Irodalom közölt egy-egy rövidebb cikket a könyvről. Timár György Élet és Irodalomban megjelent recenziójában pozitívan fogadja Gergely Ágnes pályakezdését, noha hiányolja nála a költői koncepciót: „Az Olimposzra vezető első kaptatón túl van; már eljutott egy-egy költeményig (nagy szó ez!), s ismeri a költői műhely gondjait. Hogy a további emelkedőkkel hogy fog megbirkózni, az ma még nem tudható; egy-egy sora, jelzője, sikerült találata azzal biztat, hogy talán nem áll meg azon a ponton, ahová már sokan eljutottak, de ahonnan a továbbrugaszkodás csak keveseknek sikerült. A legfontosabb azonban az, hogy egységes költői koncepciója legyen; ezt még nemigen venni észre.”[10] Hary Márta Kortársban közölt kritikája a fiatal költő verseinek formai gazdagságát méltatja, és a néhol más költők szövegeire – például Illyés Gyulára – tett allúziókat az egyéni hang megtalálása érdekében nem érzi zavarónak, azok „a költőnő egyéniségének saját kibontakozási irányairól”[11] tanúskodnak. Hary Márta Timárral ellentétben nem a költői koncepciót hiányolja, hanem Gergely eredetiségakarásában látja az *Ajtófélfámon jel vagy* legnagyobb problémáját: „A kötet verseinek többségében valóban túlteng a logika, amit nemcsak a meditatív elemek […] bősége mutat, hanem még inkább az eredeti képek,

8 Fülöp László, *A lírai sematizmustól az új irányzatokig (1949–1975) = A magyar irodalom története 1945–1975 II. A költészet*, szerk. Béládi Miklós, Akadémiai, Budapest, 1986, 61–125.

9 *Uo.* és Lengyel Balázs, *A magyar líra az utóbbi évtizedekben* = Uő., *Ki találkozik önmagával? Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*, szerk. Lehóczky Ágnes, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2001, 60–69.

10 Timár György, *Két első kötet*, Élet és Irodalom 1964/2., 6.

11 Hary Márta, *Gergely Ágnes: Ajtófélfámon jel vagy*, Kortárs 1964/2., 319.

kifejezések már-már keresettségre vezető, és itt-ott az érthetőséget is akadályozó hajszolása. Gyakran érezzük, hogy a »tárgytól való erőszakos eltávolodás« túlzottan áttételes, logikailag, pontosabban: tudományosan bonyolított megoldásokhoz vezet, amelyek mögül nem mindig csap ki az eredeti élmény vagy indulat valóságos heve."[12] Abban azonban mindketten egyetértenek, hogy ígéretes költői nyitányként aposztrofálható az *Ajtófélfámon jel vagy*, amelyet a később megjelent kötetek egyértelműen igazolni tudnak. Gergely Ágnes életművének nyitó darabja – az ismertetett kritikák tükrében – valóban egyenetlennek mondható, azonban e tanulmány a kötet legjobban sikerült, a későbbi költészetét megelőlegező versekre fókuszál (*Újpest*, *Keserű-gyökerű* stb.).

Az *Ajtófélfámon jel vagy* kötet két ciklusa az 1958 és 1960 között született verseket *(Az egyszeri kovács),* illetve *Vándorút* címmel az 1961 és 1963 között írt alkotásokat foglalja magában. *Az egyszeri kovács* ciklus legsikerültebb darabjának az *Éjféli temetés* című vers tekinthető, amelyet a transzcendens létező, a misztikum hangja és a sötétség aurája határoz meg. A darab felütése Szent Dávid megőrülésének tényét rögzíti, amelyet egy temetkezés képsorával állít párhuzamba: „Szent Dávid megőrült. / Valahol temetnek. / Sír, jajgat, bőg a hegedű / a lompos gyászmenetnek."[13] Szent Dávid, aki a 6. században walesi püspökként töltött be szolgálatot, a hagiografikus írások szerint a bölcsességet, az aszketikus magatartást és a tisztaságot testesítette meg.[14] Tébolyodása nem történelmi eseményként értelmezendő, állapota a szentség törékenységére, a „Minden Egész eltörött" szorongató érzésére, illetve az élet és az elmúlás metafizikai aspektusára világít rá. Az *Éjféli temetés* gyászmenete, a „talán sohase pirkad" és a holdfény látványa, illetve a szokatlan temetkezési időpont együttesen erősítik meg a biztos kapaszkodók nélküli világ nyugtalanító tapasztalatát.

Az *Ajtófélfámon jel vagy* kötet *Újpest* című verse a külvárosi élet mindennapi jeleneteit (pl. zoknifoltozás, kártyajáték stb.) felvillantó képsorokból rakódik össze. A külvárosi éj motívuma egyértelmű allúziókat mutat József Attila *Külvárosi éj* című tájleíró költeményével. A versek azonban eltérő fókuszpontból építkeznek: míg Gergely Ágnes darabja személyesebb hangot üt meg, addig József Attiláé társadalmi távlatot nyit, és erőteljes politikai-társadalmi üzenet közvetítőjévé válik, amely-

12 *Uo.*
13 Gergely Ágnes, *Ajtófélfámon jel vagy,* Magvető, Budapest, 1963, 40.
14 Britannica, The Editors of Encyclopaedia. „St. David". Encyclopedia Britannica, 29 Feb. 2024, https://www.britannica.com/biography/Saint-David (utolsó hozzáférés: 2024. 11. 30.)

ben a külvárosi éj komorsága az ipari munkásréteg méltatlan helyzetét szimbolizálja, akikkel a lírai én azonosulni tud. Az *Újpest* című vers nosztalgikus atmoszféráját a szidalom áthallatszódó hangjai és az alkonyati idő sem képes megtörni: „s a pengevékony falakon / áthallatszik a szidalom".[15] A *Külvárosi éj* – tárgyias szemléletű – versbeszéde ezzel szemben komorabb hangvételű, amely felvillantja a szegénység, a kiszolgáltatottság, a reményvesztettség állapotát: „Romlott fényt hány a korcsma szája, / tócsát okádik ablaka; / benn fuldokolva leng a lámpa, / napszámos virraszt egymaga."[16] Az empátia jelenléte, eltérő hangsúlyokkal, mindkét darabban érzékelhetővé válik. Gergely Ágnes lírája – a magánéleti mozzanatokat bemutató képsorok ellenére – azonban képes distanciával szemlélni a külvárosi élet jellemző aspektusait, ahol a lírai én már nem képes/nem akar sorsközösséget vállalni a munkássággal, amit az egyes szám harmadik személyű kijelentések is érzékeltetnek: „kabáttalan kalandor, / egy lámpafényt magára húz – / s a remízben a kalauz / az asszonyára gondol."[17]

A debütkötet és a *Vándorút* ciklus egyik legsikerültebb darabja a címadó *Ajtófélfámon jel vagy* gyászvers, amelynek középpontjában az emlékezés és felejtés küzdelmének tematizálása áll. A gyászversek a Gergely Ágnes-i életműnek később is fontos részét képezik majd;[18] a gyász különböző stációit rögzítő versbeszéd már az 1963-as kötetben is hangsúlyos szerephez jut. A későbbiekben többször is újraírt *(Apu, Tarokk) Ajtófélfámon jel vagy* című vers az apa elvesztését (egyúttal a holokauszt traumáját) és az emlékezés problematikáját határozza meg.[19] A vers beszélője hiába próbálja a múlt fájdalmát, így például az apa utolsó gesztusait is elfojtani, a tudat alatti emlékek minduntalan (és akaratlan módon) törnek felszínre: „anélkül, hogy alakod látni tudnám, / a vegetatív emlékezés útján / fel-felszivárog egy mozdulatod".[20] Az ajtófélfán lévő jel, azaz a mezüza a zsidó kultúra egyik legismertebb jelképe. A mezüza egy olyan, díszes tokba helyezett, pergamenlapra írt imádság, amelyet az ajtófélfára szerelnek, és amelynek révén már

15 Gergely, *I. m.*, 39.
16 József Attila *összes versei*, szerk. Domokos Mátyás – Stoll Béla, Osiris, Budapest, 2005, 352.
17 Gergely, *I. m.*, 39.
18 Jól mutatja ezt *Carmen lugubre* című verseskötete, amely az 1963 és 2003 között született gyászverseket adja közre. Gergely Ágnes, *Carmen lugubre. Versek 1963–2003*, Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2005.
19 Szántó T. Gábor, *„A falak hűlt helyén Dávid király". Trauma és identitás Gergely Ágnes költészetében*, Hévíz 2016/6., 574.
20 Gergely, *I. m.*, 83.

kívülről fel lehet ismerni a zsidók házát.[21] „Gergely Ágnes költészete […] teológiai fegyverzettel vájja ki legmélyebb medrét. Legjellemzőbb szavai, szóbokrai, figyeljünk: ajtófélfa, megváltás, őrzés, víz-tenger, világítás, kő, temető-rom-por, ószövetségi alakok, és sokszorosan ez: *jel*. A jel valami másra, titokzatos és fontos jelenlétre utal, amely kiegészítve tereli, eltéríti, igazolja, megváltoztatja, indokolja, értelmessé teszi és megemeli ezt az életet. Itt, persze, nem csupán elsiratásról, gyászról van szó, hanem inkább arról: ez a mindjobban lelkiismereti mélységbe kapaszkodó költészet a gyász szókincsével fejezi ki legfontosabb mondanivalóit."[22] A lírai én számára ez a jel tehát az édesapjához való viszonyával és a zsidó identitással kapcsolódik össze. Ahogy az utolsó strófa kezdősora is jelzi, a jel emlékeztető funkcióját minduntalan betölti, előle nem találni kibúvót: „Ajtófélfámon jel vagy: megtapadtál",[23] majd így folytatja: „hiszen hazudtam, látni szoktalak, / a novemberi fojtó ég alatt / velem indulsz, lélegzel, könnyeid / az én torkomat szorítják, és én hagyom".[24]

Az *Ajtófélfámon jel vagy* egyetemes szinten beszél a gyászmunka nemcsak személyes, hanem – a holokauszt révén – kulturális és vallási jellegzetességeiről is, egyúttal Magyarország 20. századi traumájáról. Paul Ricœur *Memory, History, Forgetting* című munkájában többek között arra mutat rá, hogy az emlékezés és felejtés nem csupán személyes vagy kollektív aktusok, hanem az identitás, az igazságkeresés és a társadalmi megbékélés kiindulópontjait foglalják magukban.[25] Innen válik érthetővé az, Gergely Ágnes életművében miért is bír ilyen kiemelt téttel a holokauszt tapasztalatának az újra és újra meg- és átírásának gyakorlata. Míg az apa elvesztése magánügy, addig a holokauszt már közügy, a nemzet ügye, és olyan borzalom, amelyre felelni kell, számot kell vetni a miértekkel, és amelynek Gergely Ágnes költészete kérlelhetetlen krónikása.

A *Keserű-gyökerű* című vers a kötet többi darabjához képest, miközben az objektivizáció is erőteljesen jellemzi, meglepően közvetlen hangot involvál. Ahogy az majd költői pályafutásában meghatározó lesz,

21 Heiko Haumann, *A keleti zsidóság története*, ford. Szőke Annamária, szerk. Haraszti György, Osiris, Budapest, 2002, 130.
22 Báthori Csaba, *A tisztesség íze*, Élet és Irodalom 2005. július 1., 26. sz., 25. (Kiemelés az eredetiben.)
23 Gergely, *I. m.*, 83.
24 *Uo.*
25 Paul Ricœur, *The Exercise of Memory: Uses and Abuses* = Uő., *Memory, History, Forgetting*, ford. Kathleen Blamey – David Pellauer, The University of Chicago Press, Chicago, 2004, 56–92, 78–79.

Gergely Ágnes költői természete a tárgyias elemekhez vonzódik; az áttételes versbeszéden keresztül képes igazán kifejezni mondanivalóját. A *Keserű-gyökerű* versben, noha gyökeret, gyökerecskét szólít meg, akit értelmezhetünk a történelem tanújaként, az önmegszólítás gesztusa is tetten érhető:[26] Gyökér, gyökerecske, / testszínű erecske, / honnan jössz, televény-munkáló jövevény?”[27] és „Miféle hatalmas / évezredrétegek / dajkáltak tégedet?”[28] vagy „Mi őrizett téged, / nyújtózó levelű / keserű-gyökerű, / mutasd csak az ujjad”.[29] A „keserű gyökér” az élet mélyen rejlő, elkerülhetetlen fájdalmát is szimbolizálja, amelyet a történelem viharai formáltak: „Miféle nap sütött, / hányszor kapa ütött, / aszály vékonyított, / forgószél konyított?”[30] A közvetett bensőségesség adja e darab trouvaille-ját, ahol a gyökér jelent biztos pontot, megtartóerőt a világban, ugyanakkor a szenvedések tapasztalatát is magában hordozza. A gyökér mint metafora azonban az individuum múlttal, közösséggel való összekapcsolódását is kifejezi. A vers záróakkordja viszont megerősíti a *Keserű-gyökerű* rezignált alaptónusát: „Itt kell a számumot / derekadba kapni, / itt kell növekedni, / itt kell elrohadni.”[31]

Gergely Ágnes *Ajtófélfámon jel vagy* című debütkötete a női lét nehézségeire, sajátosságaira is éles szemmel hívja fel a figyelmet. Az *Este a fasorban* az emberi – de elsősorban női – sors hétköznapiságában rejlő tragédiáját meglepő távolságtartással szemléli; a versbeszéd költői argumentációjában az irónia hangja is felcsendül, amikor a vágyak tárgyai életre kelnek: „Megállnak olykor egy-egy kirakatnál. / Nápoly, kiáltja feléjük egy szandál, / Párizs, mondják a rúzsok.”[32] A másik élet utáni sóvárgásnak azonban referenciális értelmet is tulajdoníthatunk: a szocializmus szépségideálját a pesti nő jelentette, akinek külső attribútumait (frizura, öltözködés, smink stb.) a vidékről a (fő)városba költözött lányok is gond nélkül elsajátíthatták,[33] miközben nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a korban a normakövetés rendkívül meghatározó volt.[34]

26 Koczkás Sándor, *A történelmi „kímélet” poétája (Gergely Ágnes: Árnyékváros)*, Jelenkor 1986/12., 1139–1142, 1139.
27 Gergely, *I. m.*, 85.
28 *Uo.*
29 *Uo.*, 85–86.
30 *Uo.*, 85.
31 *Uo.*, 86.
32 *Uo.*, 45.
33 Tóth Eszter Zsófia, *Juli-Dzsuli-Júlia*, Korunk 2008/12., 53–56.
34 Magyari Hajnalka, *Ideálok – szerepek – trendek. Nőképek változásai a Kádár-korban = Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai*, szerk. Szuromi Rita, EKE Líceum, Eger, 2020, 147–160, 153.

A fasorok között bolyongó nők egy álmatlan hadsereg katonáiként az életük céltalanságát és ismétlődő monotóniáját hivatottak kifejezni, amelyet a köd jelenléte is megerősít; a természeti jelenség egyúttal a bizonytalanság és az elérhetetlen remények metaforájává is válik: „Köd lesz a fák között, amerre mennek, / katonái egy álmatlan seregnek, / mennek, nem néznek össze."[35] A pillanatképekből építkező *Este a fasorban* című szabadvers lírai énje az illúziókban élő nőkkel szemben ambivalens viszonyt alakít ki – miközben a részvét hangja is tetten érhető, a hazug élet leleplezése iránti vágy is kifejeződik a vers zárlatában, amely fölénnyel párosul: „Szeretném, hogyha nem sajnálnám őket, / szeretném egyszer megsérteni őket, / hogy elszomorodjanak"[36] (46).

A Gergely Ágnes-i versbeszéd, ahogy azt debütáló kötete és ahogy azt majd a későbbi œuvre is igazolja, nagyfokú érzékenységről, a traumával mint „élményanyaggal" való megbirkózásról, az emlékek őrzésének igényéről és az élet értelmének kereséséről tanúskodik, ahogy az *Egy indulat története*ben is kiviláglik: „Szentély falára is felírnám, / már nem hiszek külső csodákban. / Esendő lélek! hinni akarok / az egyetlenben: a matériában, / mely valami titkos belső indításra / újjáterem, s nem ismer semmi mást"[37] (81). Gergely Ágnes egész költészete az emlékezet súlyával, a kimondhatatlan megfogalmazásának kihívásával és szándékával lép fel, nem mellesleg a hagyományokhoz való kötöttség, az attól való eloldhatatlanság is egyértelműen kirajzolódik munkásságában.[38]

35 Gergely, *I. m.*, 45.
36 *Uo.*, 46.
37 *Uo.*, 81.
38 „Hogy milyen sokrétegű Gergely lírája, arról sokan írtak már, különösen az *Útravaló* kötet megjelenésekor. Az elmúlt évek versei is azt mutatják, hogy Gergely Ágnes frissessége, eleganciája, töménysége semmit nem kapott. Nincs mód arra, hogy egyenként merüljek el a szövegekben, de már az *Álmatlanok* nyitó verse bizonyítja, hogyan él együtt a hagyomány, ízlés és emlékezés. […] Az ajánlás és a kötet kompozíciós megoldásai is megidézik a fiatal Babitsot. A *Ballada Irisz fátyoláról* megrázó zárlata a fehér gyászt öltő istennő képével párbeszédbe lép a Gergely-verssel, ahogy az *Ajtófélfámon fel vagy* József Attilával, vagy az a több tucat vers azzal a több tucat klasszikus és egzotikus költészettel, amelyet mindez a vékonyka, mégis súlyos és tömény kötet tartalmaz." Varga Betti, *Tükrök tükrözése (Rakovszky Zsuzsa: Fortepan; Gergely Ágnes: Viharkabát)*, Tiszatáj 2017/1., 100. (Kiemelés az eredetiben.)

Nánia Hanna

A VERS MINT ÖSVÉNY

Ideasztéziák Gergely Ágnes első verseskötetében

„A hatvanas években fellazult tételben fogalmazódott meg a világ”?[1]

Azt a kérdést, hogy a versírás végső céljához formai vagy tartalmi koncentrátum vezet, az elmúlt évtizedekben igen sokan, sokféleképp boncolgatták. Minden bizonnyal jogosan. Hogy e kettő mellett valami egyéb is szükségeltetik a művészeti tevékenység tényleges birtoklásához, ez sem új keletű gondolat.[2] Azért nem kell mindjárt hagyni csapot-papot-esszét, kedves olvasó, ilyesfajta nehéz kérdések felülvizsgálása, megválaszolása nem célja a mostani írásnak, de újabb kérdések mentén azért mégiscsak megkísérlem a tájékozódást. Azt mondjuk meg először, mit várunk el ma a verstől? De melyiktől is pontosan? Jó, ha szűkítjük a kört. Mindenekelőtt most engedjük el kicsit a kortárs líra kezét, és keressünk valamiféle origót a lírához való viszonyunkat illetőleg: vagyis térjünk vissza sokunk *első versélményeinek századába* – a huszadik századba. Mit várunk a múlt század modern lírájától? Elvégre mindannyian elkerülhetetlenül találkoztunk a kor valamelyik szeletével, és még egészen közeli az alkotói idő, hiába lépi át az első negyedet hamarosan mostani századunk. Tehát: milyen olvasói attitűddel nyúlunk ma egy húsz, harminc, ötven vagy akár hatvan éve írt lírai hagyományhoz? Mit szűr ki egy 20. század közepén elindult életműből a mai korban olvasó ember, és érdemes-e egyáltalán fellapozni, előkeresni és időnként elemezni egy-egy ilyen egységet az egyébként is jövőorientált mindennapokban? Maradandóságot ezek terén vajon meddig remélhetünk? A következőkben Gergely Ágnes első, 1963-ban megjelent verseskötetének[3] nyomán kísérlem meg felmutatni, milyen megfigyelések, felvetések születnek abból, ha egy életmű rajtvonalához megy vissza a bölcsészhallgató, aki voltaképp nem tanul mást már három éve, csak azt, hogy hogyan kell jól olvasni, és ez miként hat ki a mostani befogadásra.

1 Bereményi Géza, *A hatvanas évek* = Uő., *150 dalszöveg Cseh Tamás zenéjére*, Napkút, Budapest, 2008.
2 Vö. Nemes Nagy Ágnes, *Az élők mértana. Prózai írások*, I–II., Osiris, Budapest, 2004.
3 Gergely Ágnes, *Ajtófélfámon jel vagy*, Magvető, Budapest, 1963.

mert a költő dolga, hogy ítéljen,
vitatkozzanak a bonctan-tudorok,
én azt mondom: rohadjon szét a pusztuló test,
ha nagyobb tét, ami kockán forog,
ha nyomorult kis élete csak annyi,
mint néhány kiböffentett buborék,
ha sértettségét lassan félretenni
az évektől meg nem tanulta még.
(*Egy indulat története*)[4]

Félreértés ne essék, én hiszek a költészetben. Tulajdonképpen hiszek a költészet erejében, máskülönben nem foglalkoznék vele ilyen sokat – gondolatban legalábbis. Térnek látom az alkotás ezen ágát, sokkal inkább térnek, mint a zenét vagy a festészetet, egyfajta bejárható erdőségnek, mely képes az időtlenséget magán viselni – bár eszközeiben csupán a nyelvre és a gondolatra hagyatkozhat. S mint tér, hát tudom azt is, hogy rendelkezik annak minden attribútumával, melyek vagy segítik, vagy nehezítik a tájékozódást. De tulajdonképpen egyvalamit mindenképpen fontos kiemelni: ez a tér attól olyan egyedi, hogy mindig másképpen mozdítható el, és mindenkinek mást mutat meg, alkalmasint fed el. Az pedig, amit nem fedezünk fel, éppoly érdekes, mint az, amit igen. Egy egész élet kevés lenne megismerni ezt az erdőt, így hát érdemes tudatosan eltévedni. A nyelv szépen vezet, onnan tudjuk, hogy hol járunk, hogy az eszköz mivoltán túlmutató nyelvverstestben mint ösvényirányokba terel, és mi ezek mentén igazodunk el. Ki ne akarna biztos úton járni? Ki ne szeretne valamiféle célba érni? Jó, de merre induljunk?

A három „té”

Ajtófélfámon jel vagy – ezzel a címmel jelent meg a harmincéves költőnő debütáló kötete, jóllehet két műfordításmunkájával már bemutatkozott egy szűkebb olvasórétegnek.[5] Az ebben az összeállításban közölt ötvenhat mű két egységre bomlik: *Az egyszeri kovács* 1958 és 1960 között írt, illetve a *Vándorút* 1960 és 1963 között elkészült szövegeire. Igaz, vétek lenne erős címszavak közé szorítani a versek témáit, szá-

4 *Uo.*, 81.

5 James Joyce, *Kamarazene*, ford. Gergely Ágnes – Tótfalusi István, Európa, Budapest, 1958, illetve Dylan Thomas, *Az író arcképe kölyökkutya korából*, ford. Gergely Ágnes, Európa, Budapest, 1959.

momra egy hármas fő ív alakult ki olvasás közben: *társadalom – természet – társ*. Így hát a vizsgálódást, hatáskeresést e hívószavak mentén lehet végigkövetni. Az első kötet lévén, meglep, hogy ennyire sűrített, ennyire feszített a tempó, és az is érdekes, ahogyan tágul a feldolgozott tapasztalat hatásköre: egyes írások mögött felsejlenek olyan megkerülhetetlen dilemmák is, mint az erkölcs és jellem rugalmassága, a valahová tartozás fojtogató kényszere, lehetetlensége, vagy épp a *mi végre vagyunk a világban* kérdése is. Egy vers vagy egész kötet akkor *éli túl* saját korát, ha a nyelv egy olyan szűk és pontos ösvényén tud járni, melyre a jövőbeli olvasó is könnyűszerrel rá-, akár visszaléphet, hiszen aktuálisnak, bejárhatónak érzi, tartalmában és formájában is valami egyedi töltetet érez a sorok mögött. Bevallom: soká tartott, míg megtaláltam Gergely Ágnes első néhány versében ezt az ösvényt, és nem volt mindig egyértelmű, hogy épp merre bóklászom. De kétségkívül megérte az eltévedéseket komolyan venni.

„illata, színe, hangja, íze van!"[6]

Az első ciklus merev. Feszes. Már-már pattogó. Elsősorban formákban keresi tartópilléreit, mintsem a tartalomban. A megszólaló perspektívája és személye sokszor a háttérben marad, vagy ha mégis megjelenik, dominál a hangjában a tárgyilagosság, a távolságtartás, a kimértség. A gondolatiság látszólag tehát mindegyre alulmarad. No nem mintha ez feltétlen baj lenne – én szeretem és a kortárs költészetben is egyre gyakrabban keresem a keretet, a ritmust, a szavak egymásutánjában a logikát és pulzálást –, de tény, hogy ez a görcsös rímkeresés át tud billenni egyfajta mesterkéltségbe, elidegenítve a szöveget a tartalomtól. A sűrítés nehéz, de tanulható gyakorlat – magam is csak ismerkedem vele több-kevesebb sikerrel. Hogy a rím nem valamiféle hevesség szüleménye, hanem szókerékből beválogatott eszköz, azt olyan versekben érzem erőteljesebben, mint az *Éjféli temetés*, *Beszélgetés egy templomudvarban* néhány rímpárja vagy épp a nyitóvers egy-egy sora.[7]

Gergely Ágnes ebben a részben felsejlő lírája formanyelvi eszköztárában gazdagnak mutatkozik, beszélője érintőlegesen felelősséget vállal a (világ)látásban a közösséggel, mely körülveszi őt, de mégsem

6 Gergely, *I. m.*, 7.

7 Vö. „Hullongó hóesés van, / vagy csak esőz a pitypang – / egy lámpa kockát tart az útra, / talán sohase pirkad. / Kígyózik a sötétben / a fekete dalárda, / elfogyó sikátorok lépnek / a teljes holdvilágba." *Uo.*, 40.

tagja annak, csak szemlélője (és kritikusa). Jambusok és szentenciák mindenütt. A hangsúlyos verselés, rigmusra hajazó, népi mondókás jelleg időnként visszatér, és bár elsőre talán nehezebben, végtére is igen maradandóan fészkeli be magát az agyba, feltéve, ha jól sikerül elkapni a hangot. Az áhított forma könnyed és olvastatja magát ilyen sorokban, mint: „Kültelki házak udvarán / mely hosszú, mint a létra, / és lányok; ülnek néha / a létra hézagos fokán, / kültelki házak udvarán / hol inget szárogatnak / s öreg kutyák ugatnak, / bealkonyul nagyon korán, / s a házigazda óborán / osztozik három szomszéd, / és hegedű is szól még / kültelki házak udvarán";[8] vagy: „Két piros árnyék / lép fel a kőre / mormog az erdő / fénylik a bőre / Kerge zug-ösvény / hegy fele ível / s áll az ecetfa / kard-levelével".[9] Ekképp a táj mint központi elem mutatkozik több versben is. Ezekbe a dallamosság, a ritmus, a jambikus vagy magyaros sorok és páros rímek könnyedebben illeszkednek be, míg más témákban úgy tűnhet, a forma a tartalom ellen dolgozik. Nem ezek az elsőre *maradandó* versek, de vissza-visszacseng egy-egy soruk a kötet olvasása közben.

Mindemellett a megszólaló külvilágának groteszk rendszerére is irányítja a látcsövet, amely valahogyan minduntalan kiveti beszélőjét magából, és amelybe valahogyan újra és újra visszavágyik nem csupán a megszólaló, de felsorakoztatott szereplői is. Éles iróniával, néhol hézagos karikatúrával helyezi egymás mellé a szavakat. Az *Ecetfaágak* rövid, anekdotikus kórképek, a *Zalai jegyzetek* ennél már kissé nehezebben érthető otthon-kép, a *Boldog festő* és az *Öreg szerelmespár* pedig egy-egy karikatúrája a századközepi embertípusoknak. Akadnak ugyanakkor egészen lecsiszolt, célzott kiszólások is, filozofikus, de nem filozófiai témájú versek: *Azt mondom mégis*, *Egy Tolna megyei temető-dombon*, *Az egyszeri kovács*, melyekben az élet ritmusát, értelmének keresését csempészi a sorok mögé a beszélő. Egyéb költői hagyományok is megjelennek: angolszász, illetve japán költők hangjára rezonál a megszólaló, de az is igaz, hogy a korai Gergely Ágnes-sorokban érzek egyfajta *radnótiságot*, Weöres- vagy épp Szabó Lőrinc-ízt. A címadó vers okán, de egyébként is jelentőséggel bír a kötetben az ószövetségi jelképrendszer: az első ciklus verseiben konkrét szereplői bukkannak fel a hagyománynak: Dávid vagy Ráchel, míg a második ciklus az egyiptomi jelrendszer egyik erős képét, az ajtófélfára szánt imádságot, jelzést ragadja meg és írja tovább Gergely. Nem hunyhatunk szemet

8 *Uo.*, 38.
9 *Uo.*, 13.

afölött sem, hogy a természeti képek, jelképek egysége egészen ígéretes talaja az induló életműnek. Bizonyos, hogy a formanyelvi és képi gazdagság csiszolása megérleli az ígérkező gyümölcsöt.

Megtapadtál![10]

A kötet második ciklusa ismét a záró vers címével tűnik fel. *Vándorút*. Az úton levés és a haladás egyértelműen érződik a verseken. A precíz megformáltságot egy megalapozottabb, hevesebb tartalom vonja körül, mely jót tesz a szövegeknek, sokkal inkább teret enged az érzelmi kötődésnek, könnyedebbé válik a befogadás. Ahogy haladunk a verseken, úgy fedezzük fel azt is, hogyan dolgozik a versbeszélő azon, hogy minél több kimondás, vallomás, saját tapasztalat kerüljön a sorok mögé. És ezzel a perspektívaváltással valamiféle önreflexió is belép a képbe, mely leginkább a *Három kívánság* című versben csapódik le: „Egyszer jó volna úgy verset írni, / hogy dobhártyámon ne dobolna szüntelen / valami terrorisztikus zene / hibátlan üteme. / Egyszer jó volna olyan verset írni, / melyben tetszés szerinti színű fény / fürészt távoli tájakat, / hol jelképes kémények füstölögnek / és mélyértelmű jelzői vannak / a napkorongnak. / Verset, amelyhez nem kell logika, / nem kell pórázra fogott szenvedély és / a tárgytól való erőszakos eltávolodás, / újra és újra átélés, öncsonkító / birkózás, hidegláz, / kétely és akarat se, / verset, mellyel nem bántok soha senkit, / de magamat se."[11] Ha ezt a verset a ciklusban szereplő két ellenpontjával olvassuk össze: *A delizsánsz, Keserű-gyökerű* versekkel, egészen éles képet kapunk az önálló hang keresésének és a költői stílus kiforrásának válságairól. Nehéz lesz eldönteni, hogy Gergely verseiben a gondolati elemek felsorakoztatása mint a költői hatáskeltés eszközei elsődleges vagy másodlagos jelleget kapnak. Jóllehet mindkét irány ezen versek esetében egészen kidolgozott és továbbvihető, s ez a munkamód azt is felveti, hogy talán nem is szükséges csupán az egyik irányba elmozdulni, elvégre a perspektíva így könnyebben tágítható.

A világot a szociológus és a költő szemén keresztül is szemléli a beszélő, csupán a megszólalásmód egészül ki, mint az imént mondtam, valamiféle személyességgel. Míg az első részben konokságra gyanakszunk, egy amolyan csak-azért-sem-akarós pozíciót ezzel a gyakran

10 *Uo.*, 83.
11 *Uo.*, 75.

infantilisnek tűnő világgal szemben, addig a második részben úgy tűnik, a beszélő a megértés révén akar sorsközösséget vállalni a körülötte lévővel. Természetesen nem rest megfogalmazni helytálló kritikáit is, így ellehetetlenítve a teljes beágyazódást, példa erre: *Este a fasorban*, *Széttört üveggolyók*, *Chanson a művésznőről meg a lóról*. Illetve azért találunk olyan írásokat is, melyek a pillanat egy kifeszített, felnagyított rezzenései, de melybe nehezen léphet be az olvasó, mert szavai és atmoszférája meglehetősen idegenként hatnak *(Hangverseny után)*.

A megfutottak című versben egyértelműen elindít valamiféle nemzeti felelősségvállalással kapcsolatos szálat, ami a kötet végéhez közeledve csúcsosodik ki. A versben a Nyugatot merőben jobbnak tituláló hazatértek megszólalásait erősíti fel, de egyazon időben kiforgatja a szavaikat, már-már gúnyolódik. Az *Állatkertem* négyesfogata is ebből a markáns hangból szólal meg: a beszélő már mint történeteinek ágense, a társadalomban költői szerepet betöltő egyén fogalmaz meg kritikát sorstársattitűdökkel, költőtípusokkal vagy épp izmusokkal szemben: „Galaktika! galaktika! / így gágog a magyar liba."[12] Egyre inkább kirajzolódik az ironikus hangvétel, ahogy egy fiatal felnőtt szembemegy a világgal, felerősíti annak groteszk, sokszor magának is ellentmondó, kicsinyes aspektusait. Az irónia jót tesz a versek hangulatának, és nem érzi azt az olvasó, hogy ez csupán csak a beszélőre erőltetett szerep vagy hatáskeltés eszköze lenne, nagyon is aktuális pózokról, szituációkról rántja le a leplet Gergely.

A társ fogalomköre bár felszínesen megjelenik az első ciklusban is, leginkább a másodikban érhető tetten. Elsődlegesen a szeretői, a folyton vágyott, de valójában alig elért szerelmet tematizálják a versek beszélői. Igen, a többes szám egyre indokoltabb lesz, mert ahogy haladunk a versek olvasásával, úgy rajzolódik ki egyre több hang, melyek bár egységesen kívánnak szólni, még hordozzák a visszhang, a többszólamúság jegyeit. Olyan versekben látjuk ezt a vonalat, mint *A keszthelyi téren* vagy a *Szeretek várni rád*.[13] Az iménti vers néhány sora kicsit visszaránt az első ciklus hangulatába, ahol az énnek vajmi kevés szuverenitása, ráhatása van tulajdonképpen a világra, de azt is be kell látnunk, hogy a szerelembe kicsit mindig belehal az ember, és mindig

12 *Uo.*, 69.

13 Bár engedtessék meg egy apró kitekintés. Az elégikus, önmagáról mindig lemondó hang – úgy tűnik – nem tud feloldódni a szövegek folyamában, és bár napjainkban is előszeretettel képviseljük minden hedonizmus ellenére az önmegtagadó, vágyait minden helyzetben háttérbe szorító pozíciót, kérdés az, hogy ez a költészetben át kell-e billenjen valami magabiztosabb elvágyódás útjára. Mi végre a sok lemondás, ha az lecsupaszítva nem más, mint öncél vagy önámítás?

lemond arról, ami önmaga. „Te vagy bennem a bizonyosság, / az önvédelem és a gőg, / a különbség, az azonosság, / a fejtartás mások előtt."[14] Az egyik leginkább elgondolkodtató párhuzam lehet vélt és valós felvállalásainkat tekintve ez a néhány sor, nem is meglepő, hogy ez a vers az évek során többször megjelenik a költőnő antológiáiban.

A kötet utolsó harmadában végül elérkezünk az egyik legmélyebb talapzathoz: a férfi hiányához, a nagybetűs hiányhoz, mely elsősorban nem szerelmi fűtöttségű, hanem sokkal inkább kötődik az otthonhoz, a réghez, gyermekkorhoz és egy traumához, mely ott rejtőzik a sorok mögött, de nincsen egyenesen kimondva. „Most merre vagy? Hét esztendő után / sehol se lellek – szavaid itt-ott megcsillanva úsznak / őszbőltavaszba / s te már nem váltod őket igazra, / csak a föld az, ami a helyén maradt. / Csak ez a föld, meg én. S mostmár tudom / hét esztendő után, / hogy csontommal harmadszor végképp elnyerem".[15] A hiányversek közül a legismertebb talán a kötet címadó verse, az *Ajtófélfámon jel vagy*. De olyan művekkel egészül ki a kép, mint *Legenda a negyedikről*, *Csigalépcsőn*, az imént idézett *Harmadszor*, vagy épp az *Esés*.

Az apafigura fekete foltja és ennek a hiánynak a valamifajta betöltése lesz az, ami továbbgördíti a kötetet. Az élet ciklikussága mindegyre felszaggatja a nem-emlékezést tanuló beszélőt, és a sorok: „De néha így november táján / […] levegő után kapkodok, / anélkül, hogy alakod látni tudnám, / a vegetatív emlékezés útján / fel-felszivárog egy mozdulatod",[16] olyan verseknek adnak löketet, mint a zárórés egyik szakasza: „Nem tévedünk el, ha nem változunk, / bár nyomunkat a férgek összezúzzák, / itt minket, kiskomám, / itt minket megrúgtak és megszerettek / itthon vagyunk, / ezt mondjuk akkor is majd, / ha szánkon kékrefagy a szomorúság."[17] Kell kezdeni ezzel a hiánnyal valamit, muszáj emlékeket idézni, mert máskülönben az egyén egy nagyon fontos jellege vész el: az önmagában való otthonteremtés lehetősége.

„Tessék, itt vagyok."[18]

Hová érkezünk? Teljesülnek az elvárások? A versnek szegezett kérdések? Összefüggésrendszerek sémái kezdenek kiépülni a kötet végéhez közeledve. Egész pontosan olyanok, mint hogy a zeneiség utáni

14 *Uo.*, 50.
15 *Uo.*, 79.
16 *Uo.*, 83.
17 *Uo.*, 87.
18 *Uo.*, 70.

és a valahová, valamilyen társadalmi rétegbe való beágyazódás vágya összefonódik a sorokban és az életben is. Vagy hogy a kezdetleges útkeresés nem ígér biztos útra találást, de ha ez lenne a cél, az ember bele sem kezdene a kalandba, mert van valami kecsegtető, valami pezsdítő abban, hogy mindvégig tapogatjuk az origót is, a szakaszokat is, a végpontot is. Sötétben, világosban egyaránt. És hogy mindezt éppen azért a plusz, nehezen körüljárható többlet reményében érdemes versben megfogalmazni. Igen. A szavak egymásutánjában lehet játékosság és komolyság is, de azt is mutatják Gergely Ágnes szövegei, hogy leggyakrabban az a jó, ha egy művet úgy olvasunk el újra és újra, hogy nem akarunk róla semmit mondani, mert lényegében benne foglaltatik minden, ami a megismerés szempontjából lényeges.

Tulajdonképpen azt szerettem volna ebben a néhány oldalban körüljárni, milyen üzenetet hordoz egy több mint hatvanéves verssorozat a ma olvasója számára. Hogy milyen csomópontokra lesz figyelmes az, aki a mai századból tekint vissza, és hogy ezek a visszatekintések adnak-e lehetőséget a párhuzamok rendszerszerű felállítására. A válasz: igen. Adnak. Nem állítom, hogy minden egyes darab kiérdemelte olvasói figyelmem teljességét, és azt sem, hogy minden esetben éreztem egy megingathatatlan költői hang jelenlétét, viszont azt állítom, hogy nem egy olyan vers van az *Ajtófélfámon jel vagy* kötetben, mely ma sem szólhatna másképp, melynek az ösvényére igenis rá szeretne lépni az erdőbe látogató olvasó. A kérdések, melyeket a könyv boncolgat, ma is aktuálisak, hiába is tagadjuk. A valahová, valakihez való tartozásnak ma sem egyszerűbbek a gócpontjai, mint a hatvanas évek elején. Ma is küzdünk és megküzdünk magunkkal és az erősebb hangokkal. „Ma is azt gondoljuk: míg tíz ujjával érint a halál – Hiszen az ember mindig talpraáll."[19]

Gergely Ágnes verseinek soraiból kiviláglik a felkiáltás: tessék (ma is) érezni a szavak ritmusát, mi több, a súlyát. És tessék megszívlelni, ha valami szíven üt, mert ha nem nézünk rá időnként, gyorsan lekopik a jel az ajtófélfáról, a papírról, a szívből. A befogadás mégiscsak folyamat, és elsősorban minőségi, mintsem mennyiségi kérdés. Még szerencse, hogy jó irodalomból akad egy kevés a polcon. Hát tessék szépen csemegézni valamennyiből.

19 *Uo.*, 21.

Hayley Campbell

Minden élők és holtak

A balzsamozóktól a hóhérokig – Mindazokról, akiknek mestersége a halál

Multiverzum
Budapest, 2024

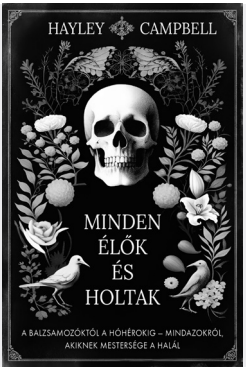

Krizsai Fruzsina

SOSE HALUNK MEG?

Nem akármilyen feladatra vállalkozik az ausztrál származású, Londonban élő újságíró, Hayley Campbell *Minden élők és holtak* könyvének megírásával (eredeti címén *All the Living and the Dead*). A címben sugallt teljességre törekvést a magyar alcímben tovább erősíti a *mindazokról* szóválasztás, a kötet azonban a legkevésbé sem törekszik, nem is törekedhet teljességre. A témával kapcsolatban ugyanis olyan erős kulturális különbségek tapinthatók ki (már csak a könyv lapjain is!), melyek újra és újra felvetik a kérdést: mit jelenthet ez az elsődlegesen brit és amerikai nézőpontú kötet a hazai olvasóközönségnek? Van a bemutatott halálkoncepció(k)nak relevanciája számunkra, vagy inkább egyfajta kulturális érdekességnek tekinthetjük ezt a munkát, ahogyan a skandináv életérzésről vagy a távol-keleti lakberendezésről szóló könyveket?

A teljesség a kötet munkamódszeréből következően sem lehet valódi kérdés, Hayley Campbell ugyanis saját szakterülete, az újságírás eszköztárával dolgozik, nem pedig tudományos igényű szisztemati-

kussággal. A halál természetének megismerésében így az érdekesség vagy a prominencia, helyenként pedig kifejezetten a szenzáció kerül előtérbe. A kötet a halállal hivatásszerűen foglalkozókkal készült riportok egymásutánja, vagy legalábbis műfaji tekintetben ezzel rokonítható leginkább, a szerzői bevezető szerint „Én tudni akartam, hogy néz ki egy átlagos, emberi halál – nem a fotók, a filmek, a madarak és a macskák érdekeltek" (16). Az átlagosság megismerésén mégis felülkerekedni látszik, hogy Campbell következetesen végigviszi az újságírói nézőpontot, hiszen a riportalanyok egy része kifejezetten sikeres, szakmája legjobbja, a másik részének hivatása pedig erőszakos vagy tragikus eseményekhez, de semmiképp sem természetes öregségi halálhoz köthető. A rendkívüli megmutatásának ebből a perspektívából magától értetődő szándéka azonban épp a halállal foglalkozás természetességét vonja ki a könyv nagy részéből, vagyis azt a hatást kelti, mintha a halálról írni elsősorban extrém körülmények vagy a legnagyobb szaktekintélyek mentén lehetne. Akadnak ez alól szerencsére üdítően hétköznapi kivételek, például a sírásókkal foglalkozó *Porból lettünk…* vagy a temetkezési igazgatóról szóló *A halandóság peremén* című fejezet, mégis túlsúlyban maradnak az olyan megszólalók, mint a piacvezető amerikai bűnügyi takarítócég vezetője, az ugyancsak élvonalbeli, tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosítására specializálódott Kenyon Emergency Services munkatársa, vagy éppen az Alabama 3 együttes szájharmonikásaként is ismert, halotti maszkokat készítő szobrászművész.

A különlegességekkel párhuzamosan a halál kultúráinak vagy akár kultuszainak objektívebb bemutatásához járulnak hozzá egyes fejezetekben azok a beékelések, amelyekben az aktuális hivatáshoz kapcsolódó történeti előzmények rövid összefoglalóját kapjuk, vagy amelyekben a fejezethez társított szerzői asszociáció kap helyet. Az ilyen közbevetések valóban érdekes és tényszerű adalékokkal szolgálnak egy-egy riport szubjektív élményeken keresztül feldolgozott témájához, a balzsamozó munkáját bemutató fejezet például a hivatás modern kori történetének áttekintésével indul. Nem minden esetben egyformán szoros azonban a kapcsolat a közbevetett rész és a riport témája között. A Crime Scene Cleaners Inc. Instagram-oldalától Andy Warhol halálhoz való viszonyáig jutni például jól követhető gondolatmenet eredménye, ez azonban önmagában nem teszi a fejezet szempontjából lényegessé a művész meglátásait. Az ilyen esetlegességek és elkalandozások pedig nem pusztán a kötet felépítésében jelentenek inkonzisztenciát, hanem újra és újra arra a szubjektumra mutatnak rá, aki

a riportalanyok erősen szubjektív kiválasztását végezte. A boncmesteri szakmát bemutató *Szeretet és rettegés* című fejezetet követően pedig mintegy permanensen előtérben is marad a szerzői szubjektum annak apropóján, hogy milyen hatást gyakorol Campbellre egy csecsemő holttestével való találkozás. Az esemény következtében a kötet erőteljesen elmozdul azoknak az egyéni megéléseknek a dokumentálása felé, melyek kifejtése a trauma fogalmi keretében történik, és amelyek nem titkoltan a gyászkezelő bába hivatásáról szóló fejezet, a *Kemény anya* megírását is motiválták.

Amellett, hogy ez az elmozdulás átérezhető és érthető emberi viszonyulást mutat meg a halállal kapcsolatban, a kötetegész felől nézve leginkább következetlenségnek látszik. Ebbe az összeállítói következetlenségbe illeszkedhetnek a riporteri attitűd bizonyos nyomai is. Campbell nem csupán a riportalanyok kiválasztásánál, de bizonyos beszélgetésekben is nagyon erőteljesen igyekszik érvényre juttatni a saját halálfelfogását. Egyes megszólalóknak ugyanis egyszerűen nem hiszi el, hogy nem éreznek semmit, vagy hogy éppen úgy éreznek, ahogyan arról számot adnak, pusztán abból a feltevésből kiindulva, hogy így érezni lehetetlen. Különösen erősen megmutatkozik ez a bűnügyi helyszín takarítójával készített riportban, valamint a *Vacsora a hóhérral* című fejezetben. Utóbbiba nemcsak a beszélgetésben elhangzott riporteri visszakérdések kerültek be, hanem kifejezetten erős értékelő szövegrészek is: „Azzal, hogy Istenre és egy elítélt ember múltbéli cselekedeteire hárítja a felelősséget, [Jerry Givens egykori hóhérnak] sikerült minimalizálnia egyébként jelentős szerepét a halál ügyintézőjeként, de van ott egy hatalmas terület, amivel nem engedte magát kapcsolatba kerülni – még azt is meg tudta oldani, hogy a kivégzések napján elfogyassza szokásos reggelijét” (137). Ezek a meglátások akár foglalkozásetikai kérdéseket is felvethetnek, hiszen egyes keresztkérdések radikálisan megváltoztathatják a riportalanyok gondolkodását, de mindenképpen olyan problémákra világítanak rá, melyeket a kérdések hiányában talán soha nem problematizálnának a beszélgetések résztvevői. A kötetet nyitó szerzői jegyzet („A halottak személyazonosságának védelme érdekében néhány részletet megváltoztattam. Az élők azonban olyanok, amilyennek én megismertem őket.”) és a hóhér fejezetét záró szöveg (ti. Jerry Givens ítélet-végrehajtó 2020-ban a koronavírus áldozata lett) összefüggésében igazán megrendítő, ahogyan a könyv Givens halála kapcsán saját irányelveivel kerül feszültségviszonyba. A hóhér ugyanis épp a kézirat elkészülése közben, a kötet megjelenése

előtt kerül át a megismerhető élők kategóriájából azok közé a halottak közé, akiknek már nincs lehetőségük hozzászólni a megjelent történethez.

A halállal kapcsolatos szerzői attitűd, vagy talán csak a hazaitól távolinak tűnő kulturális konvenció bukkan fel azokban a megállapításokban is, amelyek egyes halálok nem hiábavaló voltát hangsúlyozzák. Például az orvosi célra felajánlott holttestek kezeléséről szóló *Az ajándék* című fejezetben („mindig felderül az arca, amikor az élők továbbélésében játszott szerepéről beszél" [Terry Regniernek, az anatómiai szolgáltatások igazgatójának, 59]), de a tömegkatasztrófák kapcsán is felsejlik a hasznosság gondolata: „[…] több százan vesztették életüket, ami rávilágított a rendszer komoly hiányosságaira" (91). Önmagában persze nincs kivetnivaló abban, ha ilyesfajta mentális erőforrásokat keresünk egy nehezen feldolgozható esemény elfogadására, de Campbell megállapításai a kötetben felvonultatott haláleseteknél abba az irányba mutatnak, mintha bármiféle értékelő rendszerben lennének értelemmel bíróbb és hiábavalóbb halálesetek. (A hagyományos népi kultúra halottbúcsúztató szövegeiben tetten érhetünk azzal kapcsolatos közösségi konvenciókat, hogy az idősek elhalálozása természetesebb, egyúttal elfogadottabb esemény a fiatal felnőttek vagy gyermekek halálánál, de ezek a megszólalások jellemzően annak a közösségnek a tagjaitól származnak, amelyikre a szöveg vonatkozik.)

A *Minden élők és holtak* a felsorolt anomáliák mellett olyan kevéssé ismert információkban bővelkedik, mint a különböző implantátumok vagy protézisek hamvasztásának menete, a halálos ítélet végrehajtásának gyakorlata, vagy éppen a temetések környezetszennyező vetülete. Ezek a tudnivalók azonban nem ellensúlyozzák azt a kulturálisan távoli kiindulópontot, amelyben a munka készült, és aminek következtében a riportkötet a halálhoz fűződő viszony újragondolásában talán kevésbé meghatározó, inkább érdekes tényeket és nem mindennapi szakemberek történeteit felvonultató gyűjtemény lehet a magyar olvasóközönség számára.

Szederkényi Olga

Krimik és krémek

Agatha Christie és Escoffier mester randevúja Gourmandiában

Helikon
Budapest, 2024

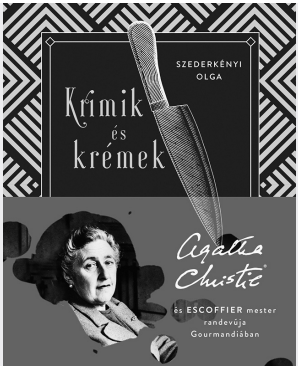

Szeder Kata

„RONDA DOLOG A GYILKOSSÁG ÜRES GYOMORRA”

> „[…] megetetni valakit egy csésze teában felszolgált arzénnal, mérgezett csokoládét küldeni ajándékba, a kés meg a pisztoly is: ezek női dolgok, de megfojtani valakit… nem! Itt a tettes csakis férfi lehetett.”
>
> Agatha Christie: *Nyaraló gyilkosok*, fordította: Szobotka Tibor

Mi köze a gasztronómiának a krimihez? Mit árul el valakiről, hogy hogyan és mit reggelizik, mire lesz étvágya egy temetés után, vagy hogy rendben van-e az emésztése? Szederkényi Olga *Krimik és krémek – Agatha Christie és Escoffier mester randevúja Gourmandiában* című könyve teljesen új perspektívát nyit Agatha Christie történeteinek olvasásához azzal, hogy a bűntényekről a történetekben előforduló ételekre és italokra helyezi a fókuszt. A játékba bevonja a Christie korának gasztronómiai kultúráját meghatározó Auguste Escoffier-t is, a tanulság pedig sokkal több lesz annál, mintsem hogy a frangipánba evidensen arzén dukál, vagy hogy, amint a *Halál a Níluson*ból kiderül, a „gyomorbajos ember nem tud gyilkolni”.

Ahányan vagyunk, annyiféle kötődésünk van az ízekhez, ételekhez, magához az étkezéshez. Kezdve azzal, hogy mit eszünk, és hogy egyáltalán miért is eszünk: fiziológiai szükséglet, élvezet, hagyomány,

elvárás? Netán unalomból, kényszerből, rutinból, kíváncsiságból falatozunk? Aztán jön a fogyasztási kultúránk dekódolásának következő rétege, hogy kiben milyen emléket, érzést idéz fel egy-egy korty vagy falat. Arról már nem is beszélve, hogy mindez miként hat testünk működésére: felpörget, elnehezít, kiüt, megnyugtat. „Az vagy, amit megeszel" – tartja a mondás, és Szederkényi Olga ezt alapul véve rajzolta meg és írta egymásra Agatha Christie és Auguste Escoffier portréját.

Hőseinknek első ránézésre nem sok köze van egymáshoz a világhírt leszámítva. Agatha Christie a krimi királynőjeként vonult be a köztudatba, míg a francia Auguste Escoffier-t egyszerűen csak „a szakácskirályként" szokták emlegetni, akinek 1903-ban kiadott és közel ötezer receptet felvonultató *Le Guide Culinaire*' című szakácskönyve máig a szakma egyik legfontosabb alapművének számít. Viszont ha megnézzük, hogy ez a két ember hogyan viszonyult az ételekhez, milyen világokat jártak be és teremtettek életművükben az ízekből, étkezési szokásokból, máris nagyon izgalmas társadalom- és kultúrtörténeti mátrixba csöppenünk, számos ok-okozati összefüggéssel. Ennek feltérképezéséhez ad finoman elhelyezett útjelzőket Szederkényi Olga kötete.

„…ha valaki amerikai reggelit rendel, azt is kap… gabonapelyhet, jegelt narancslét és az összes többi amerikai eledelt. Persze ha valaki jobban szereti, kaphat angol reggelit is.

– Szalonnás rántottát?

– Igen, de ennél jóval többet is, ha óhajtja. Füstölt heringet, vesét és szalonnát, hideg fajdpecsenyét, yorki sonkát és oxfordi narancslekvárt.

– El ne felejtsem holnap a reggelinél. Manapság már nem jut hozzá az ember odahaza ilyesmihez.

Humfries mosolygott.

– A legtöbb úr csak szalonnás rántottát kér. Már nem is igen jutnak eszükbe a régi dolgok.

– Igen, igen… emlékszem, gyerekkoromban… a tálaló csak úgy roskadozott a sok meleg ételtől. Valóban fényűző ételek voltak.

– Igyekszünk vendégeink minden óhaját teljesíteni.

– Beleértve az ánizsos süteményt és a muffint is… igen, értem. Mindenkinek szüksége szerint… értem… Akárcsak a marxizmus…" (15) – idézi *A Bertram Szálló* című krimit Szederkényi Olga, Bart István fordításában.

A *Krimik és krémek* irodalmi szakácskönyvként határozza meg magát, számos, a fentihez hasonló, ételeket és étkezéseket bemutató idézettel Christie regényeiből, valamint az említett fogások elkészítését

leíró, eredeti Escoffier-receptekkel, amelyek Szederkényi fordításában most először olvashatók magyarul. A könyv tagolását az angolok négy fő étkezése (reggeli, ebéd, ötórai tea és vacsora), valamint az ezekhez fogyasztott italok gyűjteménye adja. Az öt fejezetet Christie, majd Escoffier gasztroportréja, továbbá egy-egy, az írónő a franciákhoz, illetve a mérgekhez fűződő viszonyát bemutató írás tagolja. Ezen részek összeolvasásával pedig nemcsak a kötet két címszereplőjéről, illetve az idézetekben sokszor felbukkanó Monsieur Poirot és Miss Marple ízléséről és szokásairól kapunk képet, hanem Szederkényi Olga egy színes kulináris korrajzot is kínál a 20. század eleji Nyugat-Európáról, elsősorban az angol–francia tengelyen mozogva.

Christie és Escoffier ugyanis, bár valószínűleg sosem találkoztak, térben, időben és társadalmi helyzetüket tekintve is egy rendszerben mozogtak. Escoffier 1846-ban, Nizza közelében született egy patkolókovács fiaként. Tizenhárom évesen kezdett el főzni tanulni, és harminckét éves korában, Cannes-ban nyitotta meg első saját vendéglátóhelyét. Karrierjének, de igazából az egyetemes gasztrotörténelemnek is hatalmas lendületet adott, amikor 1884-ben elkezdett együtt dolgozni César Ritz szállodatulajdonossal, akivel sorra indították az újabb és újabb vállalkozásokat. 1890-ben átvették a londoni Savoy Hotel üzemeltetését, 1898-ban megnyitották a legendás párizsi Ritz Hotelt, egy évvel később pedig a londoni Carltont, amely gasztrotörténeti szempontból többek között azért is jelentős, mert Escoffier itt vezette be elsőként az á la carte menü gyakorlatát. Kettejük évtizedekig (egészen Ritz 1919-ben bekövetkezett haláláig) tartó barátsága, együttműködése és újítókedve megreformálta a hotel- és vendéglátás logisztikáját, valamint a társasági összejövetelek koreográfiáját is.

„Ketten együtt új stílust teremtettek. Kiemelt figyelmet fordítanak a nőkre: kikalkulálják, mennyi beáramló természetes fényre van szükség ahhoz, hogy a puha világosság kiemelje a hölgyek orcájának szépségét. Korábban az asszonyok nem látogathatták az efféle helyeket, leginkább csak otthon adtak uzsonnákat és vacsorákat. Az új divatnak köszönhetően a társasági élet központjai lesznek Ritz és Escoffier előkelő restaurant-jai. Az arisztokrácia tagjai és a gazdagok örömmel időznek náluk” (78). Ez a világ, ez a divat az, ami Christie és az általa életre hívott karakterek ízlését, szokásait is meghatározza.

Agatha Christie pont abban az évben született a délnyugat-angliai Torquay városában, amikor Escoffier a Savoy átvételével Angliába tette át székhelyét. A Christie család pedig anyagi megfontolásokból

akkortájt költözött Franciaországba, amikor a párizsi Ritz megnyitása miatt Escoffier is visszatért a kontinensre. Az a néhány év, amit gyerekként Franciaországban töltött, Agatha ízlését, műveltségét, érdeklődését és gasztronómiai kíváncsiságát is markánsan meghatározta. Felnőttkorában szenvedélyes főző, de még szenvedélyesebb evő lett belőle, és ez a tudás és tapasztalat az – valamint az első világháború ideje alatt szerzett gyógyszerészismeretek –, amit aztán a regényeiben elkövetett gyilkosságok és azok felgöngyölítése kapcsán íróként is hasznosít. Életrajzában Christie azt írta, hogy „házipatikai ténykedésem idején jutott eszembe, hogy írnom kellene egy detektívtörténetet. […] mivel ezerféle vegyszer vett körül, talán nem véletlen, hogy a mérgezést választottam a gyilkosság elkövetési módjának" (148). Ez adta Christie első regényének, az 1920-ban megjelent, *A titokzatos stylesi eset*nek az alapötletét. Mivel a fegyverekhez nem igazán, a mérgekhez viszont nagyon is értett, hatvanhat detektívtörténetéből huszonnyolc esetben ez utóbbiakkal dolgoztak a gyilkosai.

Agatha Christie és Auguste Escoffier ikertornyosítása – amellett persze, hogy mindketten szakmájuk legjobbjai voltak, hatalmas nyitottság és kíváncsiság hajtotta őket – leginkább azért érdekes, mert egyrészt új olvasatot ad Christie műveihez, másrészt életre kelti Escoffier receptjeit, embereket, hangulatot, kulisszát rajzolva köréjük. Története lesz az ételeknek, mint például a *Hétvégi gyilkosság*ban is: „A sajtfelfújt tegnap este egyszerűen ehetetlen volt. A felfújtakon és süteményeken mindig meglátszik, ha a szakácsnő lelkiállapotával valami baj van" (12).

Miss Marple és Poirot nyomozásairól olvasva elsőre persze könnyen átsiklunk azon, melyik szereplő mit is evett, mi mindent jelenthet, hogy ágyba vagy az ebédlőbe kérte reggelijét, elégedett volt-e a bugyogyantott tojással, vagy miként vélekedik az ötórai teáról. Viszont épp emiatt tanulságos Szederkényi Olga kötete. Azzal, hogy egy olyan nagyon is mindennapi aktust vesz górcső alá, mint az étkezés, felhangosítja mindazt, ami Christie valamennyi történetében ott van: a látszólag jelentéktelennek tűnő apróságokat, valamint egyszersmind azt is, hogy milyen sokféleképpen lehet figyelni, megismerni embereket, megérteni helyzeteket. Ez pedig nem csak krimiolvasás közben hasznos tanulság.

Mindezek mellé pedig még a beef-tea, a tojáskotlett és az alma charlotte receptjét is megkapjuk.

Lichter Péter

A VHS gyermekei

A kilencvenes évek meghatározó filmélményei

16:9 Könyvműhely–Prae
Budapest, 2024

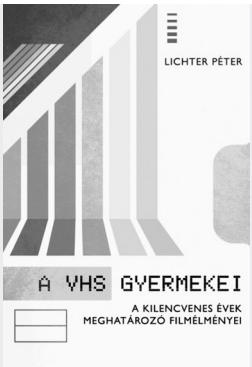

Berényi Csaba

ANALÓG FILMTÖRTÉNET

Hatéves koromban, valamikor a kilencvenes évek közepén elindítottam egy kazettát, amit a videólejátszóban felejtettek a szüleim, mire a John Carpenter-féle *A dolog* vértesztelős jelenete kezdett pörögni előttem fekete-fehérben, leszakadó végtagú, plafonra tapadó emberekkel. Olyan sokkot kaptam, hogy közel menni sem mertem a burjánzó borzalmakkal életre kelő képernyőhöz, szólni kellett anyámnak, aki épp a másik szobában tartott német különórát, hogy kapcsolja ki, ölje le a szörnyet. Lichter Péter ehhez hasonló primer ősélményekből merítve igyekszik kibontani és felvázolni az utolsó analóg évtized popkulturális karakterét, társadalmi kontextusát és filmtörténeti ívét. Illetve megfejteni, hogy a könnyfátyolos nosztalgián túl miért tekintünk még mindig műfaji és rendezői csúcsteljesítmények kimeríthetetlen sorozataként, esztétikai értelemben pedig meghaladott, mégis definitív igazodási pontként a korszak filmtermésére.

A számos mozgóképes tematikájú ismeretterjesztő könyvet jegyző és az avantgárd-kísérleti filmes szcénában is otthonosan mozgó, celluloidrothasztásos rendezői módszerével egyenesen élen járó Lichter Péter valahol a filmteoretikusok rendszerezőmániás, akkurátus nyelvi eszköztára, a gyakorló művész és a kontúrtalan rajongás geek őszintesége közti keskeny határmezsgyén állva képes könnyed humorral, gördülékeny és átélhető stílusban beszélni a mozi mágiájáról. Legújabb

könyve, *A VHS gyermekei* ezért kicsit olyan, mintha Tarantino szintén személyes hangvételű, de a hetvenes évek Új-Hollywoodjához címzett szerelmes levelét, a *Cinema Speculation*t és a nagy sikerű magyar animációs dokumentumfilm, a *Kék Pelikan* kilencvenes éveket és a rendszerváltást fantáziadúsan átsatírozó és újramesélő kreatív formai csapongását nyitnánk egybe. Lichter ez utóbbihoz hasonlóan rajzol magának egy színesen örvénylő privát filmtörténelmet, és épp ezzel kapja el a kilencvenes évek eklektikus, formabontó szellemiségét, ahogy a korszak saját személyiségén átszűrt kollázsát alkotja meg. Az objektív hollywoodi mérföldkövek alaposabb leltározása és a mainstream formanyelvet megfertőző underground irányzatok esztétikájának (Dogma95) méltatása mellett ugyanakkora elánnal támaszkodik az emlékezés aktusára, a szubjektív kulturális impulzusokra és a kamaszkorban formálódó, kavargó ízlésvilág bevéső dő nyomvonalaira. Egy olyan családi albumot lapozgatunk, amiben a filmrendező Lichter saját (esztétikai) felmenőiről sztorizgat, szó szerint filmekben, filmeken keresztül gondolkodik, még a gyerekkori balesetét is képszerűen, Terry Gilliam torzított kompozícióiként és színhasználatával idézi fel. Azonban Tarantino könyvével szemben Lichter írása bár kidomborítja a szerző alkotói inspirációit, ezáltal egyfajta így jöttem narratívaként is olvasható, az egocentrikus önbálványozás és saját tekintetének kizárólagossága helyett mégis inkább a VHS-korszak kollektív generációs tapasztalatát keresi.

Ennek megfelelően a könyv egyrészt kalendáriumszerűen, lineárisan megy végig az évtizeden, de ezen belül sokkal inkább esetlegesen épül fel, keveri az írói műfajokat és a megszólalóknak köszönhetően a hangokat is. A társadalomtörténeti háttér felvázolása mellett ugyanis, egy-egy Lichter által fontosnak ítélt alapfilm boncolgatását, és ami fontosabb, azoknak a saját életébe mint evidens szervező kánonba való illeszkedését is olvashatjuk, mindezt pedig a szerző kortársai által megválaszolt körkérdések központozzák. Kurrens rendezők (Reisz Gábor, Kárpáti György Mór), filmkritikusok (Varga Dénes) és elméletalkotó/irodalmi nagyágyúk (Bartók Imre, Nemes Z. Márió) árnyalják, gazdagítják Lichter lelkesen ömlengő vallomásos elemzői megállapításait. A szerző helyenként egyenesen a filmes közösségi oldal, a Letterboxd kötetlensége és szimultaneitása mentén, saját avantgárd reflexeit nem tagadva montázsszerűen rendezi el és váltogatja az egyes fejezetek tartalmi és stiláris fókuszait. Így férhet meg egymás mellett a hollywoodi stúdió- és sztárrendszer átalakulásának históriája, intézményi-gyártás-

történeti alapok enciklopédikus gyorstalpalója, generációs, illetve politikai összefüggések kitapintása, valamint a *Reszkessetek, betörők!* pszichoanalitikus mélységeinek felvillantása és egy fiktív, kissé korholó rajongói levél Luc Bessonnak a tizenéves, időutazó Lichter Péter tollából.

A VHS gyermekei prizmáján keresztül a kilencvenes évek a nyugati tömegkultúra sajátos, végleteket vegyítő csomópontjaként körvonalazódik, amiben a fizikai hordozók analóg valósága és a forradalmi képalkotó technológiák virtuális mátrixa feszültek egymásnak. Ugyanekkor ért karrierje csúcsára a klasszicizálódott baby boomer nemzedék, valamint a hatvanas-hetvenes évek szülötteinek független filmes hulláma. Az évtized nagy alkotóit kitermelő X generáció posztmodern elveszettsége és kiábrándulása a fogyasztói társadalomból, a digitális médiumok térnyerésétől való szorongás és a közeledő millennium apokaliptikus, általános bizonytalanságérzete szerves egységet alkotott a történelem végével beköszöntő, a *Jóbarátok* által fémjelzett naiv prosperitás komfortjával. Ezt kísérték a videokazetta és a tékák (majd az évtized végén a DVD) szárba szökkenése révén átalakuló médiafogyasztási szokások, valamint az általuk széles körben elérhetővé váló kulturális tartalmak. Ezek a mechanizmusok pedig a kor műfaji mozijain és az ekkor berobbanó szerzői sztárrendezők munkáiban is lecsapódtak. A talajvesztettség, önpusztítás, paranoia és a kapitalista berendezkedésbe kódolt hanyatlás állandósult légköre körbelengte és felélesztette az évtized során reneszánszát élő thriller műfaját, megszülte a filmes sorozatgyilkosok és menő gengszterek új generációját, búcsút intett a konzervatív, maszkulin férfiképnek, de ott volt a szinte minden zsánert megfertőző akció- és katasztrófafilmek esztétikájában és a korszellemhez igazított esendő, hétköznapi (anti)hőstípusaiban is.

Mindez egy reflektálatlanul ömlesztett, emésztetlen formában ránk zúduló és nehezen meghatározható nyugati kultúrfröccsöt jelentett a rendszerváltás félkapitalista Magyarországára nézve. Igazi kihívás utólag megragadni az egyszerre kézzelfogható médiumokon és hordozókon át közvetített, gyűjthető és rajongható, egyúttal mégis hamar elillanó, kísérteties hangulatú filmkulturális érát, mivel az maga volt a nagybetűs átmenetiség. Nem véletlen, hogy Lichter a videokazettát emeli a korszak szimbólumává, ugyanis a filmekhez való hozzáférés módja is unikális volt, legalább annyira lényegi elemét alkotta a rajongásnak, mint maguk a művek, hiszen ezáltal sajátlagos élmények és egyéni/közösségi mitológiákat kitermelő alternatív filmtörténetek

jöhettek létre, amelyek ékes példái a könyvben megszólalók első, gyerekkori mozis vagy tékás élményei.

A kötet kulcsszava (a filmes textúrákhoz és impresszionizmushoz vonzódó Lichter esetében) nem meglepő módon az érzékiség, ahogy a kilencvenes évek misztikus monolitjaként a VHS anyagisága önmagában esztétikai értékkel, már-már fetisisztikus dimenzióval bír. A videokazetta jelentette „gótikus érzékiség" (83) és mediális változások nem pusztán a forgalmazás, ezáltal pedig a (pop)kulturális diskurzus új szentélyeit hozták létre (házimozi, téka), hanem „gyűjthető tárgyakká alakították a filmtörténetet" (113). A kazettakollekciók és a teljesen egyéni ízlést tükröző katalogizálási, címkézési szempontok Lichter olvasatában komplett személyiségrajzzal érnek fel, és a cinefil identitás lényegi attribútumát adják.

Lichternél az egyetemes filmtörténetet a tiszta, őszinte filmrajongás definiálja és hitelesíti, illetve eldönthetetlen, hogy melyik írja és orientálja a másikat. *A VHS gyermekei* által lepárolt kilencvenes évek koncentrátuma alapján ezek a megszállott, privát kánonképzési rítusok és többgenerációnyi naiv eszmélés, nyugati kultúrkörbe való beavatódás adják az évtized lényegét, szemben a mai algoritmusok által leuralt és generált közösségi platformok hálózati logikájával. Lichter ennek fényében, önkényes, de felvillanyozó prioritásai szerint bontja három nemzedékre az amerikai független rendezőket Jim Jarmuschtól Darren Aronofskyig, akiknek életművébe sűrű, de éleslátó fogalmi apparátussal (fejet hajtva még az *Armageddon* „fotogén tesztoszterondadaizmusa" [79] előtt is) és leplezetlen rajongással ugrik fejest.

A VHS formátum szentségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a könyv rámutat az akkor újnak számító mediális, terjesztési gyakorlatok és a filmművészeti irányzatok, jelen esetben a szerzői „Indiewood" rendezők kilencvenes évekbeli sikerének hatáskapcsolatára is. A téka mint a filmtörténeti lexikális tudás és újraelosztás diszkurzív tere és a mainstreammé váló geek-szubkultúra Quentin Tarantino, Kevin Smith vagy Paul Thomas Anderson alakjaival az élen kitermelte az alulról jövő, videotékában szocializálódott fenegyerek rendezők friss hollywoodi mítoszát, beemelve ezáltal a függetlenség és az öntörvényűség korszakos ethoszát a fősodorba. A kommersz tömegszórakoztatás ezen a tengelyen, ebben a sokszínű, évtizednyi pillanatban találkozott a határsértő, szubverzív és kísérletező alkotói közelítésmódokkal és a műfaji kereteket lebontó művészi víziókkal. Lichter könyvében és művészetfelfogásában ugyanez a szabadságfok,

a profizmust az amatőr lelkesedés felől zárójelező alapállás érvényesül. Rajta kívül csak kevesen tudnák olyan hitelt érdemlő magabiztossággal és komolyan gondolt önirónia val egységbe foglalni és ívben látni saját „filmfejlődésüket" (135), ahogy *A VHS gyermekei* jut el a *Reszkessetek, betörők!* felnövésnarratívájától a szerző első filmes kísérletére is óriási hatást gyakorló *Rekviem egy álomért* pusztítóan avantgárd, revelatív felismeréséig.

Christa Faust – Gary Phillips

A gyilkos tréfa

Fordította Sepsi László

Kolibri
Budapest, 2023

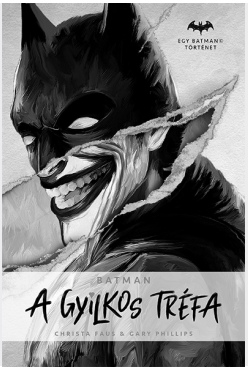

Kiss Tamás

KI NEVET A VÉGÉN?

Alan Moore és Brian Bolland 1988-ban, a képregények modern korának elején készítette el a Batman és legnagyobb ellensége, Joker kapcsolatáról szóló egyik legmeghatározóbb történetet, *A gyilkos tréfá*t, mellyel Eisner-díjat nyertek. Christa Faust és Gary Phillips azonos című regénye ezt az alkotást adaptálja.

Bár a szerzőknek ez az első magyar nyelven olvasható művük, korábban jelentek már meg DC-regények idehaza. Így a *DC-Legendák* című sorozat négy része 2020 és 2022 között (*Macskanő – Lélektolvaj*, *Wonder Woman – A háborúhozó*, *Batman – Az éjszaka rémei* és *Superman – Reménysugár*), illetve még 2017-ben a *Lois Lane: Veszélyes játék*. Ha pedig még régebbre tekintünk vissza, eszünkbe juthatnak a kilencvenes

évek Batman-könyvei (a *Batman – a denevérember* és a *Batman visszatér* című filmek adaptációi és a címével ellentétben kilenc novellát tartalmazó *Batman: 10 új történet*). Ellentétben a korábban megjelent DC-regényekkel, amelyek fiatalon, szuperhősségük elején vagy még az előtt mutatják be a címszereplőket, illetve átértelmezik azok eredettörténeteit, *A gyilkos tréfa* érezhetően azok számára íródott, akik ismerik a képregényeket. Ez a könyv ugyanis egy képregényben már létező történetet adaptál, így teljes élményt csak akkor fog nyújtani, ha az olvasó a képregényekből, a filmekből vagy a sorozatokból ismeri a DC-univerzumot és annak karaktereit.

A regényváltozat magyarul 2023 novemberében jelent meg a Kolibri Kiadónál Sepsi László fordításában. A könyv magyar változata Pataricza L. Eszter képregényfordításán alapul, akinek a magyarítását a második kiadásra átdolgozták, főleg azért, mert a korábbi változatban még magázódtak a szereplők. *A gyilkos tréfa* volt a legelső magyarul megjelent Batman-képregény, 1990 januárjában adták ki, egy hónappal a *Batman – A denevérember* című film hazai mozipremierje után. Eddig három különböző kiadó (Interprint, Kingpin és Eaglemoss) gondozásában került a hazai könyvesboltokba.

A regény cselekménye az alapanyaggal megegyezően 1988-ban játszódik, ami azért fontos, mert jelentős szerepet kap benne az internet elődjének tekinthető ARPANET. Az egyik mellékszál azt mutatja be, hogy ez kifinomult segédeszköz lesz a közeljövőben, amit fel lehet használni jó és rossz célokra is.

Mint azt a borító és a könyv fülszövege is sejteti, egy Batman-történettel állunk szemben. A könyvfedélen azonban megjelenik a főellenség, Joker is, hiszen egy tépésszerű effektnek köszönhetően egymásra montírozódik az anta- és a protagonista félprofilja. Felül Batman, és a szájnál a festővászon szakadását imitálva egy alsó rétegből látszik Joker. Fontos az arcuk közötti kontraszt: fekete és fehér, vagyis egymás ellentétei. Amint a borító ugyancsak utal rá, és a kötet szövege is többször kiemeli, Joker szinte mindig vigyorog, míg Batman szinte állandóan komor. Utóbbi csak a történet tetőpontján változik meg, amikor a főhős nevetni kezd. Mindez pedig, azzal együtt, hogy a borítón egymásra montírozva szerepelnek, arra utal, hogy a köztük levő számtalan különbség ellenére hasonlítanak is. *A gyilkos tréfá*nak talán éppen az adja a központi motívumát: a hősei szinte minden tekintetben egymás ellentétei, azonban volt az életükben egy traumatikus nap, amelyet gyökeresen másként dolgoztak fel.

A történet szerint Joker bizonyítani akarja, hogy csak egyetlen rossz nap választja el az embert attól, hogy megőrüljön. Az elméletét James Gordon rendőrparancsnokon teszteli le. Emellett megismerjük a regényből Joker eredettörténetét, és emlékeztetőt kapunk a Batmanéről is. Jokert (akinek az eredeti, bűnözővé válása előtti polgári neve egyik változatban sem derül ki, ami ismét egy különbség, mivel Bruce Wayne-nek alteregója Batman, de Joker mindig Joker) ráveszi két bűnöző, hogy segítsen nekik betörni a volt munkahelyére, az Ace Vegyipari Vállalathoz. Miközben Batman megakadályozza ezt, Joker beleesik egy vegyszerrel teli medencébe.

A történet egyik legfontosabb eleme az, hogy bemutatja Joker addig ismeretlen, bűnözés előtti életét. Azonban ezt eltérő módon teszi a regény és a képregény. Utóbbiban zseniális átkötésekkel megoldott, több részre szedett flashbackeken, Joker belső visszaemlékezésein keresztül idéződnek fel a történtek. A könyvben azonban az Arkham Elmegyógyintézet egyik orvosának, dr. Joan Lelandnek meséli el mindezt terápia közben egy Kurt Lenk nevű páciens. A kezelője kétkedve fogadja a szavait.

Itt érhető tetten a regény azon jellegzetessége, hogy értelmez is, míg a képregény az olvasóra bízza, hogy hisz-e az előzmények valóságtartalmában. Sőt, Christa Faust és Gary Phillips művének a többi fejezete is értelmez. Ez azért is szükséges, mert a könyv jócskán kibővíti a füzet történetét, hiszen az alapanyag csak 46, míg az adaptáció 340 oldalas. Ezt a szerzők kétféle módon teszik. Az egyik, hogy részletezik a történteket, a másik pedig, hogy rengeteg (nagyjából 200 oldalnyi) előzményt tesznek hozzá az alapsztorihoz. Ezen előzmények egyikében megjelenik Harleen Quinzel, az Arkham félénk, fiatal gyakornoka. Ő lesz majd Harley Quinn, aki a kilencvenes és kétezres években Joker társa volt, majd a tízes és húszas években saját képregénysorozatot, élőszereplős mozifilmeket és animációs sorozatot is kapott. Addigra megszakította toxikus kapcsolatát Jokerrel, és Méregcsókkal társult. „Valójában Jokert nem igazán érdekelték a nők. Persze arra jók voltak, hogy kieressze velük a gőzt – némelyikükkel szívesebben, mint a többivel –, de ha társaságra vágyott, ott voltak a hangok a fejében" (235).

A dolog pikantériája, hogy az eredeti történet megjelenésekor, 1988-ban még nem létezett Harley Quinn karaktere, aki először 1992-ben, a *Batman* című animációs sorozatban jelent meg, képregényben azonban csak 1993-ban debütált. Viszont az adaptáció írásának idején már ismert, sőt népszerű karakternek számított. A képregényből nem derül

ki pontosan, hogyan szökött meg Joker az Arkhamból, így az íróknak lehetőségük volt arra, hogy ezt bemutassák, és ide is be tudták illeszteni Harleen Quinzel alakját.

A 2018-ban íródott adaptációnak 30 év előnye van az eredeti történettel szemben, mert a szerzők és az olvasók már ismerik a folytatást. A történet egyik legjelentősebb eleme, amikor Joker lelövi otthonában Barbara Gordont csak azért, hogy fájdalmat okozzon az apjának, James Gordonnak. A golyó eltalálja a lány gerincét, és ennek következményeként addigi alteregója, Batgirl meghal. Ironikus módon nem a harctéren, hanem az otthonában. Később azonban a kerekesszékbe kényszerülő Barbara az Orákulum nevű hősként visszatér. A könyvből megtudhatjuk, hogy milyen nehezen küzd meg a lány Batgirl elvesztésével. A továbblépésben a támadáskor jelen levő Zach segít neki.

Zach egy egyetemista informatikus, akit Joker maga mellé állít, hogy rögzítse és küldje el Gotham összes számítógépére azt, ahogyan megsebesíti, majd pedig meztelenre vetkőzteti a lányt. Az ő szemén keresztül látjuk, amikor Joker rálő Barbarára. Zach nem tud a terv részleteiről, ám amikor rájön, mi folyik itt, volna rá módja, hogy megakadályozza, de nincs hozzá elég mersze. Később a könyv Barbara szemszögére vált, és így mutatja be a lány szenvedéseit.

A James Gordonra váró megpróbáltatásokat belső nézőpontból tárják elénk az írók. Ez sokkal részletesebb és meghatóbb, mint a képregényben, ahol kívülről láthatjuk a fizikai és mentális kínzását, és a gondolatait sem ismerjük meg. A tetőpont Batman és Joker újabb összecsapása, amit érthetünk a szemléletmódok harcaként is, illetve akként, hogy van-e értelme a világnak és az életnek, vagy az egész csak egy nagy vicc. *A gyilkos tréfa* ezzel a mély gondolatiságával emelkedik ki az átlagos szuperhőstörténetek közül. A csata végét viszont James Gordon szemszögéből látjuk, így nem tudjuk, hogy mi jár a küzdőfelek fejében, ahogyan ez a képregényben sem derül ki.

A regény Joker bűnét fokozza azáltal, hogy a Barbara elleni merényletet eljuttatja a város számítógépeire – ez az eredeti történetből hiányzik. Christa Faust és Gary Phillips ezzel az epizóddal mintha görbe tükröt tartana a mai társadalom felé, hiszen eszünkbe juthat róla a bosszúpornó jelensége. „Gondolatban máris előretekert, elképzelte a technológia hosszú távú következményeit, egy olyan jövőt, amelyben nemcsak az volt lehetséges, hogy előre felvett pornófilmeket nézzenek, hanem akár kapcsolatot is létesíthetnének az élőben előadó lányokkal – interaktív szexműsor otthon, a négy fal között" (263).

Fontos mellékszál a regényben Batmannek és Batgirlnek a nevetőpor nevű drog felszámolására tett törekvése. A nevetőpor abból a vegyszerből készült, ami Jokert létrehozta, de amíg Joker be van zárva, addig más bűnözők terjesztik. A Maxie Zeusszal és Antonio Piton Palmaresszel folytatott harcok leírásából azonban nemcsak a gonosztevőket ismerjük meg, hanem Batgirlt is. A regénynek ennyi lehetősége van bemutatni őt, szemben a képregénnyel, hiszen ebben a médiumban már több évtized óta szerepelt. A könyvben már a kezdetektől ott lebeg Barbara felett Damoklész kardja. Olyan bűnözőkkel harcol, akik nem riadnak vissza attól, hogy megöljék, illetve többször meg is sérül. Azonban az eredeti történet ismerői számára ezek a harcok súlytalanok, mivel tudják, hogy Joker lövéséig nem éri komolyabb veszély.

A képregény kapott egy DVD-re készült felnőtt animációs filmfeldolgozást 2016-ban Sam Liu rendezésében a Warner Bros. Animation stúdióban, a DC Universe Animated Original Movies részeként. Ebben a változatban a jelenbe helyezték a cselekményt, amire főként a technológiai fejlettségből következtethetünk – például okostelefonokat használnak. A regényhez hasonlóan az animáció is tartalmaz egy mellékszálat azért, hogy bemutassa a nézőknek Barbara Gordont és alteregóját, Batgirlt. Noha az eredeti műben épp csak feltűnnek, a két adaptációban nagyobb szerepet kapnak.

Az animációs változatban Batman és Batgirl kapcsolata bonyolult, nem pusztán a könyvben megjelenő mentor-diák kötelék, hiszen utóbbi vonzalmat is érez hőstársa iránt. Ezen kapocs miatt Joker akaratlanul is (mivel nem tudja, hogy Barbara Gordon titkos alteregója Batgirl) hasonló szenvedést okoz Batmannek, mint James Gordonnak. Összességében az animációs változat valamelyest közelebb áll az eredeti műhöz, mint a regény.

A könyv alkalmas arra, hogy kezdete legyen egy több regényből álló sorozatnak, mert az egyik legismertebb Batman-történetet adaptálja. A magyar változat hűen követi az eredetéül szolgáló képregény korábban megjelent fordítását, viszont a későbbi történeteknél érdemes lenne jobban odafigyelni az elírásokra és félregépelésekre, amikből *A gyilkos tréfá*ban akadt néhány. A hátsó borítón megjelenő két címlaptervezet sejteti, hogy a kiadó az *Őrült Szerelm*et és a *Baglyok Bíróságá*t is tervezi magyarul megjelentetni, amely kötetek az angol nyelvű változatban is követték a szóban forgó művet. Ha azonban valami oknál fogva mégsem készülne el a két beharangozott megjelenés, *A gyilkos tréfá*ról akkor is elmondható, hogy a kultikus képregény egy, az animációs változatnál jobban kidolgozott adaptációja marad.

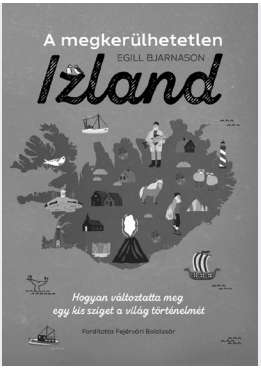

Egill Bjarnason

A megkerülhetetlen Izland

Fordította Fejérvári Boldizsár

Figura
Budapest, 2023

Máté Mónika

IZLAND, A VILÁG FORMÁLÓJA

Hogyan változtatta meg egy kis sziget a világ történelmét alcímmel jelent meg Egill Bjarnason *A megkerülhetetlen Izland* című könyve 2023-ban, a Figura Könyvkiadó gondozásában. A kötet számos aspektuson keresztül igyekszik bemutatni, hogy a kis és elszigetelt Izland milyen hatással volt a globális történelem alakulására. A szerző nemcsak történelmi eseményeken, hanem nyelvén és kultúráján keresztül is bizonyítja, hogyan formálta a világot a hazája, és miként vált napjainkig inspirálóvá a művészet, az irodalom és a társadalomtudományok számos területén. A könyv, bár nem teljesen mentes a kliséktől, amelyek egy átlagos közép-európai ember fejében élnek Izlandról – például a vad tájak és magányos vikingek romantikus képei –, ám sikerül messze túllépnie ezeken.

Bjarnason kilenc fejezetben, kronológiai sorrendben tárja elénk Izland történelmét; minden korból kiemelve egy-egy jelentős eseményt vagy jelenséget, amely az országot a világtörténelem színpadára helyezte. Az első fejezetek az izlandi történelem korai időszakát dolgozzák fel, bemutatva a legkorábbi telepesek érkezését, akik a zord és érintetlen tájon leltek otthonra. A vikingek – akik a mai kor emberének szinte mitikus figurákká váltak – nemcsak Grönland, hanem Észak-Amerika felfedezésében is kulcsszerepet játszottak. Több navigációs módszerük és leleményességük messze meghaladta a kort, amelyben éltek. Ezen

túlmenően az író érzékletesen tárja elénk, hogyan őrizte meg az izlandi nép saját kulturális örökségét. A sagák, amelyek a kereszténység térhódítása idején születtek, nemcsak az északi mitológia fenntartásában játszottak kulcsszerepet, hanem olyan modern írók művészetére is hatással voltak, mint J. R. R. Tolkien vagy George R. R. Martin.

A kötetben feltűnik számos izgalmas személyiség, akiknek igencsak egyedi az életútja. Megismerhetjük például Guðrið Þorbjarnardóttir történetét, aki ötszáz évvel Kolumbusz előtt eljutott Észak-Amerikába, és ott világra hozta az első európai származású gyermeket. Továbbá az első demokratikus úton választott női államfőről, Vigdís Finnbogadóttirról is olvashatunk, aki a nemek közötti egyenlőség zászlóvivőjévé vált. Az ő alakja nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Izland ma is világelsőnek számít a társadalmi egyenlőség terén.

Ahogy a későbbi fejezetekben haladunk a jelen felé, számos érdekességet megtudhatunk, például arról, hogy a II. világháború gazdasági fellendülést hozott Izlandnak, mivel a katonai jelenlét megnövelte a keresletet a helyi termékek és szolgáltatások iránt, valamint jelentős infrastrukturális fejlesztéseket is eredményezett. Izland formálisan megőrizte semlegességét, de a háborús helyzet közvetve előkészítette a terepet a sziget 1944-es függetlenségének kikiáltásához, amikor hivatalosan elszakadt Dániától. A hidegháború időszakában pedig Izland adott otthont egy nagyon fontos diplomáciai eseménynek, az 1972-es sakkvilágbajnokságnak, ami a kor politikai klímáját tekintve szimbolikus jelentőségűvé vált.

Bjarnason részletesen bemutatja a sziget természeti adottságait is. Az Izlandot formáló vulkáni tevékenység nemcsak a tájat, hanem a világpolitikát is jelentősen befolyásolta. A Laki vulkán kitörésének következményei például túllépték a sziget határait: Európa éghajlatára is kihatottak, éhínséget idézve elő, amely közvetve hozzájárult a francia forradalom kitöréséhez. Az egyedi adottságokat mi sem mutatja jobban, mint hogy a NASA az izlandi vulkanikus tájat választotta a holdra szállás előtti gyakorlatozás helyszínéül. Ez nem csupán érdekesség, hanem bizonyíték arra, hogy a sziget különleges földrajzi adottságai globális fontossággal bírnak. A szigeten számos gejzír és hőforrás található. A híres Strokkur gejzír, amely néhány percenként kitör, a turisták kedvelt célpontja, azonban a természet e csodái a geotermikus aktivitásnak köszönhetően az ország energiaellátásában is fontos szerepet játszanak. Természetesen nem mehetünk el szó nélkül Izland egyik legnagyobb természeti látványossága mellett sem, ez pedig az

északi fény, más néven az Aurora Borealis, amely minden évben turisták tízezreit vonzza a szigetre.

Izland kulturális identitásában kulcsszerepe van a nyelvnek. Figyelemre méltók a megőrzésére tett törekvések: ma is szinte változatlan formában őrzi a középkori skandinávot, a szigetország elkülönültsége így nemcsak kulturális különlegesség, hanem egyfajta időutazás lehetőségét is megadja az odalátogatóknak. A nyelv egyediségét és a nyelvhasználók sajátos hozzáállását a szerző a következő példával szemlélteti: az izlandi nyelv kevés jövevényszót használ, így a telefon helyett (amit sok nyelv hasonló alakban átvett) egy nagyon régi szavukat, a „sími"-t használják, amely eredetileg „hosszú fonalat" jelentett. Az izlandi nyelv körüli viták – például a modernizáció és a hagyományőrzés kérdése – jól mutatják a társadalomban zajló mélyebb konfliktusokat, például az angolszász hatások befolyásának elfogadását vagy elutasítását.

Természetesen Izlandnak is szembe kell néznie a jelen problémáival. Gyönyörű tájai és egyedi kultúrája évek óta vonzza a turistákat, ami egyrészt nagyban fellendíti az ország gazdaságát, másrészt viszont az ilyen mértékű érdeklődés mellett nagyon nehéz megőrizni a természet érintetlenségét és a sziget csodás környezeti adottságait. Ezzel együtt a globalizáció sem kerüli el az országot. Annak ellenére, hogy az infrastruktúra és a kommunikáció robbanásszerű fejlődése számos előnnyel jár a sziget számára, kulturális értékeik megőrzése is nehezebb feladattá vált.

Már a bevezetőben feltűnik Bjarnason rendkívül jó stílusa. Pont olyan, mint ahogyan ő is jellemzi az izlandi embereket: közvetlen. A történelmi eseményeket számos helyen tálalja humorral a szerző. Személyes anekdotái, az izlandi népre és egyben saját magára is reflektáló folyamatos önirónia könnyed és szórakoztató olvasnivalót biztosítanak. Bjarnason nagyon jó érzékkel egyensúlyoz a helyenként már-már szatirikus humor, az abszurditás és az általános érvényű komikus elemek között, anélkül, hogy az olvasó azt érezné, a sok viccelődés a tartalom rovására megy. A könyv nagy erényei közé tartozik, hogy a különböző társadalmi és politikai folyamatokat a maguk komplexitásában mutatja be, miközben nem terheli az olvasókat nyers adatokkal és száraz tényekkel. Az olvasás további megkönnyítése érdekében a kötetet a belső borítókon térképekkel látták el, amelyek nemcsak dekoratívak, hanem rendkívül praktikusak is, hiszen segítségükkel az olvasó könnyebben

eligazodhat Izland földrajzában, anélkül, hogy le kellene tennie az olvasnivalót.

Bjarnason könyve egyszerre izgalmas és informatív, ezzel egyensúlyt teremtve az ismeretterjesztés és a szórakoztatás között. *A megkerülhetetlen Izland* bátran ajánlható mindazoknak, akik a történelem iránt érdeklődnek, de azoknak is, akik kulturális utazásra vágynak, és szeretnének megismerni egy igazán inspiráló országot. Izland a szerző szemüvegén keresztül többé nem csupán egy távoli, rideg sziget, hanem egy dinamikus és kreatív közösség, amely időről időre nagy hatással van a világra.

REPERTÓRIUM

2024. szeptember–október

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2024. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2024. 3.
Alföld, 2024. 9., 10.
Bárka, 2024. 4., 5.
Confessio, 2024. 3.
Credo, 2024. 3.
Élet és Irodalom, 2024. szeptember 6., szeptember 13., szeptember 20., szeptember 27., október 4., október 11., október 18., október 25., október 31.
Forrás, 2024. 9., 10.
Helikon (Kolozsvár), július 10., július 25.
Hitel, 2024. 9., 10.
Irodalmi Jelen, 2024. 9., 10.
Jelenkor, 2024. 9., 10.
Kalligram (Pozsony), 2024. 9., 10.
Kortárs, 2024. 9., 10.
Látó (Marosvásárhely), 2024. 8–9., 10.
Liget, 2024. 9., 10.
Magyar Napló, 2024. 9., 10.
Pannon Tükör, 2024. 3., 4.
Székelyföld (Csíkszereda), 2024. 9., 10.
Tiszatáj, 2024. 10.
Várad (Nagyvárad), 2024. 7., 8–9., 10.
Vigilia, 2024. 9., 10.

Vers

1. Acsai Roland: *Alkaiosz darabokban.* = Jelenkor, 9/973. p.
2. Acsai Roland: *Csigaházy-örvény.* = Vigilia, 10/921. p.
3. Acsai Roland: *Új folyamokra.* = Vigilia, 10/921. p.
4. Ádám Tamás: *Fiatalon.* = Agria, 3/33. p.
5. Ádám Tamás: *Fonnyadt almák.* = Agria, 3/33. p.
6. Ádám Tamás: *A harangozó.* = Agria, 3/33. p.
7. Ady Edina: *Elbukott királynő.* = Pannon Tükör, 3/42. p.
8. Ady Edina: *Erózió* = Pannon Tükör, 3/42. p.
9. Áfra János: *Az áradó várakozás.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 17. p.
10. Áfra János: *Egy ifjú a szűzanyához.* = Vigilia, 10/908. p.
11. Áfra János: *Kivezetés a dolgok birodalmából.* = Tiszatáj, 10/3. p.
12. Áfra János: *Megtisztulás és más elhalasztott lehetőségek.* = Tiszatáj, 10/4–5. p.
13. Áfra János: *Memóriafal.* = Vigilia, 10/908. p.
14. Áfra János: *Rendeltetés szerint.* = Jelenkor, 9/940. p.
15. Áfra János: *Szervezetlen kérdések kórusa.* = Kalligram, 10/61–62. p.
16. Áfra János: *Tágul, szűköl.* = Jelenkor, 9/940–941. p.
17. Ágh István: *Búcsú megmentőmtől.* = Hitel, 10/16–17. p.
18. Ágh István: *Előcentenárium.* = Hitel, 10/13–15. p.
19. Agóts Mátyás: *cú chullain.* = Pannon Tükör, 4/75. p.
20. Agóts Mátyás: *a szerapeum eleste.* = Pannon Tükör, 4/76. p.
21. Aknay Tibor: *Emléksorok.* = Várad, 8–9/56. p.
22. Aknay Tibor: *Esti kérdés.* = Várad, 8–9/57. p.
23. Aknay Tibor: *Négysoros.* = Várad, 8–9/57. p.
24. Aknay Tibor: *Június.* = Várad, 8–9/56. p.
25. Aknay Tibor: *Véletlen sorok.* = Agria, 3/244. p.
26. Ambrus József: *mátrix jegyében.* = Agria, 3/39. p.
27. Ambrus József: *pihenőben.* = Agria, 3/40. p.
28. Ambrus József: *születésem tragédiája.* = Agria, 3/38. p.
29. Ambrus József: *tollhegyen a panasz.* = Agria, 3/40. p.
30. Ambrus József: *virágzás a sötétnek.* = Agria, 3/39. p.
31. Babiczky Tibor: *Carlo Roelli.* = Élet és Irodalom, október 25. 17. p.
32. Babiczky Tibor: *Claudio Magris.* = Mozgó Világ, 9/15. p.
33. Babiczky Tibor: *A földmérők és a tenger.* = Élet és Irodalom, október 25. 17. p.
34. Babiczky Tibor: *Ioannisz, a költő.* = Élet és Irodalom, október 25. 17. p.
35. Babiczky Tibor: *Jan Morris Trieszttben.* = Mozgó Világ, 9/15. p.
36. Babiczky Tibor: *Periandrosz.* = Mozgó Világ, 9/15. p.
37. Babiczky Tibor: *Régi mesterek.* = Mozgó Világ, 9/16. p.
38. Babiczky Tibor: *Szentek élete.* = Élet és Irodalom, október 25. 17. p.
39. Babiczky Tibor: *A vadludak.* = Élet és Irodalom, október 25. 17. p.
40. Bagoly Andrea: *Csend.* = Irodalmi Jelen, 9/118. p.
41. Bagoly Andrea: *Délibáb.* = Irodalmi Jelen, 9/119. p.
42. Bagoly Andrea: *Rabok.* = Irodalmi Jelen, 9/120. p.
43. Bagoly Andrea: *Tejút.* = Irodalmi Jelen, 9/119. p.
44. Bagoly Andrea: *Ünnep.* = Irodalmi Jelen, 9/118. p.
45. Balajthy Ferenc: *Nem a versből éltem.* = Agria, 3/298. p.
46. Balázs F. Attila: *A fa.* = Hitel, 10/55. p.
47. Balázs F. Attila: *gyónás.* = Hitel, 10/55. p.
48. Balla Zsófia: *Szakállas férfi portréja.* = Jelenkor, 10/1057–1059. p.
49. Balogh Endre: *Húr.* = Alföld, 9/23. p.
50. Balogh Endre: *Rétegrend.* = Élet és Irodalom, október 18. 14. p.
51. Balogh Endre: *Szeizmológia.* = Alföld, 9/22–23. p.
52. Balogh Endre: *temetetlen.* = Élet és Irodalom, október 18. 14. p.
53. Balogh Ferenc: *ajándék.* = Agria, 3/234. p.
54. Balogh Ferenc: *dimindium saeculum.* = Agria, 3/235. p.
55. Balogh Ferenc: *Egyedül.* = Agria, 3/233. p.
56. Balogh Ferenc: *Éjjel-nappal.* = Agria, 3/233. p.
57. Balogh Ferenc: *Experientia.* = Agria, 3/234. p.
58. Balogh Ferenc: *Homlokomon kezed.* = Agria, 3/234. p.
59. Balogh Ferenc: *idill.* = Agria, 3/234. p.

60. Balogh Ferenc: *Mez-telenül.* = Agria, 3/234. p.
61. Balogh Ferenc: *Nagyszülők.* = Agria, 3/235. p.
62. Balogh Ferenc: *„Qui amant…"* = Agria, 3/233. p.
63. Balogh Ferenc: *Vágy és ígéret.* = Agria, 3/233. p.
64. Bánfalvi Samu: *Dal a mezteleségről.* = Jelenkor, 9/974–975. p.
65. Bánfalvi Samu: *Kidobós.* = Jelenkor, 9/975. p.
66. Bank Róbert: *Az az egy sárga levél.* = Pannon Tükör, 4/45. p.
67. Bank Róbert: *Nem értem.* = Pannon Tükör, 4/44. p.
68. Bank Róbert: *Rövid értekezés a hit és a hitetlenség hasznáról az elmúlás küszöbén.* = Pannon Tükör, 4/42–43. p.
69. Bank Róbert: *Seholisten.* = Pannon Tükör, 4/43–44. p.
70. Bánkövi Dorottya: *Kikopott ég.* = Bárka, 4/22–23. p.
71. Bánkövi Dorottya: *Sziget és matrac.* = Bárka, 4/23. p.
72. Bánkövi Dorottya: *Üveggolyók biliárdasztalon.* = Bárka, 4/22. p.
73. Bebők Sára: *Norvég ünnep.* = Pannon Tükör, 4/64. p.
74. Bebők Sára: *Városi legenda.* = Pannon Tükör, 4/64. p.
75. Becsy András: *A legyőzhetetlen.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 14. p.
76. Becsy András: *Mosógép.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 14. p.
77. Benő Attila: *(Apokrif).* = Helikon, július 25. 18. p.
78. Benő Attila: *(Arkhimédész).* = Helikon, július 25. 18. p.
79. Benő Attila: *(Csoportos álom).* = Helikon, július 25. 18. p.
80. Benő Attila: *(A másként látás adománya).* = Helikon, július 25. 18. p.
81. Benő Attila: *(Zongoraest emléke).* = Helikon, július 25. 18. p.
82. Berka Attila: *Narancslikőr-paradicsom.* = Pannon Tükör, 4/33–36. p.
83. Bíró József: *Embernek (?) születtek.* = Agria, 3/241–251. p.
84. Bocsik Balázs: *egy kifejezetten alanyi vers a kötetem végére.* = Kalligram, 10/35–38. p.
85. Borbíró Bíborka: *Földmű.* = Forrás, 9/9. p.
86. Borbíró Bíborka: *Halotti tor.* = Forrás, 9/7. p.
87. Borbíró Bíborka: *Rege a csodaszarvasról.* = Forrás, 9/8. p.
88. Borsodi L. László: *Amikor megindulnak a lovak.* = Székelyföld, 9/41–42. p.
89. Borsodi L. László: *Csendünkben tapos.* = Bárka, 4/20. p.
90. Borsodi L. László: *Készülődés.* = Székelyföld, 9/40–41. p.
91. Borsodi L. László: *Két bolygó.* = Székelyföld, 9/40. p.
92. Borsodi L. László: *Lehulló fölösleg.* = Székelyföld, 9/42–43. p.
93. Borsodi L. László: *Párhuzamos halál.* = Bárka, 4/20. p.
94. Borsodi L. László: *Tertia die.* = Bárka, 4/21. p.
95. Both Balázs: *Anyák napja.* = Credo, 3/77. p.
96. Both Balázs: *Aszkéta.* = Hitel, 9/47. p.
97. Both Balázs: *A Bak jegyében.* = Hitel, 9/46. p.
98. Both Balázs: *Dante: Inferno.* = Credo, 3/80. p.
99. Both Balázs: *Elalvás előtt.* = Credo, 3/77. p.
100. Both Balázs: *Fiam 18. születésnapjára.* = Credo, 3/78. p.
101. Both Balázs: *Gázláng (1944).* = Credo, 3/81. p.
102. Both Balázs: *Hagyaték.* = Credo, 3/78. p.
103. Both Balázs: *Hirosimai gyerek verse.* = Credo, 3/81. p.
104. Both Balázs: *A kő, a víz, a szél.* = Magyar Napló, 10/27. p.
105. Both Balázs: *Monológ egy kőfal előtt.* = Hitel, 9/46. p.
106. Both Balázs: *Nárcisz születése.* = Credo, 3/79. p.
107. Both Balázs: *Római nő dala.* = Hitel, 9/47. p.
108. Both Balázs: *Seneca.* = Credo, 3/79. p.
109. Both Balázs: *Széchenyi.* = Magyar Napló, 10/27. p.
110. Both Balázs: *Villon utolsó imája.* = Hitel, 9/47. p.
111. Both Balázs: *Weöres-improvizáció.* = Credo, 3/80. p.
112. Bödecs László: *Féligazság.* = Pannon Tükör, 3/69–70. p.
113. Bödecs László: *Olajág.* = Pannon Tükör, 3/70–71. p.
114. Böszörményi Zoltán: *Borostyán reggelek.* = Várad, 8–9/14. p.
115. Böszörményi Zoltán: *A dezertőr.* = Várad, 8–9/14. p.

116. Böszörményi Zoltán: *Kopernikusz.* = Irodalmi Jelen, 10/3. p.
117. Böszörményi Zoltán: *Örömteremtés.* = Irodalmi Jelen, 9/3. p.
118. Böszörményi Zoltán: *Savas éjjelek.* = Várad, 8–9/13. p.
119. Böszörményi Zoltán: *Szárnysuhanás a talpalatnyi hely felett.* = Irodalmi Jelen, 10/3. p.
120. Böszörményi Zoltán: *Szent Kristóf.* = Várad, 8–9/13. p.
121. Böszörményi Zoltán: *A szó gravitációs ereje.* = Várad, 8–9/14. p.
122. Brecsók Blanka: *Lázár.* = Pannon Tükör, 4/63. p.
123. Buda Ferenc: *Meta.* = Forrás, 9/3–4. p.
124. Czilli Aranka: *Józanság.* = Várad, 7/30. p.
125. Czilli Aranka: *Netflix.* = Várad, 7/29. p.
126. Czilli Aranka: *Tárgyak.* = Várad, 7/29–30. p.
127. Csáji László Koppány: *Az álmodó Isten.* = Irodalmi Jelen, 9/36. p.
128. Csáji László Koppány: *A hitek anatómiája.* = Irodalmi Jelen, 9/35. p.
129. Csáji László Koppány: *Töprengés.* = Irodalmi Jelen, 9/35–36. p.
130. Csák Gyöngyi: *Aki a rózsát.* = Agria, 3/290. p.
131. Csák Gyöngyi: *Arra tartanék.* = Agria, 3/290. p.
132. Csák Gyöngyi: *Egyes szám harmadik személyben.* = Agria, 3/291. p.
133. Csák Gyöngyi: *Erkélyjelenet.* = Agria, 3/291. p.
134. Csák Gyöngyi: *Lázálmok.* = Agria, 3/290. p.
135. Csáki Botond Benjámin: *eljön majd az ő akarata.* = Pannon Tükör, 4/71. p.
136. Csáki Botond Benjámin: *a felejtés erény.* = Pannon Tükör, 4/72–73. p.
137. Csáki Botond Benjámin: *merre megy az aki nem megy sehova?* = Pannon Tükör, 4/73–74. p.
138. Csáky Károly: *Ipoly-parti füzek.* = Agria, 3/292. p.
139. Csáky Károly: *Köszöntő helyett.* = Agria, 3/292. p.
140. Csáky Károly: *Levélféle helyett.* = Agria, 3/293. p.
141. Csávossy György: *Szárnybontásra.* = Várad, 7/3. p.
142. Csávossy György: *Tavasz Váradon.* = Várad, 7/4. p.
143. Csehy Zoltán: *Alkalmi asclepiadicumok Fried István 90. születésnapjára.* = Kalligram, 10/6. p.
144. Csehy Zoltán: *Boethius olvasása közben.* = Kalligram, 10/4. p.
145. Csehy Zoltán: *Dér.* = Forrás, 10/4. p.
146. Csehy Zoltán: *Könnyű tollpihe száll.* = Kalligram, 10/5. p.
147. Csehy Zoltán: *Tavasz az Appalache-hegységben.* = Kalligram, 10/5. p.
148. Csehy Zoltán: *Tél.* = Forrás, 10/3. p.
149. Csiki László: *Jelképek.* Levél az erdőn túlra. = Látó, 10/110. p.
150. Csillag Tamás: *Hazáig követnek.* = Bárka, 5/14. p.
151. Csizmadia Bodza Réka: *Húsvét.* = Pannon Tükör, 4/59. p.
152. Csizmadia Bodza Réka: *ti leányok.* = Pannon Tükör, 4/60. p.
153. Csizmadia Bodza Réka: *torzó.* = Pannon Tükör, 4/59–60. p.
154. Csongor Andrea: *Adjuk meg a módját.* = Liget, 9/158–159. p.
155. Csongor Andrea: *Felszállnak-e a lepkéim.* = Liget, 10/27–28. p.
156. Csontos Márta: *Agymosás.* = Várad, 8–9/70. p.
157. Csontos Márta: *Baljós jelek.* = Várad, 8–9/70–71. p.
158. Csontos Márta: *Cantare volo et cantari volo.* = Agria, 3/297. p.
159. Csontos Márta: *A félelem breviáriumából.* = Agria, 3/296. p.
160. Csontos Márta: *A harag hét pohara.* = Agria, 3/295. p.
161. Csontos Márta: *Keverési arány.* = Hitel, 9/70. p.
162. Csontos Márta: *Egy magányos kerekeskút monológja.* = Várad, 8–9/71–72. p.
163. Csontos Márta: *Nem szól a cenzor.* = Hitel, 9/69–70. p.
164. Csontos Márta: *A végítélet iróniája.* = Irodalmi Jelen, 10/84. p.
165. Dávid Péter: *Anya és apa.* = Bárka, 4/50. p.
166. Dávid Péter: *Ecce homo.* = Bárka, 5/12. p.
167. Dávid Péter: *Intelmek.* = Bárka, 4/50–51. p.
168. Dávid Péter: *Legdrágább.* = Bárka, 4/51. p.
169. Dávid Péter: *Üvöltés.* apa és anya tűnődnek a gyerek fölött, hogy az miért ordít. = Bárka, 4/49–50. p.
170. Deák Botond: *dD. aspergeres.* = Alföld, 10/22. p.

171. Deák Botond: *Hideg napok.* = Alföld, 10/22. p.
172. Deák Botond: *A kikötő.* = Alföld, 10/22. p.
173. Debreczeny György: *aki a kabátot kigondolta.* = Bárka, 4/48. p.
174. Debreczeny György: *az elágazó ösvények kertjében.* = Bárka, 4/47. p.
175. Debreczeny György: *szálljon villamosra a Farkasrét felé.* = Várad, 7/44–45. p.
176. Dér András: *csak úgy ruhástul.* = Bárka, 4/38. p.
177. Dér András: *ima.* = Bárka, 4/39. p.
178. Dér András: *A legsötétebb nap.* = Bárka, 4/38. p.
179. Diény-Haszmann Árpád: *Falvédő.* = Székelyföld, 9/36–38. p.
180. Diény-Haszmann Árpád: *Könnyed nyári szonett.* = Székelyföld, 9/39. p.
181. Diény-Haszmann Árpád: *A marosi sürgősségi kórház felé az út mentén.* = Székelyföld, 9/38–39. p.
182. Domján Gábor: *Mérlegház.* = Jelenkor, 9/972. p.
183. Endrey-Nagy Ágoston: *Bízni a megporzókban.* = Alföld, 9/28–29. p.
184. Endrey-Nagy Ágoston: *Devon.* = Alföld, 9/28. p.
185. Endrey-Nagy Ágoston: *Egy mondat a medúzákról.* = Helikon, július 25. 13. p.
186. Endrey-Nagy Ágoston: *Kőrisbogár.* = Helikon, július 25. 13. p.
187. Endrey-Nagy Ágoston: *Nárcisszusz figyelme.* = Kalligram, 9/17–18. p.
188. Endrey-Nagy Ágoston: *Pálmák, fekete.* = Kalligram, 9/16–17. p.
189. Endrey-Nagy Ágoston: *A pásztormejnó dala.* = Helikon, július 25. 13. p.
190. Eszteró István: *Gaudeamus.* (egy osztálytalálkozóra). = Várad, 8–9/40–41. p.
191. Eszteró István: *Halotti beszédes.* = Helikon, július 10. 18. p.
192. Eszteró István: *Harc poetica.* = Helikon, július 10. 18. p.
193. Eszteró István: *Hipotézis.* = Várad, 8–9/41. p.
194. Eszteró István: *Holdkóros kor.* = Helikon, július 10. 18. p.
195. Eszteró István: *Zsoltárkönyv.* = Várad, 8–9/39. p.
196. Falcsik Mari: *A bántalmazás szabályai.* = Vigilia, 9/819. p.
197. Falcsik Mari: *Magasabb az.* = Vigilia, 9/819. p.
198. Fancsali Kinga: *mégsem költözünk el apámtól.* = Pannon Tükör, 3/43. p.
199. Fancsali Kinga: *rossz csillag alatt.* = Pannon Tükör, 3/43–44. p.
200. Farkas Arnold Levente: *az áruló.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
201. Farkas Wellmann Éva: *Szanatóriumi emlékvázlatok.* = Bárka, 5/5–6. p.
202. Fecske Csaba: *Bacchus.* = Irodalmi Jelen, 9/12. p.
203. Fecske Csaba: *Égi hordó.* = Irodalmi Jelen, 9/11. p.
204. Fecske Csaba: *Fejszecsattogtatás.* = Tiszatáj, 10/42–43. p.
205. Fecske Csaba: *Gyerekkor.* = Agria, 3/51. p.
206. Fecske Csaba: *Ha már nem vagy itt.* = Agria, 3/53. p.
207. Fecske Csaba: *Kis porcelánedény.* = Agria, 3/54. p.
208. Fecske Csaba: *Lucához.* = Agria, 3/53. p.
209. Fecske Csaba: *Őszi éjjel.* = Agria, 3/54. p.
210. Fecske Csaba: *Parázs.* = Agria, 3/51. p.
211. Fecske Csaba: *Pincében.* = Irodalmi Jelen, 9/11. p.
212. Fecske Csaba: *A prés mellett.* = Irodalmi Jelen, 9/13. p.
213. Fecske Csaba: *Szerteszét.* = Agria, 3/55. p.
214. Fecske Csaba: *Találkozás.* = Agria, 3/51. p.
215. Fecske Csaba: *Az út vége.* = Tiszatáj, 10/43. p.
216. Fecske Csaba: *Vénasszonyok nyara.* = Agria, 3/52. p.
217. Fecske Csaba: *Virág.* = Liget, 10/21–22. p.
218. Fehér Renátó: *Derkovics Gyula bal keze.* = Pannon Tükör, 3/61–62. p.
219. Fehérvári Judit, M.: *A csodákat összegyűjtöttem az éjjel.* = Várad, 10/35–36. p.
220. Fehérvári Judit, M.: *[A csodákat összegyűjtöttem az éjjel].* = Agria, 3/31–32. p.
221. Fehérvári Judit, M.: *éjszaka – koromsötét – álom – hó.* = Várad, 10/36–37. p.
222. Fehérvári Judit, M.: *A nyolcadik nemlét éved siratódala.* = Agria, 3/29–30. p.
223. Fehérvári Judit, M.: *Testamentum.* = Agria, 3/28–29. p.
224. Fehérvári Judit, M.: *Testamentum.* = Várad, 10/37–38. p.
225. Fekete Richárd: *Dóri igéi.* = Jelenkor, 9/938–939. p.
226. Fekete Vince: *Fémtüskék.* = Látó, 10/5–7. p.
227. Fellinger Károly: *Fényözön.* = Vigilia, 9/818. p.
228. Fellinger Károly: *Szálka.* = Vigilia, 9/818. p.
229. Ferencz Mónika: *Azulejo.* = Látó, 10/13–15. p.

230. Ferencz Mónika: *A nappal feljegyzései.* = Látó, 10/15–16. p.
231. Filip Tamás: *Egyetlen.* = Helikon, július 25. 7. p.
232. Filip Tamás: *Együtt-hajnal.* = Helikon, július 25. 7. p.
233. Filip Tamás: *Hotel Severus.* = Helikon, július 25. 7. p.
234. Filip Tamás: *Indulás.* = Helikon, július 25. 7. p.
235. Filip Tamás: *A te néped.* = Helikon, július 25. 7. p.
236. Filip Tamás: *Tizenkilenc sor egy arnóti kertbe.* = Agria, 3/97. p.
237. Filip Tamás: *Változat boldogságra.* = Helikon, július 25. 7. p.
238. Filip Tamás: *Versek a hajnali házban.* = Helikon, július 25. 7. p.
239. Fodor Balázs: *Árvízmentesítés és folyószabályozás.* = Alföld, 10/16–18. p.
240. Fodor Balázs: *Csendül.* = Kalligram, 10/52. p.
241. Fodor Balázs: *Harmadik ismeretlen.* = Kalligram, 10/53. p.
242. Fodor Balázs: *Napüdvözlet.* = Kalligram, 10/52. p.
243. Fodor Balázs: *Válságok tengere.* = Kalligram, 10/51. p.
244. Gáll Csilla: *Vissza.* = Székelyföld, 10/45–46. p.
245. Garai Bálint: *Monokróm.* = Tiszatáj, 10/44. p.
246. Géczi János: *Arról, hogy két hullám között milyen a csönd.* = Tiszatáj, 10/9. p.
247. Géczi János: *Befejezés, két megjegyzésből.* Ugróvágás, [Versciklus]. = Forrás, 9/25. p.
248. Géczi János: *Égnéző. Murternél.* = Pannon Tükör, 4/25–26. p.
249. Géczi János: *Hat versszak, tájképpel és férfiakkal.* = Tiszatáj, 10/8. p.
250. Géczi János: *Közbevetett vers.* Ugróvágás, [Versciklus]. = Forrás, 9/22–23. p.
251. Géczi János: *Rigó. Törött tolóajtóbra.* = Pannon Tükör, 4/25. p.
252. Géczi János: *Vers, hosszabban, ugróvágással.* Ugróvágás, [Versciklus]. = Forrás, 9/23–24. p.
253. Géczi János: *Vers, rövid módon.* Ugróvágás, [Versciklus]. = Forrás, 9/21. p.
254. G[éher]. István László: *Az eskü.* = Forrás, 9/5. p.
255. G[éher]. István László: *A láda.* = Tiszatáj, 10/6. p.
256. G[éher]. István László: *Megzavart reggeli.* = Forrás, 9/6. p.
257. G[éher]. István László: *Védelem helyett.* = Tiszatáj, 10/7. p.
258. G[éher]. István László: *A zászló.* = Tiszatáj, 10/6–7. p.
259. Gergely Ágnes: *Soha többé.* = Alföld, 9/3. p.
260. Gerevich András: *Hangetetés.* = Alföld, 10/25–26. p.
261. Gökhan, Ayhan: *Növények és állatok.* = Credo, 3/22. p.
262. Gökhan, Ayhan: *Vőlegényért, menyasszonyért.* = Credo, 3/23. p.
263. Gömöri György: *Apám nem várt meg.* = Bárka, 4/8. p.
264. Gömöri György: *Eresztevényi emlék.* = Kortárs, 10/103. p.
265. Gömöri György: *Keserű tavasz.* = Pannon Tükör, 4/16. p.
266. Gömöri György: *Ottlik-mondatok 1956-ról.* = Kortárs, 10/103. p.
267. Gömöri György: *Sorok a kőről meg a vízről.* = Bárka, 4/8. p.
268. Gömöri György: *Unokám a közszereplő.* = Bárka, 4/9. p.
269. Győri László: *A vers mostanában.* = Magyar Napló, 9/37. p.
270. Gyukics Gábor: *az álarcos lovas.* = Élet és Irodalom, október 11. 14. p.
271. Gyukics Gábor: *a fehérség megeszi a fényt.* = Bárka, 4/25. p.
272. Gyukics Gábor: *függőhíd.* = Élet és Irodalom, október 11. 14. p.
273. Gyukics Gábor: *a gomba tápláléka.* = Élet és Irodalom, október 11. 14. p.
274. Gyukics Gábor: *nem áll meg kettő az egyben.* = Bárka, 4/24. p.
275. Gyukics Gábor: *süllyessz el.* = Bárka, 4/25. p.
276. Handó Péter: *Axióma.* [1.] = Agria, 3/289. p.
277. Handó Péter: *Axióma.* [2.] = Agria, 3/289. p.
278. Handó Péter: *Felnövés.* = Agria, 3/289. p.
279. Handó Péter: *Hadgyakorlat.* = Agria, 3/289. p.
280. Handó Péter: *Megrendelt jövő.* = Agria, 3/289. p.
281. Hegedűs Gyöngyi: *[ahogy Mann a férfivá érett Józsefet].* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 14. p.
282. Hegedűs Gyöngyi: *szoba, kilátással.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 14. p.
283. Homa János: *Intelmek.* = Agria, 3/254. p.
284. Homa János: *Itt, a végén.* = Agria, 3/254. p.

285. Homa János: *Jób köszönetet mond mindenért.* = Agria, 3/255. p.
286. Horváth Florencia: *Amazonit.* = Credo, 3/104. p.
287. Horváth Florencia: *Kezek.* = Pannon Tükör, 3/59–60. p.
288. Horváth Florencia: *Saját tüzükben.* = Pannon Tükör, 3/58–59. p.
289. Iancu Laura: *Átlátások.* = Bárka, 4/29. p.
290. Iancu Laura: *Elkerül és elkísér.* = Magyar Napló, 10/4. p.
291. Iancu Laura: *Evilági rettenet.* = Magyar Napló, 10/4. p.
292. Iancu Laura: *Hervay-gyász.* = Bárka, 4/30. p.
293. Iancu Laura: *Napjainkról mesélek neked.* = Bárka, 4/29. p.
294. Illyés Gyula: *Óda a törvényhozóhoz.* = Várad, 8–9/3–5. p.
295. Jancsó Ágnes: *Képtelen kegyelem.* = Credo, 3/34–35. p.
296. Jánosa Eszter: *Áthullani az estén.* = Forrás, 10/6. p.
297. Jánosa Eszter: *Fekete-fehér fado.* = Forrás, 10/5. p.
298. Jánosa Eszter: *Termékenység.* = Forrás, 10/5. p.
299. Jász Attila: *Amikor te magad vagy a hely.* = Bárka, 4/32. p.
300. Jász Attila: *A kép ötödik sarka.* = Bárka, 4/31. p.
301. Jász Attila: *A kép ötödik sarka.* = Kortárs, 9/16–18. p.
302. Jász Attila: *Részletek egy fáradt angyal önéletrajzából.* = Pannon Tükör, 3/35–36. p.
303. Jász Attila: *Tücskök villanyfényben.* = Bárka, 4/31–32. p.
304. Jenei Gyula: *Titánok, hétköznapok.* = Élet és Irodalom, október 18. 17. p.
305. Jeney Anna: *Az öreg ház.* = Irodalmi Jelen, 10/149–150. p.
306. Juhász Pál: *Tolom magam.* = Agria, 3/256. p.
307. Juhász Pál: *A vers megírja magát.* = Agria, 3/256. p.
308. Juhász Róbert: *Gyöngysor.* = Székelyföld, 10/77. p.
309. Juhász Róbert: *Peremvidék.* = Székelyföld, 10/76. p.
310. Juhos-Kiss János: *Aki az ördöggel cimborált.* = Agria, 3/226. p.
311. Juhos-Kiss János: *Ámen.* = Agria, 3/227. p.
312. Juhos-Kiss János: *A barbár emberek.* = Agria, 3/226. p.
313. Juhos-Kiss János: *De gustibus.* = Várad, 8–9/78. p.
314. Juhos-Kiss János: *Hóemberek hógolyóznak a Holdról.* = Várad, 8–9/79. p.
315. Juhos-Kiss János: *Jóval Kosztolányi Dezső után.* = Várad, 8–9/77–78. p.
316. Juhos-Kiss János: *Kánikulában.* = Várad, 8–9/77. p.
317. Kalász László: *Színt vallok a szelekkel.* = Agria, 3/121. p.
318. Kalász László: *Végtelen rét havában.* = Agria, 3/119–120. p.
319. Kállai Katalin: *Alma.* = Liget, 10/17–20. p.
320. Kamondy Imre: *Fekete mennyország.* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
321. Kamondy Imre: *Hőség a gangon.* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
322. Kamondy Imre: *Vajon hová mennek?* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
323. Kapecz Zsuzsanna: *A kallódás isteneihez.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
324. Kapecz Zsuzsanna: *Nem tudom, mi vár rám.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
325. Kapecz Zsuzsanna: *Téli mese.* = Élet és Irodalom, október 4. 17. p.
326. Karafiáth Orsolya: *(A bepöccent Dionüszosz).* Az Óda. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
327. Karafiáth Orsolya: *(A hasonmás).* Az Óda. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
328. Karafiáth Orsolya: *(Köd).* Az Óda. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
329. Karafiáth Orsolya: *(Az odú).* Az Óda. = Élet és Irodalom, szeptember 20. 17. p.
330. Katona Kálmán: *Két part között.* = Agria, 3/224. p.
331. Katona Kálmán: *A kísértő álma.* = Agria, 3/225. p.
332. Katona Kálmán: *Legenda.* = Agria, 3/225. p.
333. Katona Kálmán: *Október.* = Agria, 3/224. p.
334. Katona Kálmán: *Virágének.* = Agria, 3/224. p.
335. Kelemen Erzsébet: *Fényesedjetek.* = Agria, 3/132. p.
336. Kelemen Erzsébet: *Fohász Nagy Gáspárért.* = Agria, 3/130–132. p.
337. Kelemen Erzsébet: *Getszemáni magány.* = Agria, 3/129. p.
338. Kelemen Erzsébet: *A Hortobágyon.* = Agria, 3/130. p.

339. Kelemen Erzsébet: *Két kezem kezedben.* = Agria, 3/126–127. p.
340. Kelemen Erzsébet: *Participáció.* = Agria, 3/128. p.
341. Kelemen Erzsébet: *Széttépett gyolcs.* = Agria, 3/129. p.
342. Kelemen Erzsébet: *Vigasznyitó ének.* = Agria, 3/139. p.
343. Kemény István: *A Beauvais-i Szent Péter katedrális.* = Vigilia, 10/907. p.
344. Kemény István: *Bolygóság.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
345. Kemény István: *Az egyrészt–másrészt dalok.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
346. Kemény István: *Elégséges érettségi.* = Alföld, 9/3. p.
347. Kemény István: *Gyerekzsivaj.* = Vigilia, 10/907. p.
348. Kemény István: *Honvágy.* = Alföld, 9/6. p.
349. Kemény István: *Hűségeskü.* = Alföld, 9/3–4. p.
350. Kemény István: *Jó farkasok.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
351. Kemény István: *A Káröröm Világnapja.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
352. Kemény István: *Műholdak zápora.* = Vigilia, 10/907. p.
353. Kemény István: *Nyelvtudása.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
354. Kemény István: *Összeveszés az ifjúsággal.* = Alföld, 9/5. p.
355. Kemény István: *Rongy.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
356. Kemény István: *Spontán összeverődött tömeg a pokol kapujánál.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
357. Kemény István: *Válasz érzelmi zsaroló „De hát miért nem…?" típusú kérdésre.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 17. p.
358. Keresztesi József: *János vitéz.* Második fejezet. = Jelenkor, 10/1097–1099. p.
359. Keszthelyi György: *Az arc csontjai mögött.* = Székelyföld, 9/79. p.
360. Keszthelyi György: *Futóárok.* = Székelyföld, 9/77–78. p.
361. Keszthelyi György: *Magamra bíztalak.* = Székelyföld, 9/78. p.
362. Király László: *Al. Nyezvanov: Válasz (igazi vers helyett) sosem érkező levélre.* = Székelyföld, 9/6–9. p.
363. Király László: *(Be)vallomás.* = Székelyföld, 9/5–6. p.
364. Kiss Dávid: *Doppler-hatás.* = Kalligram, 9/31. p.
365. Kiss Dávid: *Eprek.* = Kalligram, 9/32. p.
366. Kiss Judit Ágnes: *Carnivor.* = Mozgó Világ, 10/28. p.
367. Kiss Judit Ágnes: *Gyümölcsfa.* = Mozgó Világ, 10/28. p.
368. Kiss Judit Ágnes: *Húsz.* = Mozgó Világ, 10/27. p.
369. Kiss Judit Ágnes: *Kertész.* = Mozgó Világ, 10/29. p.
370. Kiss Judit Ágnes: *Az öreg haver.* = Mozgó Világ, 10/29–30. p.
371. Kiss Ottó: *Lieb Mihály.* = Bárka, 5/9. p.
372. Kocsis Klára: *liliomos.* = Hitel, 10/74. p.
373. Kocsis Klára: *zaci.* = Hitel, 10/73. p.
374. Kókai János: *A halottak kapujának hívása.* = Credo, 3/24. p.
375. Kókai János: *Templomok galaxisa.* = Credo, 3/25. p.
376. Kollár Árpád: *Nád.* Ha föllobban. Ártér, tarvágás. = Magyar Napló, 9/24. p.
377. Konczek József: *Az iparőr dala.* = Agria, 3/241. p.
378. Konczek József: *Születés napóra.* = Agria, 3/241. p.
379. Korpa Tamás: *Tranzakciók (I).* = Alföld, 10/27–29. p.
380. Kovács István: *Autóstoppos ballada a hatvanas évekből.* = Magyar Napló, 9/9–11. p.
381. Kovács-Kovács Máté: *Hajnika.* Arcképcsarnok. [Versciklus]. = Bárka, 4/42. p.
382. Kovács-Kovács Máté: *Juli.* Arcképcsarnok. [Versciklus]. = Bárka, 4/41. p.
383. Kovács-Kovács Máté: *Kálmánné.* Arcképcsarnok. [Versciklus]. = Bárka, 4/40–41. p.
384. Kovács-Kovács Máté: *Kinga.* Arcképcsarnok. [Versciklus]. = Bárka, 4/41. p.
385. Kovács-Kovács Máté: *Krisztián.* Arcképcsarnok. [Versciklus]. = Bárka, 4/40. p.
386. Krolikowski Lehoczky Lilian: *A fogyasztó.* Aki még vasárnapi gyerek sem lehet [Versciklus]. = Pannon Tükör, 4/56. p.
387. Krolikowski Lehoczky Lilian: *Galléros gyík.* Aki még vasárnapi gyerek sem lehet [Versciklus]. = Pannon Tükör, 4/55. p.
388. Krolikowski Lehoczky Lilian: *Hab a tortán.* Aki még vasárnapi gyerek sem lehet [Versciklus]. = Pannon Tükör, 4/56. p.
389. Kukorelly Endre: *Szent Kereszt.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
390. Kukorelly Endre: *Túl finom.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
391. Kulin Borbála: *A feltámadás matematikája.* = Magyar Napló, 10/11. p.

392. Kupihár Rebeka: *deutsche bank.* = Alföld, 9/18. p.
393. Kupihár Rebeka: *ezt a férfit tudnám szeretni.* = Alföld, 9/19–20. p.
394. Kupihár Rebeka: *girl in grün.* = Jelenkor, 10/1094. p.
395. Kupihár Rebeka: *intimissimi in aeternum.* = Jelenkor, 10/1094. p.
396. Kupihár Rebeka: *Jézusnak öltöztem.* = Jelenkor, 10/1093. p.
397. Kupihár Rebeka: *mennyi keserve és fáradozása.* = Alföld, 9/18–19. p.
398. Kupihár Rebeka: *szimmetria.* = Alföld, 9/17. p.
399. Kustos Júlia: *A játék sora.* = Pannon Tükör, 3/67–68. p.
400. Kustos Júlia: *Könnyed séta.* (Alanyiság III.) = Pannon Tükör, 3/64–65. p.
401. Kustos Júlia: *Ó, mennyire…* = Pannon Tükör, 3/66–67. p.
402. Kuti József: *Halott voltam.* = Agria, 3/230. p.
403. Kuti József: *Már nem tudok.* = Agria, 3/228. p.
404. Kuti József: *A semmi dalama.* = Agria, 3/229. p.
405. Kuti József: *Vajon a szív.* = Agria, 3/228. p.
406. Kuti József: *Vajon az ártatlanság.* = Agria, 3/230. p.
407. Kürti László: *bérlők.* = Magyar Napló, 9/45. p.
408. Kürti László: *gyógyulás.* = Mozgó Világ, 10/30–31. p.
409. Kürti László: *látkép.* = Magyar Napló, 9/45. p.
410. Kürti László: *vinni a batyut.* = Mozgó Világ, 10/31. p.
411. Lackfi János: *Nem menekülök.* = Alföld, 10/23–25. p.
412. Lady Constance Chatterley: *Lady Chatterley álmodik.* = Mozgó Világ, 9/14. p.
413. Lady Constance Chatterley: *Lady Chatterley családja.* = Mozgó Világ, 9/12–13. p.
414. Lajtos Nóra: *nyáridő.* = Irodalmi Jelen, 9/44. p.
415. Lanczkor Gábor: *Mintha az értelem.* = Alföld, 9/20–21. p.
416. Lanczkor Gábor: *Vesék.* = Alföld, 9/21–22. p.
417. Lanczkor Gábor: *A vörös hattyú.* = Alföld, 9/20. p.
418. Lázár Balázs: *Hallom.* = Magyar Napló, 10/30–31. p.
419. Léka Géza: *Rémálom.* = Hitel, 9/33. p.
420. Léka Géza: *A távirat.* = Hitel, 9/33. p.
421. Lennert-Móger Tímea: *Belső láz.* = Irodalmi Jelen, 9/70–71. p.
422. Lennert-Móger Tímea: *Defektus.* = Irodalmi Jelen, 9/71–72. p.
423. Lennert-Móger Tímea: *Kódolt-tan.* = Irodalmi Jelen, 9/70. p.
424. Lennert-Móger Tímea: *(R)égi nyár.* = Irodalmi Jelen, 9/69. p.
425. Lesitóth Csaba: *Hívatlan.* = Credo, 3/46–49. p.
426. Lesitóth Csaba: *Kártyajáték gránitlapokkal.* = Credo, 3/51–53. p.
427. Lesitóth Csaba: *Manó.* = Credo, 3/50. p.
428. Lezsák Sándor: *Az erzsébeti temetőben.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/3. p.
429. Lezsák Sándor: *A Kalauz megérkezett.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/4. p.
430. Lezsák Sándor: *Kalauz vakvágányon.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/5. p.
431. Lezsák Sándor: *Látható többség.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/4. p.
432. Lezsák Sándor: *Levél Angliába.* = Magyar Napló, 10/9–10. p.
433. Lezsák Sándor: *Üzenet.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/5. p.
434. Lezsák Sándor: *Várom a Kalauzt.* Azonnali versek órája. = Hitel, 10/3. p.
435. Lipcsei Márton: *Bűvölet.* = Várad, 8–9/49. p.
436. Lipcsei Márton: *Mindhiába.* = Várad, 8–9/50. p.
437. Lipcsei Márton: *Mozdulatlanság.* = Várad, 8–9/49. p.
438. Lipcsei Márton: *Úton.* = Várad, 8–9/48. p.
439. Lipcsei Márton: *A világ reflexei.* = Várad, 8–9/48. p.
440. Lőcsei Anna: *Az agyam kiöntve.* = Pannon Tükör, 4/65–68. p.
441. Lőrincz P. Gabriella: *Biztató.* = Irodalmi Jelen, 10/51. p.
442. Lövétei Lázár László: *Bevezetés: 1,1-3.* Szervraktár. = Székelyföld, 10/10. p.
443. Lövétei Lázár László: *Lobbisták az égben: 32,1-13.* Szervraktár. = Alföld, 10/3–4. p.
444. Lövétei Lázár László: *Nagypéntektől pünkösd napjáig: 33,1-4.* Szervraktár. = Alföld, 10/4–5. p.
445. Lövétei Lázár László: *Vaskohó: 35,1-7.* Szervraktár. = Székelyföld, 10/10–11. p.
446. Lövétei Lázár László: *A vas szara I.: 36,1-9.* Szervraktár. = Székelyföld, 10/11–12. p.

447. Lövétei Lázár László: *A vas szara II.: 37,1–8.* Szervraktár. = Székelyföld, 10/12. p.
448. Lövétei Lázár László: *Vértelen túlvilág: 34,1–7.* Szervraktár. = Alföld, 10/4. p.
449. Lukács Flóra: *Meltemi.* = Vigilia, 9/822–823. p.
450. Magyari Barna: *Egy.* = Agria, 3/232. p.
451. Magyari Barna: *A fény Veled mosdik.* = Agria, 3/231. p.
452. Magyari Barna: *Mondatait hordom.* = Agria, 3/232. p.
453. Magyari Barna: *Rímes rege önmagamról.* = Agria, 3/231. p.
454. Mahler-Fürj Katalin: *Létezem.* = Agria, 3/243. p.
455. Mahler-Fürj Katalin: *Szonett a csodapillangóhoz.* = Agria, 3/242. p.
456. Makáry Sebestyén: *A háttérzajból.* = Helikon, július 10. 14. p.
457. Makáry Sebestyén: *A háttérzajból.* (részletek). = Kalligram, 9/47–48. p.
458. Makáry Sebestyén: *A háttérzajból.* (részletek). = Látó, 10/57–58. p.
459. Makó Ágnes: *Bűjócska.* = Liget, 10/4–5. p.
460. Makó Ágnes: *Cukor.* = Liget, 9/171–173. p.
461. Makó Ágnes: *Fapofa.* = Liget, 10/25–26. p.
462. Makó Ágnes: *Ne félj.* = Liget, 10/65–66. p.
463. Malejkó Norbert: *Hospice.* = Vigilia, 10/911. p.
464. Marno János: *Mi a kérdés.* = Alföld, 9/38. p.
465. Marno János: *Mintha álmodnád.* = Alföld, 9/37. p.
466. Marno János: *A régi dolgok.* = Alföld, 9/37–38. p.
467. Marno János: *Szentjóby 80.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 17. p.
468. Marno János: *Szívem, ez csak egy százlábú.* = alföld, 9/38–39. p.
469. Márton Károly: *Arcomat kezdem.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/44. p.
470. Márton Károly: *Büszke a hal.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/44. p.
471. Márton Károly: *Csuparánc.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/45. p.
472. Márton Károly: *Derűs mosoly.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/43. p.
473. Márton Károly: *Dilemma.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/44. p.
474. Márton Károly: *Fából készült.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/45. p.
475. Márton Károly: *A haragom…* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/44. p.
476. Márton Károly: *Jégcsap cseppen.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/45. p.
477. Márton Károly: *Malac röfög.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/45. p.
478. Márton Károly: *Száraz ágon.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/43. p.
479. Márton Károly: *Szólni akartam.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/43. p.
480. Márton Károly: *Varjú károg.* Cseppek a tengerből. = Várad, 10/43. p.
481. Méhes Károly: *Augusztus.* = Jelenkor, 10/1091. p.
482. Méhes Károly: *Hófehér karosszéria.* = Jelenkor, 10/1091. p.
483. Méhes Károly: *Megáll az idő?* = Vigilia, 9/811. p.
484. Méhes Károly: *Őszi szék.* = Jelenkor, 10/1092–1093. p.
485. Méhes Károly: *Régi szemüvegek.* = Jelenkor, 10/1092. p.
486. Mészáros Gábor: *Kitörési pont.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 17. p.
487. Mihály Csilla, B.: *Alkonyég.* = Várad, 8–9/63. p.
488. Mihály Csilla, B.: *Csillagtestű.* = Confessio, 3/45. p.
489. Mihály Csilla, B.: *Dicstelen este.* = Várad, 8–9/61. p.
490. Mihály Csilla, B.: *Heti szakasz.* = Confessio, 3/46. p.
491. Mihály Csilla, B.: *Ki gyújt ma fényt?* = Várad, 8–9/62. p.
492. Mihály Csilla, B.: *Nyári keringő.* = Várad, 8–9/61. p.
493. Mihály Csilla, B.: *Pedig.* = Confessio, 3/45. p.
494. Mihály Csilla, B.: *Sebvers.* = Várad, 8–9/62. p.
495. Mihály Csilla, B.: *Úgy éltünk.* = Várad, 8–9/63. p.
496. Miklós Nóra: *plasztikszerelem.* = Helikon, július 25. 14. p.
497. Miklós Nóra: *szívcsönd.* = Helikon, július 25. 14. p.
498. Mirtse Zsuzsa: *Női érték.* = Irodalmi Jelen, 10/37–38. p.
499. Molnár Illés: *Lassú tűz.* = Vigilia, 10/919. p.
500. Molnár Illés: *Mögötted Egyiptom, tenger a bőröd alatt.* = Vigilia, 10/920. p.
501. Molnár Illés: *Pangea.* = Vigilia, 10/919. p.
502. Molnár Krisztina Rita: *Arany sisakban.* = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.
503. Molnár Krisztina Rita: *Kis, szomorú dal.* = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.

504. Molnár T. Eszter: *Esettanulmány No XVII.* Tudós nők ciklusból. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 17. p.
505. Molnár T. Eszter: *Hasadás.* Tudós nők ciklusból. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 17. p.
506. Molnár T. Eszter: *A tartósításról beszélnünk kellene.* Tudós nők ciklusból. = Élet és Irodalom, szeptember 6. 17. p.
507. Nagy Attila: *Őszi kék.* = Székelyföld, 9/10–13. p.
508. Nagy Benedek Máté: *Pinokkió valódi testre vágyik.* = Pannon Tükör, 4/58. p.
509. Nagy Benedek Máté: *Testrész.* = Pannon Tükör, 4/57. p.
510. Nagy Zalán: *fáradt vers.* = Helikon, július 25. 16. p.
511. Nagypál István: *Távcső.* = Irodalmi Jelen, 9/49. p.
512. Novák Valentin: *Bukott bukolika.* = Magyar Napló, 10/32. p.
513. Nyerges Gábor Ádám: *poétikai merengések holdfényben.* = Alföld, 10/13–15. p.
514. Ocsovai Ferenc: *Este a falun.* = Agria, 3/253. p.
515. Oláh András: *érvénytelenítve.* = Bárka, 4/34. p.
516. Oláh András: *fóbiák.* = Kortárs, 9/30. p.
517. Oláh András: *hiánytalanul.* = Bárka, 4/33. p.
518. Oláh András: *kontraszt nélkül.* = Pannon Tükör, 3/48. p.
519. Oláh András: *korrupt idő.* = Hitel, 10/47–48. p.
520. Oláh András: *monori rekviem.* = Hitel, 10/47. p.
521. Oláh András: *[most mindenki].* = Helikon, július 25. 10. p.
522. Oláh András: *örökös függésben.* = Bárka, 4/34. p.
523. Oláh András: *pirkadat.* = Helikon, július 25. 10. p.
524. Oláh András: *próbaterem.* = Pannon Tükör, 3/48. p.
525. Oláh András: *rések az időn.* = Hitel, 10/48. p.
526. Oláh András: *többes szám első személy.* = Kortárs, 9/30–31. p.
527. Oláh András: *túszok vagyunk.* = Pannon Tükör, 3/49. p.
528. Oláh András: *új lélegzet.* = Kortárs, 9/31. p.
529. Oláh József: *fakassz.* = Várad, 10/25. p.
530. Oláh József: *hangtalan.* = Várad, 10/28–29. p.
531. Oláh József: *helyesen.* = Várad, 10/25. p.
532. Oláh József: *kettő.* = Várad, 10/26. p.
533. Oláh József: *Kikelet.* = Várad, 10/29. p.
534. Oláh József: *lejtőn megállni.* = Várad, 10/29. p.
535. Oláh József: *mondikáló.* = Várad, 10/27–28. p.
536. Oláh József: *Sablonos.* = Várad, 10/25. p.
537. Oláh József: *Utolsó.* = Várad, 10/26–27. p.
538. Oláh József: *Vacsora-muzsika.* = Várad, 10/28. p.
539. Orosz István: *Hazatérés.* = Credo, 3/12–14. p.
540. Orosz Margit: *Védtelenül.* = Agria, 3/294. p.
541. Ősi Anna: *Fénylő hegyek.* = Alföld, 10/11–12. p.
542. Ősi Anna: *túloldalt nem folytatódik.* = Alföld, 10/12. p.
543. Papp Attila Zsolt: *Elrejtjük lapjaink közé.* = Székelyföld, 10/7–9. p.
544. Papp Attila Zsolt: *Halott ember lova.* = Székelyföld, 10/5–7. p.
545. Papp-Sebők Attila: *Nem különbözöm* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
546. Papp-Sebők Attila: *Nincs mit magyaráznom.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
547. Papp-Sebők Attila: *Nincs teendő.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
548. Pásztor Andrea: *Elhárított vágy a fantázia.* = Kalligram, 10/50. p.
549. Pásztor Andrea: *Tölgyerdő.* = Kalligram, 10/49. p.
550. Pataki István: *Csak nézi.* = Várad, 8–9/23–24 p.
551. Pataki István: *felszólamlás a mindennapok rendjén.* = Várad, 8–9/22–23. p.
552. Pataki István: *szülőföld.* = Várad, 8–9/21. p.
553. Pavlovics Gitta: *Félerdő.* = Pannon Tükör, 4/69. p.
554. Pavlovics Gitta: *szoba, esti rituálé.* = Pannon Tükör, 4/70. p.
555. Pavlovics Gitta: *Zárttértárlat.* = Pannon Tükör, 4/69. p.
556. Pethő Lorand: *Erdély. csak egy nyári éjszaka.* = Irodalmi Jelen, 9/59. p.
557. Pethő Lorand: *(ezek csak mondatok szavak).* = Irodalmi Jelen, 9/61. p.
558. Pethő Lorand: *[láthatatlanul].* = Irodalmi Jelen, 9/60. p.
559. Pethő Lorand: *Létgyakorlat.* = Irodalmi Jelen, 9/59. p.

560. Petőcz András: *Alig.* Öregember-szonettek. = Élet és Irodalom, október 25. 14. p.
561. Petőcz András: *Beteg.* Öregember-szonettek. = Élet és Irodalom, október 25. 14. p.
562. Petőcz András: *Hőség.* Öregember-szonettek. = Élet és Irodalom, október 25. 14. p.
563. Petőcz András: *Az idő.* Öregember-szonettek. = Élet és Irodalom, október 25. 14. p.
564. Petrőczi Éva: *Évforduló.* = Confessio, 3/65–66. p.
565. Petrőczi Éva: *Szokatlan angliai utazás.* Köszönet két staffordshire-i kistányérnak. = Credo, 3/64. p.
566. Posta Marianna: *Egynyelv.* = Élet és Irodalom, október 18. 17. p.
567. Posta Marianna: *Gyönyörködés.* = Élet és Irodalom, október 18. 17. p.
568. Posta Marianna: *Köszönöm.* = Élet és Irodalom, október 18. 17. p.
569. Posta Marianna: *Vákuum helyett.* = Élet és Irodalom, október 18. 17. p.
570. Radnai István: *dinnyehéj és palackposta.* = Tiszatáj, 10/40–41. p.
571. Radnai István: *park és parkoló.* = Tiszatáj, 10/41. p.
572. Radnai István: *szagok és illatok.* = Tiszatáj, 10/40. p.
573. Rónay György: *Az infarktus félálmai.* = Vigilia, 10/922. p.
574. Rumpler György: *Nem mozdítható.* = Hitel, 10/39–41. p.
575. Sándor József: *Egy hölgy a padon.* = Agria, 3/252. p.
576. Simon Adri: *Midlife love.* = Látó, 10/77–78. p.
577. Sípos Anna: *Lelkem a lelkükért.* = Agria, 3/41–42. p.
578. Sípos Anna: *A megbékélt lélek.* = Agria, 3/42. p.
579. Sípos Anna: *Nem ok nélkül.* = Agria, 3/41. p.
580. Sopsits Árpád: *Egy atya emlékére.* = Vigilia, 10/918. p.
581. Sütő Csaba András: *hang.* = Kortárs, 9/46–47. p.
582. Sütő Csaba András: *Kezdet.* = Kortárs, 9/45–46. p.
583. Szabados Attila: *Az egyik kedvenc saját versem.* = Jelenkor, 10/1096. p.
584. Szabados Attila: *A világ legjobb keresztrejtvénye.* = Jelenkor, 10/1095. p.
585. Szabó Attila: *Együtt fonnyadok vele.* = Liget, 10/71–72. p.
586. Szabó Attila: *Vákuum.* = Liget, 10/44–45. p.
587. Szabó Imola Julianna: *fogadni.* = Pannon Tükör, 3/25–26. p.
588. Szabó Imola Julianna: *lenni.* = Pannon Tükör, 3/24–25. p.
589. Szabó Imola Julianna: *megfogadni.* = Pannon Tükör, 3/27–28. p.
590. Szabó T. Anna: *MQ.* = Élet és Irodalom, október 11.17. p.
591. Szamosvári Bence: *Mint lapályon vedlő huszárok.* = Látó, 10/37–38. p.
592. Szamosvári Bence: *Az optometrista előléptetése.* = Látó, 10/39–40. p.
593. Szamosvári Bence: *A szellemirtók átadják a stafétabotot.* = Látó, 10/40. p.
594. Szamosvári Bence: *Világkiállítás.* = Látó, 10/37. p.
595. Székely Szabolcs: *Játék két legófiguráival.* = Pannon Tükör, 3/54. p.
596. Székely Szabolcs: *Petőfi Sándor a Tiszánál.* = Pannon Tükör, 3/53. p.
597. Székely Szabolcs: *Válasz egy év végi körkérdésre.* = Pannon Tükör, 3/54. p.
598. Székelyhidi Zsolt: *Édesítő.* = Irodalmi Jelen, 10/67. p.
599. Székelyhidi Zsolt: *Egyenes.* = Magyar Napló, 9/18. p.
600. Székelyhidi Zsolt: *Éj–nap.* = Székelyföld, 10/78–79. p.
601. Székelyhidi Zsolt: *Érvelések.* = Irodalmi Jelen, 10/61–62. p.
602. Székelyhidi Zsolt: *Kettős.* = Irodalmi Jelen, 10/63–64. p.
603. Székelyhidi Zsolt: *Másod.* = Magyar Napló, 9/18. p.
604. Székelyhidi Zsolt: *Mézes.* = Irodalmi Jelen, 10/68–69. p.
605. Székelyhidi Zsolt: *Torzsa.* = Irodalmi Jelen, 10/63–64. p.
606. Szénási Miklós: *Nem mindig tudom.* = Hitel, 9/54. p.
607. Szénási Miklós: *Váratlan fordulat.* = Hitel, 9/53. p.
608. Szente B. Levente: *Halk szavú emberek.* = Agria, 3/22. p.
609. Szente B. Levente: *Történetek.* = Agria, 3/23. p.
610. Szente B. Levente: *Vizuáliák.* = Agria, 3/20–22. p.
611. Szijj Márton: *Arisztaész aranyverse.* = Kalligram, 9/41–43. p.

612. Szilágyi Ferenc Hubart: *Álmodni jó.* = Várad, 7/21. p.
613. Szilágyi Ferenc Hubart: *Anyák napjára.* = Várad, 7/21. p.
614. Szilágyi Ferenc Hubart: *Néma vers.* = Várad, 7/22. p.
615. Szilágyi Ferenc Hubart: *Ódába foglalom.* = Várad, 7/20–21. p.
616. Szilágyi Ferenc Hubart: *Rendhagyó vizsgálat.* = Várad, 7/19–20. p.
617. Szilágyi Ferenc Hubart: *Segíts nekem!* = Várad, 7/19. p.
618. Szilágyi Máté-Sámuel: *Forest Gump a hármaskeresztnél.* = Székelyföld, 10/80. p.
619. Szilágyi Máté-Sámuel: *Jenny talárban.* = Székelyföld, 10/81. p.
620. Szövényi-Lux Balázs: *Álddmegamit.* = Credo, 3/32. p.
621. Szövényi-Lux Balázs: *Ébredő.* = Credo, 3/32. p.
622. Szövényi-Lux Balázs: *Fantázia.* = Credo, 3/30. p.
623. Szövényi-Lux Balázs: *Hajas.* = Credo, 3/31. p.
624. Szövényi-Lux Balázs: *Teaima.* = Credo, 3/32. p.
625. Tábor Ádám: *Ellipszis-tánc.* = Alföld, 10/5–6. p.
626. Tábor Ádám: *Az ingázó.* = Alföld, 10/6. p.
627. Tábor Ádám: *Vasárnap este tizenegy.* = Alföld, 10/6. p.
628. Taizs Gergő: *Arctalan gyász.* = Liget, 9/156–157. p.
629. Taizs Gergő: *Kvázi pietá.* = Liget, 10/13–14. p.
630. Taizs Gergő: *Már moccan.* = Liget, 9/154–155. p.
631. Taizs Gergő: *Monokróm lebegés.* = Liget, 10/23–24. p.
632. Taizs Gergő: *Túl nagy a csendvágy.* = Liget, 10/63–64. p.
633. Taizs Gergő: *Tükör/reflex.* = Liget, 9/32–33. p.
634. Takács Nándor: *Álomfejtés.* = Pannon Tükör, 3/55. p.
635. Takács Nándor: *Esti ima.* = Pannon Tükör, 3/56. p.
636. Takács Nándor: *Histori Domus.* = Pannon Tükör, 3/57. p.
637. Takács Nándor: *A piros Suzuki.* = Pannon Tükör, 3/56. p.
638. Takács Nándor: *Szonárok.* = Pannon Tükör, 3/55. p.
639. Takács Nándor: *Varázslatos dolgok.* = Pannon Tükör, 3/57. p.
640. Takács Zsuzsa: *Abelard és Héloïse.* = Jelenkor, 10/1060. p.
641. Takács Zsuzsa: *Body kiállítás.* = Vigilia, 10/926. p.
642. Takács Zsuzsanna: *Nyári kertekben üldögélni.* = Alföld, 10/3. p.
643. Tamás Dénes: *Ismerkedés.* = Székelyföld, 10/37. p.
644. Tamás Dénes: *J.A.-memoriter.* = Székelyföld, 10/37–38. p.
645. Tamás Dénes: *A lazac testamentuma.* = Helikon, július 25. 2–3. p.
646. Tamás Dénes: *A lélek sivataga.* = Székelyföld, 10/38–39. p.
647. Tari István: *Lentségi este.* = Várad, 7/11. p.
648. Tari István: *A piperkőc tömeggyilkos.* = Várad, 7/14–15. p.
649. Tari István: *Tarkaság kötéltánca.* (visszajáró déli rondel). = Várad, 7/12–13. p.
650. Tari István: *Üstökcibálás.* = Várad, 7/13. p.
651. Tari István: *Üzletelő kegyelet.* = Várad, 7/11–12. p.
652. Tatár Sándor: *(Haszontalan) Játszmatörés.* = Látó, 10/64–65. p.
653. Terék Anna: *Háború indul.* = Magyar Napló, 9/25. p.
654. Terék Anna: *Tabletták.* John. = Kalligram, 10/33–34. p.
655. Tolvaj Zoltán: *Vízszintesben.* = Élet és Irodalom, október 31. 17. p.
656. Tomaji Attila: *Évek.* = Magyar Napló, 9/4. p.
657. Tomaji Attila: *Most.* = Magyar Napló, 9/4. p.
658. Tompa Gábor: *Bűnbeesés.* = Székelyföld, 10/13. p.
659. Tompa Gábor: *Opera.* = Székelyföld, 10/14–15. p.
660. Tompa Gábor: *Várakozás.* = Székelyföld, 10/13–14. p.
661. Tornai Xénia: *Falanszter.* = Agria, 3/24. p.
662. Tornai Xénia: *Keresztek.* = Agria, 3/26–27. p.
663. Tornai Xénia: *A Mindenséggel ébredek.* = Agria, 3/25. p.
664. Tornai Xénia: *Tótágas.* = Agria, 3/25. p.
665. Tóth Csilla: *Haleledel.* = Bárka, 5/18. p.
666. Tóth Csilla: *Miért nem írok verset a tavaszról.* = Bárka, 5/17–18. p.
667. Tóth Kinga: *Karakterbeszédek.* A Páciens. = Pannon Tükör, 3/95. p.
668. Tóth Krisztina: *Április.* = Jelenkor, 9/937. p.

669. Tóth Krisztina: *Csomag.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
670. Tóth Krisztina: *Dinnye.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
671. Tóth Krisztina: *Félem.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
672. Tóth Krisztina: *Fesztivál.* = Jelenkor, 9/937–938. p.
673. Törő István: *Versek az őszből.* Ősz a parton. Ősz a kertben. Őszi képek. = Agria, 3/19. p.
674. Török Nándor: *A holt fák völgyében.* = Agria, 3/36. p.
675. Török Nándor: *Fa-lét.* = Agria, 3/37. p.
676. Török Nándor: *Kérdések kérdése.* = Agria, 3/37. p.
677. Török Nándor: *Egy őszi vasárnap.* = Agria, 3/34–35. p.
678. Turbók Attila: *Facebook-versek cukrászdája.* = Hitel, 9/18–19. p.
679. Turbók Attila: *Gyulai anzix.* = Hitel, 9/17. p.
680. Turbók Attila: *Láncolat.* = Hitel, 9/19–21. p.
681. Turbók Attila: *Légvételtől kifulladásig.* = Hitel, 9/15–17. p.
682. Turi Tímea: *Pomádé.* = Pannon Tükör, 3/34. p.
683. Túri Zsuzsa, A.: *Búcsúzó Galilei.* = Agria, 3/14–16. p.
684. Túri Zsuzsa, A.: *(emlék).* = Agria, 3/17. p.
685. Túri Zsuzsa, A.: *Görgey, 1849 augusztus 13, hajnali öt körül.* = Agria, 3/18. p.
686. Varga Balázs: *B.* = Székelyföld, 10/41–42. p.
687. Varga Balázs: *Feketerigó.* = Székelyföld, 10/42–43. p.
688. Varga Balázs: *Mindig a kő belsejében.* = Székelyföld, 10/40–41. p.
689. Varga Balázs: *SMS, zsoltár.* = Székelyföld, 10/43–44. p.
690. Varga László Edgár: *a püspök úr fohászkodik.* = Helikon, július 25. 9. p.
691. Várnagy Márta: *Most merre.* = Irodalmi Jelen, 10/95. p.
692. Vasas Tamás: *Halloween.* = Látó, 10/24–25. p.
693. Vasi Ferenc Zoltán: *Életszabály.* = Agria, 3/263. p.
694. Vasi Ferenc Zoltán: *Eső a szitán.* = Agria, 3/263. p.
695. Vasi Ferenc Zoltán: *Fák szelleme.* = Agria, 3/263. p.
696. Vermes Nikolett: *Halotti ágy.* = Alföld, 10/7–8. p.
697. Vermes Nikolett: *A ringben.* = Alföld, 10/7. p.
698. Vincze Bence: *nyugalom.* = Pannon Tükör, 3/63. p.
699. Vörös István: *Árnykép.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/24–25. p.
700. Vörös István: *Béke@háború.köz.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/27. p.
701. Vörös István: *Előbb-utóbb világ.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/29–30. p.
702. Vörös István: *Az eltolt élet* avagy A romantika újraindítása. = Bárka, 4/10–12. p.
703. Vörös István: *Gépies gondolatok.* = Pannon Tükör, 3/45. p.
704. Vörös István: *A gondolat-ízlés.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/27–28. p.
705. Vörös István: *Infláció.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/21–23. p.
706. Vörös István: *A kulcs.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/25–26. p.
707. Vörös István: *Levél.* = Pannon Tükör, 3/46–47. p.
708. Vörös István: *Méz.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/31. p.
709. Vörös István: *Mozdulatlanság.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/27. p.
710. Vörös István: *Ne az igazságot várd.* = Magyar Napló, 9/28. p.
711. Vörös István: *Nincs kibúvó.* = Bárka, 4/14. p.
712. Vörös István: *Omega és alfa.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/23. p.
713. Vörös István: *Rémület az év fotóitól.* = Liget, 10/15–16. p.
714. Vörös István: *Suhogás.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/19–20. p.
715. Vörös István: *Szentháromság.* [Egyetemsziget – Versciklus]. = Liget, 9/20–21. p.
716. Vörös István: *A túl nagy erényről.* = Bárka, 4/14–15. p.
717. Vörös István: *Válasz Jób könyvére.* = Bárka, 4/12–13. p.
718. Wessetzky Dániel: *Áramlat.* = Agria, 3/240. p.
719. Wessetzky Dániel: *Bartimeus.* = Agria, 3/239. p.
720. Wessetzky Dániel: *Boldog-boldogtalan dal.* = Agria, 3/240. p.
721. Wessetzky Dániel: *Érettségi utánra.* = Agria, 3/238. p.
722. Wessetzky Dániel: *Görbetükör-elégia.* = Agria, 3/238. p.
723. Wessetzky Dániel: *Ideje van.* = Agria, 3/237. p.

724. Wessetzky Dániel: *A magány és én.* = Agria, 3/237. p.
725. Wessetzky Dániel: *Október végén.* = Agria, 3/236. p.
726. Wessetzky Dániel: *Őszi skóla.* = Agria, 3/236. p.
727. Wirth Imre: *Annyi mindent vettem.* = Forrás, 10/8. p.
728. Wirth Imre: *Elszabadult tróeszközök.* = Forrás, 10/7. p.
729. Wirth Imre: *Honnan jön az éjjel?* = Forrás, 10/7–8. p.
730. Wirth Imre: *Ma este beszökik…* = Vigilia, 9/820. p.
731. Wirth Imre: *A részegség.* = Forrás, 10/8. p.
732. Wirth Imre: *Sápadt este.* = Forrás, 10/7. p.
733. Zalán Tibor: *Dante Dezső nyomában.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/5. p.
734. Zalán Tibor: *Közös élet.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/4–5. p.
735. Zalán Tibor: *maximák – vagy mégsem.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/5–6. p.
736. Zalán Tibor: *Parafrázia.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/6. p.
737. Zalán Tibor: *Talált vers – F. M. D.-től.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/4. p.
738. Zalán Tibor: *Tanácstalan.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/4. p.
739. Zalán Tibor: *Vágy.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/7. p.
740. Zalán Tibor: *Vagy csak emléknyom.* Versek a hagyatékból. [Versciklus]. = Bárka, 4/7. p.
741. Zilahi Anna: *~ és a fajok közti jótékony távolság.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/30–31. p.
742. Zilahi Anna: *A ~ és az egó testesült legyőzése.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/29. p.
743. Zilahi Anna: *A ~ kutathatósága.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/31. p.
744. Zilahi Anna: *A ~ metaforizálása.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/29–30. p.
745. Zilahi Anna: *A türelem ars poeticája.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/32. p.
746. Zilahi Anna: *Wachowski-addendum.* Psychrolutes marcidus. [Versciklus]. = Alföld, 9/32. p.
747. Zudor Boglárka: *Az agyagnő.* = Pannon Tükör, 4/29–30. p.
748. Zudor Boglárka: *A bádogférj.* = Pannon Tükör, 4/27–28. p.
749. Zudor Boglárka: *Előzetes koncepciók.* = Pannon Tükör, 4/30–32. p.
750. Zudor Boglárka: *Nincs jövő a halászoknak.* = Alföld, 9/6–8. p.
751. Zudor Boglárka: *Újíráz.* = Alföld, 9/9–10. p.
752. Zsávolya Zoltán: *Beállítás* (Az esztendő tanulságaiból). = Hitel, 10/75. p.
753. Zsávolya Zoltán: *Belőlünk élő mackók.* = Hitel, 10/77. p.
754. Zsávolya Zoltán: *Gyanított golfpálya.* = Hitel, 10/76. p.
755. Zsebők Borbála: *Másfajta ölelés.* = Pannon Tükör, 4/62. p.
756. Zsebők Borbála: *Táncodat járod.* = Pannon Tükör, 4/61. p.
757. Zsirai László: *Erősíted.* = Confessio, 3/67. p.
758. Zsirai László: *Eső kopog...* = Várad, 10/13. p.
759. Zsirai László: *Fűtés.* = Várad, 10/14. p.
760. Zsirai László: *Gondolatban…* = Confessio, 3/67. p.
761. Zsirai László: *Irányzék.* = Várad, 10/14. p.
762. Zsirai László: *Ítélet.* = Várad, 10/14. p.
763. Zsirai László: *Itt, a földön is.* = Várad, 10/13. p.
764. Zsirai László: *Közremény.* = Várad, 10/14. p.
765. Zsirai László: *Ma még és holnap is.* = Várad, 10/15. p.

Rövidprózák

766. Abafáy-Deák Csillag: *Gyom.* = Élet és Irodalom, október 25. 15. p.
767. Acsai Roland: *Az álló homokóra* avagy egyszerű történet Johannának tanulsággal vagy anélkül. = Élet és Irodalom, október 18. 15. p.
768. Ádám Szilamér: *Emlékkép egy apáról.* = Látó, 10/8–12. p.
769. Aniszi Kálmán: *Ne add fel soha!* = Confessio, 3/47–50. p.
770. Bakacsi Ernő: *Tüntetés.* = Agria, 3/197–202. p.
771. Balássy Fanni: *Itt vagy.* = Élet és Irodalom, október 31. 15. p.
772. Balássy Fanni: *Készülődés.* = Bárka, 5/15–16. p.

773. Bálity Csaba: *Aftersév.* = Élet és Irodalom, október 4. 16. p.
774. Balogh Endre: *Semmitérő történetek.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 16. p.
775. Balogh Gyöngyi: *Aranytócsa.* = Helikon, július 10. 20. p.
776. Balogh Gyöngyi: *Komód-titok.* = Helikon, július 10. 19. p.
777. Balogh Gyöngyi: *Semmi sem történik.* = Helikon, július 10. 19–20. p.
778. Balogh István: *Szélfútta szöveg Prágából.* = Hitel, 10/42–46. p.
779. Bárány László: *Tigrisek.* = Hitel, 9/22–32. p.
780. Beck Tamás: *Prédaállat.* = Alföld, 10/9–10. p.
781. Beck Zoltán: *Elöljáró beszéd.* = Jelenkor, 10/1087–1089. p.
782. Becsy András: *Fehér.* = Élet és Irodalom, október 4. 16. p.
783. Bérczes László: *Csengő.* = Pannon Tükör, 3/37–39. p.
784. Bérczes László: *Két egér.* = Pannon Tükör, 3/39–41. p.
785. Berka Attila: *Gyereksírás.* = Bárka, 4/26–28. p.
786. Boda Ábel: *Intergalaktikus Kisebbség Ombudsman.* = Pannon Tükör, 4/37–41. p.
787. Bódi Péter: *Éjszaka Prágában.* = Székelyföld, 10/16–22. p.
788. Bódi Péter: *Turbulencia.* = Irodalmi Jelen, 10/85–94. p.
789. Bodor Eszter-Hanna: *Aeterna.* = Helikon, július 10. 13. p.
790. Bodor Eszter-Hanna: *Igézés.* = Helikon, július 10. 14–15. p.
791. Böröczki Csaba: *A kabát.* = Látó, 10/59–63. p.
792. Böröczki Csaba: *Libamáj Luzette-módra.* = Pannon Tükör, 4/20–24. p.
793. Böröczki Csaba: *Vademberek.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 16. p.
794. Bruira Zsuzsa: *Az utolsó jeruzsálemi busz.* = Jelenkor, 10/1068–1073. p.
795. Czilli Aranka: *Pitypang és az erdőlakók.* = Várad, 8–9/26–37. p.
796. Csabai László: *Az aluminium virágcserép.* (hoffmannos). = Pannon Tükör, 3/13–23. p.
797. Csabai László: *Félperces novellák.* (Kiegészítés Örkényhez). = Élet és Irodalom, szeptember 6. 15. p.
798. Csobánka Zsuzsa Emese: *Csak az, ami voltál.* = Alföld, 9/11–16. p.
799. Csury Balázs: *Emigráció.* = Liget, 10/29–39. p.
800. [Darvas László] Szív Ernő: *Olvasni mindig mindenhol.* = Élet és Irodalom, szeptember 20.14. p.
801. [Darvas László] Szív Ernő: *Szerszám.* = Élet és Irodalom, október 18.14. p.
802. Demeter László: *Mitru.* = Agria, 3/208–213. p.
803. Derzsy-Ben Ond: *Szúrós tekintet kedvetlen emberektől.* = Várad, 7/63–69. p.
804. Dobó Dorottya: *Terápia.* = Helikon, július 25. 16–17. p.
805. Dobosi Bea: *Már nem.* = Liget, 10/40–43. p.
806. Dubán Kitti: *A befejezett ember.* = Élet és Irodalom, október 11. 16. p.
807. Enigma: *Ifjú szeretőm.* = Irodalmi Jelen, 9/45–48. p.
808. Erdői-Juhász Ágnes: *A faun.* = Élet és Irodalom, október 11.16. p.
809. Fábián Judit: *Balgaság.* = Várad, 10/32–33. p.
810. Fábián Judit: *Disztorzió.* = Várad, 10/33–34. p.
811. Fábián Judit: *Markológép.* = Várad, 10/31–32. p.
812. Fábián Tibor: *Alattam némán hömpölyög a Duna.* = Várad, 8–9/67–68. p.
813. Fábián Tibor: *Zuhanás.* = Várad, 8–9/65–67. p.
814. Farkas Arnold Levente: *A bölcsőringató.* = Bárka, 4/44–46. p.
815. Felföldi Csaba: *Remény.* = Agria, 3/299–304. p.
816. Ferenczfi János: *Hurok.* = Agria, 3/312–314. p.
817. Frideczky Katalin: *Rend.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 15. p.
818. Füzesi Magda: *A gólyalány.* = Várad, 7/17–18. p.
819. Gerencsér Anna: *Füstfelhők.* = Pannon Tükör, 3/29–31. p.
820. Gerencsér Anna: *Levágjuk a nyulat.* = Pannon Tükör, 3/31–33. p.
821. Gergye Rezső: *Légy civil!* = Hitel, 9/48–52. p.
822. Gerzsenyi Gabriella: *Tizenötödik.* = Székelyföld, 10/28–36. p.
823. Gulyás Gábor: *Egy kávé és semmi más.* = Székelyföld, 10/63–67. p.
824. Gulyás Gábor: *Szorítóban.* = Székelyföld, 10/67–71. p.

825. Győry Domonkos: *Szőke hajszál a kád falán.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 16. p.
826. Harag Anita: *A legtermészetesebb dolog a világon.* = Élet és Irodalom, október 11. 14. p.
827. Harag Anita: *Nem ismer még mindenki mindenkit.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 14. p.
828. Hartay Csaba: *Valaki integet a túlpartról.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 15. p.
829. Herbert Fruzsina: *Osztálykirándulás.* = Élet és Irodalom, október 31. 15. p.
830. Hornyák Tibor: *Majdötven.* = Székelyföld, 10/72–73. p.
831. Hornyák Tibor: *Menjen.* = Székelyföld, 10/73. p.
832. Hornyák Tibor: *Szurkolók.* = Székelyföld, 10/74–75. p.
833. Horváth Ildikó: *Bíborrobogás.* = Helikon, július 25. 19–20. p.
834. Horváth Ildikó: *Félúton.* = Helikon, július 25. 19. p.
835. Horváth Ildikó: *Serkétlenítés.* = Helikon, július 25. 20. p.
836. Horváth Ildikó: *Vizek.* = Helikon, július 25. 21. p.
837. Horváth Szekeres István: *Fizetésnap.* = Székelyföld, 9/25–30. p.
838. Horváth Szekeres István: *Menetrend.* = Székelyföld, 9/14–17. p.
839. Horváth Szekeres István: *Nektarin.* = Székelyföld, 9/17–25. p.
840. Horváth Szekeres István: *A nyulak halála.* = Irodalmi Jelen, 10/52–60. p.
841. Imre Eszter: *Egy mondat a bárányfelhőkről.* = Székelyföld, 10/57–58. p.
842. Jámbor Ildikó: *A trieszti macska.* = Agria, 3/317–318. p.
843. Janecskó Kata: *Amina álmai.* = Liget, 10/6–7. p.
844. Janecskó Kata: *Ugyanaz.* = Liget, 9/160–161. p.
845. Jezsó Ákos: *Lumumba.* = Várad, 8–9/43–46. p.
846. Jónás Tamás: *1987.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 15. p.
847. Juhász Zsuzsanna: *Ima.* = Várad, 7/25. p.
848. Juhász Zsuzsanna: *Mianyánk.* = Várad, 7/24. p.
849. Juhász Zsuzsanna: *Szélfogó.* = Várad, 7/26–27. p.
850. Kácsor Zsolt: *A pályán kívül.* = Élet és Irodalom, október 4. 15. p.
851. Kalapos Éva Veronika: *Nem hagylak itt.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 16. p.
852. Káli István: *Kráter.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 16. p.
853. Kapitány Máté: *Kiválasztás.* = Liget, 9/162–166. p.
854. Kaszás István: *Őszül a vén Betyár.* = Agria, 3/205–207. p.
855. Kelemen Erzsébet: *Esküvő.* = Agria, 3/136–139. p.
856. Képíró Gyula: *Éjjeliőr.* = Várad, 8–9/52–55. p.
857. Keresztury Tibor: *Mint az állat.* = Élet és Irodalom, október 18. 15. p.
858. Keszeg Tibor: *Susztermunka.* = Székelyföld, 9/31–35. p.
859. Kisari Szabolcs: *Kazettás padló.* = Tiszatáj, 10/11–38. p.
860. Kiss László: *Eltűnők.* = Bárka, 5/7–8. p.
861. Koltár Dominik: *Fekete-fehér.* = Várad, 8–9/74. p.
862. Koltár Dominik: *Lélekfa.* = Várad, 8–9/76. p.
863. Koltár Dominik: *Mindennapi varázslat.* = Várad, 8–9/75. p.
864. Koltár Dominik: *Téli csoda.* = Várad, 8–9/75. p.
865. Koltár Dominik: *Vak világ.* = Várad, 8–9/74. p.
866. Kovács-Széles Anna: *Beláradás.* = Várad, 7/53–56. p.
867. Kovács-Széles Anna: *Ikebana.* = Várad, 7/51–53. p.
868. Kováts Judit: *A meggypálinka.* = Élet és Irodalom, október 25. 15. p.
869. Krusovszky Dénes: *Bronzszínű foltok.* = Jelenkor, 9/942–952. p.
870. Kürti László: *Simléder.* = Élet és Irodalom, szeptember, 27. 15. p.
871. László Zsolt: *Forró dér.* = Irodalmi Jelen, 10/4–7. p.
872. Lovász Krisztina: *Csomag.* = Helikon, július 25. 8. p.
873. Lovász Krisztina: *Sejtések.* = Helikon, július 25. 8. p.
874. Lovász Krisztina: *Térti.* = Helikon, július 25. 8. p.
875. Lőrincz György: *A harmadik házig.* = Várad, 10/17–23. p.
876. Lőrincz György: *Kuron Anna balladája.* = Várad, 7/32–42. p.
877. Maczák Orsolya Rita: *Életcsend.* = Liget, 10/8–12. p.
878. Magyar Csaba: *Tehénszem.* = Élet és Irodalom, október 18. 16. p.

879. Magyary Ágnes: *Szelfi.* = Székelyföld, 10/23–27. p.
880. Markovics Botond: *Játékkészítők.* Jegyzőkönyvi kivonat. = Kortárs, 10/3–6. p.
881. Mátyus Melinda: *Dobozos képek könyve.* = Látó, 10/45–56. p.
882. Mécs Anna: *Autofikciót ír, de sok csavarral.* = Élet és Irodalom, október 25. 14. p.
883. Mécs Anna: *Pár gondolat a férfiakról.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 14. p.
884. Merkószki Csilla: *Egyszerre lélegezni.* = Élet és Irodalom, október 25. 16. p.
885. Merkószki Csilla: *Szék.* = Liget, 10/92–95. p.
886. Molnár Erzsébet: *Arcod varázsa csordultig betölt.* = Élet és Irodalom, október 25. 8. p.
887. Molnár Erzsébet: *Egerek és emberek.* = Élet és Irodalom, szeptember 13. 10. p.
888. Molnár Erzsébet: *Ellipszisek ha találkoznak.* = Élet és Irodalom, október 11. 6. p.
889. Molnár Erzsébet: *Faszenek alkonya.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 9. p.
890. Molnár Erzsébet: *Galuska poraria.* = Élet és Irodalom, október 31. 12. p.
891. Molnár Erzsébet: *Hop On Hop Off.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 12. p.
892. Molnár Erzsébet: *Két lábbal a földön.* = Élet és Irodalom, október 18. 2. p.
893. Molnár Erzsébet: *Panoptikum.* = Élet és Irodalom, október 4. 8. p.
894. Molnár Erzsébet: *Út a teljességhez.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 12. p.
895. Molnár Miklós: *A cheshire-i macska fintora.* Kis magyar szocioponyva. = Kortárs, 9/19–29. p.
896. Nacsinák Gergely András: *Az angyalkupac.* = Liget, 9/4–16. p.
897. Nacsinák Gergely András: *Eszme és megvalósulás.* = Liget, 9/34–67. p.
898. Nádasi Krisztina: *Ráció.* = Kortárs, 10/104–106. p.
899. Nagy Koppány Zsolt: *Plázakandúr.* = Bárka, 4/16–19. p.
900. Nagy Koppány Zsolt: *Repceföld.* = Székelyföld, 10/53–56. p.
901. Nagy-Laczkó Balázs: *Piroska.* = Bárka, 4/52. p.
902. Nagy-Laczkó Balázs: *Veszélyes vizeken.* = Bárka, 4/53–54. p.
903. Nagy Zopán: *Átjárások / Nyelvi, pirani elvonások…* = Irodalmi Jelen, 9/73–75. p.
904. Nagy Zopán: *Átjárások / Nyelvi virrasztások, vibrálások…* = Irodalmi Jelen, 10/96–98. p.
905. Németh Ákos: *Répaleves.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 16. p.
906. Németh Gábor: *Hová való vagy.* = Kalligram, 10/31–32. p.
907. Ocsenás Péter Bence: *Műszak nappal.* = Kalligram, 9/44–46. p.
908. Ocsenás Péter Bence: *Szerda.* = Forrás, 10/13–14. p.
909. Ocsenás Péter Bence: *Tealevelek.* = Forrás, 10/9–12. p.
910. Odze György: *Dixi.* = Mozgó Világ, 10/32–43. p.
911. Pál Júlia: *A záró keringő.* = Agria, 3/305–307. p.
912. Papp-Sebők Attila: *Kőtojás.* = Élet és Irodalom, szeptember 27. 15. p.
913. Pénzes Tímea: *Cicfix és rumbatök.* = Élet és Irodalom, október 18. 16. p.
914. Petrusák János: *Á, csodás élet!* = Agria, 3/308–311. p.
915. Pienta László: *A nádasban.* = Irodalmi Jelen, 9/50–58. p.
916. Piros Vera: *Hetedik bejegyzés.* = Élet és Irodalom, október 4. 15. p.
917. Rév Júlia: *A Horváth-csoport.* = Hitel, 9/3–14. p.
918. Sándor Zoltán: *Apátlanok.* = Kortárs, 9/32–36. p.
919. Sárközi Richárd: *Levezetés a szépirodalomba.* = Pannon Tükör, 3/168. p.
920. Sausic Attila: *Anita a Fehér Egérben.* = Élet és Irodalom, október 11. 15. p.
921. Simon Emőke: *Bocsánat.* = Látó, 10/17–23. p.
922. Sinkó József: *Farkasok.* = Pannon Tükör, 3/17–19. p.
923. Sípos Anna: *A róka és a csoda.* = Agria, 3/203–204. p.
924. Sótonyi Gábor: *Az ajándék.* = Székelyföld, 10/47–52. p.
925. Süli István: *Lábunk nyomát – Nemlineáris etűdök, avagy a megnevezés.* A Tisza. = Helikon, július 10. 8–9. p.
926. Szabolcsi Alexander: *Rotschild fogai.* = Helikon, július 10. 15–17. p.
927. Szakács István Péter: *Az ismeretlen.* = Irodalmi Jelen, 10/70–83. p.
928. Szalai Éva: *Számvetés.* = Agria, 3/315–316. p.
929. Szalay Zoltán: *A prikulics.* = Jelenkor, 9/953–960. p.
930. Szemethy Orsolya: *Sötétség.* = Credo, 3/84–86. p.
931. Szentgallay Géza: *A Dörgedelmes Viking.* = Hitel, 9/35–45. p.

932. Szil Ágnes: *Poros út.* = Bárka, 5/10–11. p.
933. Szilágyi Zsófia Emma: *Úgy vonzza magához.* = Pannon Tükör, 4/46–48. p.
934. Szilveszter Andrea: *Mindörökké dicsértessék.* = Székelyföld, 10/59–62. p.
935. Szima Csilla: *Szemben a múlttal.* = Székelyföld, 10/82–87. p.
936. Szirmai Panni: *Miért sírnak a felhők?* = Liget, 9/167–170. p.
937. Szombati István: *Szerelemmorzsák.* = Irodalmi Jelen, 9/4–10. p.
938. Szuromi Pál: *A kos szarvai közt.* = Hitel, 10/49–54. p.
939. Tari István: *Kárpát-kemencei puhulások.* = Várad, 8–9/15–19. p.
940. Taxner-Tóth Ernő: *Hajótörés.* = Hitel, 10/18–38. p.
941. Tóth Ágnes: *Kocsmamesék.* Kakasos Bendegúz. „Kocsmárosné, aranyvirág…" = Várad, 7/60–62. p.
942. Triceps: *Bábszínház az egész világ.* = Élet és Irodalom, október 25. 16. p.
943. Tunyogi László: *A világ legnagyobb hala.* = Élet és Irodalom, szeptember 20. 15. p.
944. Ungváry Rudolf: *Egy nyaraló alkonya.* = Jelenkor, 9/961–967. p.
945. Varga Klára: *A király hídja.* = Magyar Napló, 9/38–44. p.
946. Várkonyi Judit: *Árnyalatok.* = Élet és Irodalom, október 31. 16. p.
947. Veres Attila: *Napégette.* = Kortárs, 10/7–10. p.
948. Vicei Károly: *Kapos Ilka szerencséje.* = Várad, 8–9/7–11. p.
949. Visky András: *Kilencedik beszéd. Az árulásról.* = Élet és Irodalom, szeptember 6. 14. p.
950. Visky András: *Tizedik beszéd. A gyávaságról.* = Élet és Irodalom, október 4. 14. p.
951. Visky András: *Tizenegyedik beszéd. Csonka.* = Élet és Irodalom, október 31. 14. p.
952. Voloncs Attila: *A nővérek kútba ölték magukat.* = Látó, 10/66–76. p.
953. Wessely Gábor: *Bolti sztorik.* Blamázs. Egyszerű rutinellenőrzés. Beszólás. = Várad, 10/40–42. p.
954. Wessely Gábor: *Modern idők.* Töltsd le az appot! Felnézve. Metaverzum. = Várad, 7/57–58. p.
955. Zeck Julianna: *Azt hitted.* = Helikon, július 25. 14–15. p.
956. Zeck Julianna: *Egy nagy tál eper.* = Élet és Irodalom, október 31. 16. p.
957. Zeck Julianna: *A vitrint is meg kell tisztítani.* = Alföld, 10/19–21. p.
958. Zentai Eta: *Gödrök.* = Irodalmi Jelen, 9/37–43. p.
959. Zentai László: *Az utolsó lélegeztetőgép.* = Várad, 7/6–9. p.
960. Zöldy Pál: *Olajfa.* = Magyar Napló, 9/12–17. p.

Hosszúprózák

961. Ács Margit: *A Szakállas Troll.* Remeték II. = Kortárs, 9/68–87. p.
962. Bene Zoltán: *Söténd.* (Folytatásos regény). Ötödik fejezet: Szatírok. Hatodik fejezet: Feneség. Hetedik fejezet: Rossz vicc. Nyolcadik fejezet: Örök szerelem. Kilencedik fejezet Szolidaritás. = Irodalmi Jelen, 9/14–34. p.
963. Bene Zoltán: *Söténd.* (Folytatásos regény). Tizedik fejezet: Képrombolás. Tizenegyedik fejezet: A kötészet szabaddá tesz. Tizenkettedik fejezet: Tragédia. Tizenharmadik fejezet: Vita a Byzantium, avagy a gyilkos i betű. Zárszó, ami nem zárszó, de véget ér. = Irodalmi Jelen, 10/17–36. p.
964. Berta Zsolt: *Háború se béke.* [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 10/12–19. p.
965. Halasi Zoltán: *A venyige.* [Részlet – 1688]. = Jelenkor, 9/968–971. p.
966. Horváth Viktor: *A Júdás-terv.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/3–15. p.
967. Izer Janka: *Az elkerülhetetlen halogatása.* (részlet). = Pannon Tükör, 3/50–52. p.
968. Kapos Éva Veronika: *Nem hagylak itt.* (Bonobó I.) részlet. = Pannon Tükör, 4/49–54. p.
969. Kiss Ottó: *Egy kis Munkácsy.* [Mese – Részlet]. = Bárka, 5/19–20. p.
970. Márton László: *Halj már meg!* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/19–30. p.
971. Mécs Anna: *Vulkán vagyok.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/49–57. p.
972. Miklya Luzsányi Mónika: *Feleségek felesége.* Részlet a szerző Ezerszer Júlia című készülő regényéből. = Irodalmi Jelen, 10/39–50. p.
973. Molnár Krisztina Rita: *Gombosdoboz.* [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 10/44–51. p.
974. Nagy Mihály: *Nyugaton kelt a Nap.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/39–48. p.

975. Nagypál István: *A pajta.* [Regényrészlet – Szürkepolisz]. = Várad, 8–9/59–60. p.
976. Papp-Zakor Ilka: *A hasbeszélő visszhangot keres.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/65–69. p.
977. Sándor Iván: *Cirkusz, mozi és ringlispíl.* [Regényrészlet]. = Jelenkor, 10/1074–1086. p.
978. Sebestény-Jáger Orsolya: *Túl a havasokon.* Mese a távoli jövőről… (Részlet a készülő regényből). = Confessio, 3/51–64. p.
979. Szabó Emese, F.: *Kövek.* (Részlet). [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 9/17–21. p.
980. Szeifert Natália: *Hóember a Naprendszerben.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/33–40. p.
981. Szekrényes Miklós: *Meseszag 4.* = Pannon Tükör, 3/169–170. p.
982. Szerényi Tamás: *Pesten hallottam.* (első rész). = Látó, 10/26–36. p.
983. Szőcs Margit: *Az üreg.* (Részlet a Tűzvölgyi rezervátum című gyermekregényből). = Helikon, július 10. 6. p.
984. Vági Lajos: *Fekete alapon fekete.* [Regényrészlet]. = Alföld, 9/24–27. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

985. Biró Zsombor Aurél: *Mit csináljak, hogy jobban érezd magad?* = Székelyföld, 9/44–76. p.
986. Horváth Sári, O.: *Bolond világ.* The Marx Brothers, avagy New York napsütése. = Látó, 7–8/43–141. p.
987. Kelemen Erzsébet: *Getszemáni magány.* Dráma Teleki Pálról két felvonásban. (Részlet). = Agria, 3/132–136. p.
988. Kincses Réka: *Karácsonyozzatok velünk, vagy ússzatok haza.* = Látó, 8–9/5–42. p.
989. Lezsák Sándor: *Szellemfalu* – nem is olyan – abszurd, de romantikus népszínmű két részletben. Előhang. = Hitel, 10/6–12. p.
990. Némedi Emese: *Egy elment, a többi meg követte.* = Látó, 8–9/160–190. p.
991. Tallér Edina: *Csak tenyérnyi vér.* Monodráma. = Látó, 8–9/142–159. p.
992. Zalán Tibor: *Idegnek és ismerősök.* [Dráma]. = Bárka, 5/57–79. p.

Kevert műfajok

993. Hartay Csaba: *Ajándék.* [Prózavers]. = Bárka, 4/36–37. p.
994. Hartay Csaba: *Bátorítani a márciust.* [Prózavers]. = Bárka, 4/36. p.
995. Hartay Csaba: *Ház.* [Prózavers]. = Bárka, 4/35. p.
996. Hartay Csaba: *Nyárfatűz.* [Prózavers]. = Bárka, 4/35–36. p.
997. Szilasi László: *[18.48: telefon].* (El nem hangzott beszélgetések anyámmal). Naplóregény: zsolozsma és mantra (1. rész) = Kortárs, 9/3–15. p.
998. Szilasi László: *[18.48: telefon].* (El nem hangzott beszélgetések anyámmal). Naplóregény: zsolozsma és mantra (2. rész) = Kortárs, 10/90–102. p.
999. Vörös István: *A megváltozott ember.* IV. ének Ars poétikák. [Versesregény-részlet]. = Alföld, 9/32–36. p.

Irodalmi képregény

1000. Vincze Ferenc – Csillag István: *Felvételi beszélgetés.* = Helikon, július 10. 26. p.
1001. Vincze Ferenc – Csillag István: *Júliusi értekezlet.* = Helikon, július 25. 26. p.

(Összeállította: Zahari István)

SZÁMUNK SZERZŐI

Antal Balázs (1977) irodalomtörténész, kritikus, a Nyíregyházi Egyetem és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem oktatója

Bányai Éva (1971) irodalomtörténész, a Bukaresti Egyetem oktatója

Berényi Csaba (1990) filmkritikus, a KULTer.hu szerkesztője

Csenki Nikolett (1993) a Forrás szerkesztője, a Szegedi Tudományegyetem doktorandája

Gintli Tibor (1966) irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója

Hajós-Szabó Dóra (1998) grafikusművész, képregényalkotó

Kiss Tamás (1993) a Debreceni Egyetem doktorandusza hallgatója

Krizsai Fruzsina (1991) nyelvész, szerkesztő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója

Máté Mónika (1998) az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója

Nánia Hanna (2003) kritikus, a Babeș-Bolyai Tudományegyetem hallgatója

Szajbély Mihály (1952) irodalomtörténész, a Szegedi Tudományegyetem oktatója

Szeder Kata (1982) kulturális programszervező, podcastszerkesztő

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

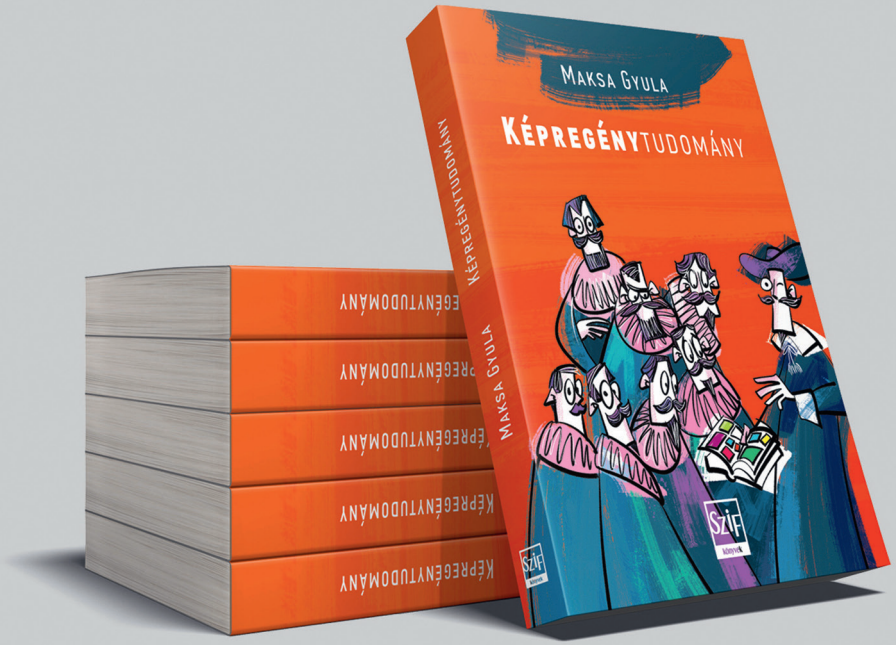

Maksa Gyula két évtizede munkálkodik a magyar képregénytudomány intézményesítésén: a könyvei, számos publikációja, a Szépirodalmi Figyelő Képregénytudomány című sorozatának társszerkesztése vagy a Képregénytudományi Kutatóközpont létrehozása a Pécsi Tudományegyetemen ennek mind fontos lépcsőfokai. Maksa kiemelt kutatási területe a frankofón és a magyar képregények tanulmányozása, vitathatatlanul ő a bande dessinée legjelentősebb kutatója Magyarországon. Ennek a több évtizedes részben kutató-, részben szervezőmunkának az eredménye az az átfogó perspektíva, amely e könyv lapjain azonnal szembetűnik. A rendezett, jól követhető és olvasmányos kötet fontos szerepet tölthet be abban, hogy a magyar képregénytudomány sokszínűségét fenntartsa, és a hazai kutatók az európai képregénytudományos közegben is kurrensek maradjanak.

Terjedelem: **268 oldal** | **ISBN 978-615-6617-13-2** | Bolti ár: **4250 Forint**

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Hamarosan megjelenik és kapható a boltokban!

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

24006>

9 771585 382195

Ára: 800 Ft

Nemzeti Kulturális Alap